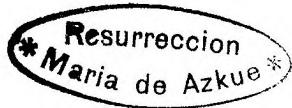

VI URTEA - II-III ZENBAKIA

1925 YÓRAÍLA-IRAIÑA

EUSKERA

EUSKALTZAINDIA'REN LAN ETA AGIRIAK
TRABAJOS Y ACTAS DE LA ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
TRAVAUX ET ACTES DE L'ACADEMIE DE LA LANGUE BASQUE

BILBO'N

Euskaltzaindia'ren etxearen
Ribera, 18

DONOSTIA'N

San Iñazio'ren Gutundegian
Garibay, 28

EUSKO-ARGITALDARIA

BANCO DE ESPAÑA, 3

BILBAO, 1925

TXUKUNERIA

(Azkue jaunaren lana)

**INFORME ACERCA DE UN DICCIONARIO DE LA
CONJUGACIÓN EUSKÉRICA EN LOS ESCRITOS DE
LOS SIGLOS XVI Y XVII**

(A. Olabide'ren txostena)

**MELIBEO TA TITIRO'REN ARTEKO ALKAŔ - IZKETA
(Luzio Aregi'ren lana)**

I. J. Y.

(Altube jaunaren txostena)

**EUSKALTZAINDIA'REN LAUGAŘEN URTEKO
BATZAŔ - AGIRIAK**

**FLEXIONES VERBALES DE USO ACTUAL EN
LEGAZPIA (GOYERI)**

(Bäher Urgazlearen lana)

**EUSKALTZAINDIA'REN BOSTGAŘEN URTEKO
BATZAŔ - AGIRIAK**

**BIZKAI'KO EUSKERAREN ETA, BATEZ BE, BERE
ADIZPIAKERAREN ALDAKUNTZAK**

(Eguskitza jaunaren txostena)

TXUKUNERIA

1. *Txukuneria ta Katharinitis* zer diran.—2. Zer-gatik ni erizain.—3. Nere EUSKAL-IZKINDEA.—4. Eri sendatua.—5. A. Soloeta-ren *Ensayo de la unificación de dialectos baskos*. Lautzuk bere gai berienak.
- 6. *Lenengo gaia*: Aditz muñak (núcleos verbales). *Za* beste muñ askoren ordez.—7. Beste izkeretako muñ-aldatzeak: erderaz ta latinezkoak.—8. *Bigařen gaia*: izenordeko-adizkiak (elementos pronominales del verbo). Adizkizunak (elementos objetivos).—9. A. Soloetaren ustezko *d, z, j, l, tz: etortzen da, zaít, jat, litzake* ta *ikusten deutzazu*.—10. Adizki egileak (agentes).—11. Adizki arkaia (elementos recipientes del verbo).—12. *Gizonak, gizonak, gizonak, gizonak!*—13. Irugařen gaia.—14. Laugařen gaia.—15. Izuria euskeraren eráietan orain eta len; edo gaurko txukuneria ta orduko *panvasquismo*. Astarloa ta Larramendi.—16. Tiberius, Segismundo, Federico aundia ta Napoleonen emazte Eugenia.—17. Lekeitioko Elizan.—18. Il-yantzia.—19. Kopurudi leneratua (Numeración restaurada).—20. Bide onera.

TXUKUNERIA

1. Orain zar edo beintzat zaxko geranok mutil gazte ginanean, etzan monja erizainik kalerik kale egun auetan bezela ikusten. Gaitz itsaskoën bat — esaterako, baztanga naiz sukarustela (tifus) — norbaitek zuenean, len gaitz oriek izandako bat edo bat eramaten zioten gaixoari laguntzat... Baztangadunen etxearen aurpegi zulatudun gizon bat bein baino sariago ikusi dugu aterzain.

Liburutxo onek, *Ensayo de la unificación de dialectos baskos* (1) deritzaion gufun onek gaitz itsaskor bat du beronen oñi-artearen. Gaitz oñi, izuria (peste) bezela zabaltzen eraiza izanañen, ezta ordea ez baztanga ez sukar ustela. Patologia bat ez batean eztugu irakurtzen gaitz onen izenik. *Txukuneria* luke euskeraz izen egokia. Hipokratesek ezagutu balu, *katharinitis* izena zezakean. (*Katharina* badakizute, gizonak, *Purificación* da). Helesponto-aldeko izkeraz *katharinitis* ta gure *txukuneria* erderaz «enfermedad de purismo» bezela dira.

Y el lenguaje restaurado aprenderán escritores y lectores sin dificultad de ningún género dio liburuxko onen egile Argentinan Euskaletxeko irakasle dan A. Soloeta-Dimak.

2. Beronen oñiak irakurtzen asi ta laxter, erdi aspertua nintzalarik, neronen buruari galde au egin nion. «*Zer dala-ta bizkaeratu* otedidate lan au ira-

(1) *Ensayo...* por el P. Soloeta-Dima, capuchino, profesor de Euskal-etxea (Argentina).

kurtzeko arloa neri, onelako asmotarako zaletasunik eztudan oni?» Erantzunik etzetorkidan. Bestetorri batzuren berri artu nuenean, paríñiz erantzun au eman nion lengo galde orri. «Ik ere gaztetxo intzanean ireñ zainetan ta batez ere lumatxoan txukuneria izan uelako eta baztanga bein izan duenak bigarrenez iza-tent ezomenduelako, ofréngatik eman diatek eri-arteko egikizun au. Ezadi ordea bildur izan, ezadi kikildu, eri onezaz ezaiz ilko ta ekiok gogoz lanari» ta lanari gogoz ekin diot.

3. Difudan urteon yabe erdizka ere enintzan, onen antzeko lan bat egin nuenean, *Euskal izkindea* ezári nion izentzat. Sei-zazpi, edo argiroago adierazteko, sei-zazpitzuk ziran nere *katharinitis* ark zituen txukunketak. Bizkaiko *naz-az-da-gara-zara-zaree-dira-ren* ordez nik *nai-ai-dai-gaiz-zaiz-daiz* erabiltzen nituen. *Dot-dok-don...* ta lagunen tokian *daut-dauk daun-dau-daugu-dauzu-dae*.

Nere izkuntza artan *zu* beti zan «vosotros». Eŕegeak edozein taket diruz yantziri apaingarítzat eta anima gizentzeko *Conde ta Marqués* izenak eman oi dizkie. Nik *Conde ta Marqués* oiei itz egiteko *i* artu nuen. Ingelesak beren *thou* ta *you* aiezaz egiten dutena nik bestera egin nuen gure *i* ta *zu* artuta. Aiek Yaungoikoari soil-soilik esaten diote *thou*, gure *i*; *you* aldiz larunbat-iluntzeten bildu oi dituzten whisky -zaleai ere *you = zu*. Nere izkinde artan *zu* Jaungoikoarentzakoa zan, beste izaki guzientzat *i*.

Egun auetan batzuk erabiltzen dutenez nik ere *eztaki, ezpedi egon, ezpaleki, ezkoaz, etzaitez* «para el vulgo» utzita, *ezdaki, ezbedi egon, ezbaleki, ezo-goaz, ezzaitez* erabiltzen nituen. Arako len aipatu ditudan *daut-dauk-daun-dau* erakutsita gero itz auek ezári nituen : *diarteaz ezdau laguntzaile biralkoian*

irabiamen guztiak onelan erakusten = El vulgo no suele manifestar de este modo todas las conjugaciones del verbo transitivo (1).

4. Gizonak: itz auek idazti nituenean ile-adats osoaren yabe nintzan, ogei ta sei urte zituen nere izan ta izateak. Barkatu beraz. Egia da ta burua zurizten asi-orduko ezagutu nuen, Dodgson euskalariak irakatsita edo, nere izkuntza etzela *Vascuence, Azkuence* zela; eta liburu hura argitaratzeko dirua ugari eralki ta txautu izanañen, nere ikasleen artean urte batez ere enuen izkinde hura sañarazi.

Sar gaitezten orain A. Soloeta-Dimaren txukunketa-artean.

5. Eun ta irurogei ta amar ofialde ditu A. Soloetaren gutuntxoak eta beste ainbeste bear izango nituke bere eritzi guziak zearo azaltzeko. Oretarako ezkenuke euskaltzainok izango, ez nik lan ori egiteko ez nere lagunak entzuteko, astirik. Bere irakaspen bikain ta berienak artuko ditut: Lautzuk dira auek nere ustez: Auñena, aditz-muñak (núcleos verbales); bigañena, izenordeko-adizkiak (elementos pronominales del verbo); irugañena, izenorde gizakiak (pronombres personales); laugañena, izenorde erakusleak (pronombres demostrativos).

6. LENENGO GAIA. Aditz-muñak (núcleos verbales) aldatzen dirala ta aldakuntze au inolaz ere ezin onetsi dezakegula, ezin ontzat ar ditzakegula, dio. *El cambio de núcleos... no se puede admitir en buena ley...* (pág. 11). *Etorri naiz, etorri dira, etorri ginan, etorri bedi.* Bost muñ auen ordez bat artu nai luke A. Soloeta-Dimak, aldatzaka ta beti berdin erabiltzeko aditz-muñ bakaña: za. *Flexiones absolutas del presente*

(1) *Euskal-izkipidea*, pág. 190.

de indicativo auek omendira: *etortzen daza yo vengó, etortzen kaza tú, varón, vienes, etortzen naza tú, mujer, vienes, etortzen laza él viene, etortzen gaza nosotros venimos, etortzen zaza vosotros venís, etortzen tzaza ellos vienen.* (Pág. 84). *Kaza ta bero-nen lagun bitxi auek aditz bidalkoiez (transitivoakin) ere erabiltzea nai luke A. Soloetak: ikusten daza yo veo, ikusten kaza tú, hombre, ves... eta ikusten tzaza ellos ven.* (Pág. 128). Formas absolutas de subjuntivo (pág. 101): *etorí dazan que yo venga, etorí kazan que tú, hombre, vengas eta onela nazan, lazan, gazan, zazan ta tzazan.* Flexiones absolutas del imperativo (pág. 106): *etorí kaza ven tú, hombre; etorí naza ven tú, mujer; etorí zaza venid vosotros.* Eta onelaxe *za* da beti euskalki berí auen aditz-muña.

7. Beste izkera askotan ere muñak aldatzen ikus-ten ditugu: batean *quiero*, bestean *queremos*, bestean *quise*; batean *pongo*, bestean *ponemos*, bestean *pusierón*; *quepo, cabemos ta cupieron...* eta beste eun. Aditz urgazlean berean iru aldakuntze ditu/gutxienez erderak: *he, había ta hube.* Eta au gora-bera erde-razko aditza aisa ta berera (cómoadamente) bizi da gizonen buruan. Aurák *componió compuso-ren or-dez, quise-ren tokian querí, puesto-tzat ponido esan* oi dute; baina ezpañ-gainean bizaŕa erne-orduko, ezpañ-petik erortzen zaizkate *componió, querí ta ponido* oriek.

A. Soloetak euskeraren leneratzea (restauración) ta euskera leneratua (euskerá restaurado) oŕialde as-kotan aipatzen ditu. ¿Nork daki, ordea, len, asieran, gure euskera au nola itz egiten zan? Dena dela, txukunketa ta leneratze ori asi-orduko, saialdi bat erde-raz egin zezakean liburuxko onen egileak. Erderazko aldakuntze oriek kendu al badira, euskerazkoak ere

asi (len nolakoa zen yakinezkero); erderazkoak ezin badira, euskerazkoai ere paketan utzi. Au irakurtzean Buenos Aires-ko euskalariak esan lezake: *izkera oñau ezdaza deurea* (izkera ori ezta nerea), *erdera oñaren yabe tzazanak ar lazatela sail oñau tzeuen gain* (erdera oñen yabe diranak ar bezate sail ori beren gain). Nik ordea neronen aldetik esango nioke: mundu zabalean izkera bat bada, ezpainez ezpain efi-izkera bezela bizi eztena: antzinako éromaíena. Izkera oretan ere onelako muñ-aldatzeak ugari dakuskigu. Gure *eraman* izkera oretan *ferre* da. Guk eztugu oñen muña aldatzen: *daramat, neraman, eraman dut*. Latinoak aldiz *fero, tuli, latum* iru muñ dituzte. Guk *zerbait dagit* eta oretara *egina naiz* esan oi dugu, aiek aldiz bi muñez *facio ta fio* diote. Izkera au Elizan nolabait bizi da. A. Soloetak eta nik ezin dezaiokegu arotz bati bezela izkera ori so egin (begiratu), gerontzat ar dezakegu. Asi gaitezten *Lógica*, berak ain maite duen *Lógica* ori, latin-izkeran sartzen eta auferantzean *fero tuli latum-en* ordez *fero-ferivif-feritum* esan dezagun; *facio ta fio-ren* ordez *facio ta facior*; *cado aditzari* ere bere bi aldakuntze *cecidi ta cassum* oriek kendu ta *cadivi ta caditum* ezarri.

Onezaz gainera beste oar bat egin dezakegu. Euskeraz bi aditz dira soil-soilik muñ aldakordunak, bi urgazleak: *izan ta ukana*. (A. Soloetaren usbez bakar bat dira auek.) Latinez eunetik gora badirala esango nuke muña aldatzen duten aditzak. Au gora-bera inork, nik dakidala, etzuen inoiz gogotan artu izango aditz orientan muñ bakaára erabili bear dela. *El cambio de núcleos no se puede admitir en buena ley* esan duen tokian *el cambio de núcleos es y ha sido irremisiblemente admitido* ezarri bear zuen bere liburu txoan gure urgazle Buenos-Aires-koak.

8. BIGAÑEN GAIA. Izenordeko-adizkiak (elementos pronominales del verbo) irutzuk dira: *adizkizunak* (objetivos), *arkiak* (recipientes) eta *egileak* (activos). *Nator ta nakus, az* (Eŕonkarin *yaz*, Benapaŕoan *hiz* tú eres) *ta oa* (Napaŕoako alde batzuetan *yae* tú vas), *dator ta dakus, gatoz ta gara, zatoz ta zara, zatozte ta zare* naiz *zarete, datoza dabilz*; eta gainera *zetoŕen, betor ta letorke*. Or dira lenengo adizki izenordekoak, *pasivos*: *n* lenengoa, bigaŕena toki batzuetan *y*, beste batzuetan *h* (geinetan ezta agertzen), irugaŕenak *d, z, b* ta *l*; eta gero *g, z* ta berfiz irugaŕenak.

9. A. Soloetak bere lantxo onen 33-garen oŕialdean *a cinco podemos reducir*, dio, los elementos *especificantes de las tercera personas en uso hoy en euzkera* y son *d, z, j, l, tz*; ejemplos: *etortzen da, etortzen zait, etortzen jat, etorriko litzake, ikusten deutzzazu. Tz au, ezer bada, ezta elemento pasivo, recipiente baizik*. Iratez *ts* da, askok *tz* bezela esanáren. (*Ts, tz* bezela askok ebaki oi dutelako, *tz* idatzi bear badu A. Soloetak eluke *zagoz ta zoaz ta zara* órela idatzi bear, onela baiziz: *sagos, soas, sara*.) Imperativo-*ko b* (*betor, xin bedi, eror bitez*) eztu aintzat artu nai gure urgazle onek (1). *J* ori ezta ta bada onelako adizkia. Adiskide-arteko irabiamenean (conjugacionean) toki batzuetan *i* ta *d* alkaŕen áldamenean bizi izan oi dira: *diakarkek* (*dakarke-ren adiskide-artekoa*), *diabilk* *dabil-en ordez... e-a*. Beste toki askotan *d* oŕek *i* baŕuan artzen du, itsaspidez (*por incorporación*): *đakaŕek, đabilk, ekaŕi đok*.

(1) Bonaparteri dafaikiolarik *bai* dala dio *b* ofen itufia. ¿Eta nola da *ezpedi etorri* esan al izatea? *Ba* condicional denean, *ezpaleki, ezpalitz, ezpada* esan oi ditugu; *baiña ba* afirmativo denean, *ez*. Campion bide onean yafí zan, bere maisutu utzi ta será algún pronombre perdido esan zuenean. *Tratado de afios vascos* en ikusi diteke *b* au *pronombre* bezela.

Berdin gertatzen zaie *I* ta *n*-ri ere oñelako gertaldietan (kasoenan). *Nator* ta *letorke* adiskide-artean batzuk *naiatok* ta *laietorket* esan oi dugu, beste batzuk (A. Soloetaren yaioterran ere bai) *ñatok*, *Tetorkek* era-biltzen dituzte. Len aipaturiko *d* ori batzuk *x* bezela, beste batzuk *dx* ta *j-reñ* otsez ebaki oi dituzte: *ekari xok*, *dxok* eta *jok*. Beraz *j* adizkitzat artu bear bada, *ñ* ta *I* ta *x* ta *dx* ere aintzat artu bear izango ditugu.

10. Adizki egileak (agentes) zeintzuk diran *gnork* eztaki?

1. *d* edo *t*: *darabildaz*, *darabilzkit*.
2. *k*: *darabilk*.
3. *n*: *darabiln*, *darabilna*.
4. *utsa da*: *darabil*. Gure egunetako izkelariak esaten duten «desinencia cero» du.
5. *gu*: *darabilgu*.
6. *zu*: *darabilzu*.
7. *zue*, *zute*: *darabilzue*, *darabilzute*.
8. *e*, *te*: *darabile*, *darabilte*.

A. Soloeta-Dimak *pasivos* ta *agentes* oriezaz nas-mas eginik, *d*, *k* ta *n* egile-artetik atera ta auñeadlera ekañi ditu, *kizun* ta *egile* izatera: *etortzen daza* yo vengo ta *ikusten daza* yo veo; *etortzen kaza* tú, hombre, vienes ta *ikusten kaza* tú, hombre, lo ves; *etortzen naza* tú, mujer, vienes ta *ikusten naza* tú, mujer, lo ves. *L* adizkizuna ere bere tokitik atera ta *indicativo* ra ekañi du, adizkizun ta egiletzat: *etortzen laza* él viene ta *ikusten laza* él ve. Egile *plural* guztiak iretsita, beren ordez ta auñe-aldean kizunen tokian *g*, *z* ta len aipaturiko *tz* yañi ditu: *ikusten gaza* nosotros vemos, *ikusten zaza* vosotros veis, *ikusten tzaza* ellos ven.

11. Adizki arkaiaiak (elementos recipientes del verbo bitzuk dira: batzuk aditz euskoi (intransitivo)-

-arenak; besteak aditz biralkoiari (transitivoari) dagozkionak. Lenengoak, imperativo ta subjuntivoan beintzat, euskalki guzientzat dira batzuk: *begokit, begokik, begokin, begokio, begokigu, begokizu, begokizue* edo *begokizute* ta *begokie* edo *begokiote*. Beste arkaiaiak transitivoarenak A. Soloetak amarrengandik ikasi zuen izketan *ki-ren* ordez *tsi* daukate ta gainera *t, k, n, o, gu, zu, zue* ta *e*: *egin baleust, baleusk, baleusn (baleun), baleutso, baleusku, baleutsu, baleutsue* ta *baleutse*. Euskalari aldatzaile onek adizki arkai bitzuok suntsitu dizkigu ta beron ordez bere *za* muñari *t, k, n, l, gu, zu* ta *tz* gaineratu dizkio. Onela: *ikusten dazak* yo te lo veo, hombre; *ikusten dazan* yo te lo veo, mujer; *ikusten dazal* yo se lo veo, *ikusten dazazu* yo os lo veo, *ikusten dazatz* yo se los veo.

12. Mutilko nintzan egun zuri aietan gizon bat ezagutu nuen nere yaiotefian, zerbaitez ariturik zegoanean auxe baino besterik esaten etzuena */gizonak, gizonak, gizonak, gizonak!* eta, bere aŕimena andia zenean, asnasa beria artu ta atsa galduarte beriz ta beriz */gizonak, gizonak, gizonak, gizonak!* A. Soloetaren egikizun au ulertu al izan balu, zazpi atsaldi artuko edozituan, bere itz maite ori ogei ta zortzi bider gutxienez esateko. Ez, izkerak eztira, emakumen apaingariak bezela, zartu ta maiztu ditezenean, azpikoz gainera ta gainezko azpira yari ta erabiltzeakoak.

13. IRUGAÑEN GAIA. Gure urgazle urez andikoak (ultramarino) *sustantivos nominales* izendatzen ditu, nik nere Katharinitis artan, EUSKAL-IZKINDEAN, Balmes yáraikiz, *nombres locutivos* -en izenaz erakutsi nituenak, edozein liburutan *pronombres personales* deritzaien *ni, i, a* (hura), *gu, zu, zuek* eta *aiek*: *sustantivos nominales*. Eta gai onetzaz luze ta zee ekin-

ondoan, 58-gaeren ofialdean, itz auek idatzi ditu: *Hemos probado, al menos intentado, que los sustantivos nominales en euzkera son: deu yo, keu tú, varón; neu tú, mujer; leu él, geu nosotros, zeu vosotros, tzeu ellos.* Soloetak, beste norbaitek bezela, *eu* ori eztu zuzen ulertu. A siete se reducen—dio 17 gaeren ofialdean—*los sustantivos nominales en euzkera*. Son los siguientes: NEU, EU masculino, EU feminino, A, GEU, ZEU, AEK. Las formas transcriptas pertenecen al dialecto bizkaino; las correspondientes a los demás dialectos son *ni, i o hi, ura o hora, gu, zu, aiek o hek*. Bizkaieraz ere erabiltzen ditugu *ni, i, gu, ta zu. Neu, eu, geu, ta zeu* beste euskalki batzuetan ere noizbeinka ta gertaldi (caso) batzuetan entzuten dira: *Neure* da geien irakurri oi duguna. Gainera *ni ta neu, i ta eu, gu ta geu, zu ta zeu* eztira zentzukideak (sinónimos). *Neu, eu, geu ta zeu* intensivos dira: *yo mismo, tú mismo... ta abar. Eu* onen yatorria beste nonbait *Tratado de affios vascos* -en agertu dudan aíen, emen ere zerbait esan dezagun. Euskalki askotan *vocal* arteko r yan egin oi dugu: Lapurdin AIKO da, Bizkaian guk be bai, Gipuzkoan bai nik ee: *aiko, be ta ee oriek ariko, bere ta ere* dira. Er artizki (infijo) — aren bidez eratzen dira pronombres intensivos auek: *nerau, erori, bera, gerok, zerori* ta *zerok eta berak*. Bizkaian, len aipaturiko laburpen ofén bidez, *nerau* esan-beaŕean, *neu* esan oi dugu eta gero *neu* onen antzera beŕiraztu ditugu beronen lagun zar oriek; onela: *eu, geu ta zeu*. Uts andia da, beraz, *eu* ori aintzat eta ointzat artuz *sustantivos nominales* beŕi oriek tankeratzea. ¿Zer dira, ordea, zuztraiz *deu yo, keu tú, varón, neu tú* mujer, *leu él ta tzeu* ellos? Eriaren esakeratxo bat aotan artzea bide bazait, zilegi badut, neste-boŕaste

bat dala esango nuke. *D*ori egiaz erderazko *yo* bezela da aditzean, bainan atzetik, auétik *ez*: *agente* da. Paciente denean *n* esan oi da Euskaleñi guzian, euskalki orotan, nonnai ta noiznai: *nago, nator, noa, naiz, nakus, nakar...* *K*ta *n* oriek ere erderazko *tú* dira aditzean, gizakume ta emakumea, bainan egile bezela atzizkitzat, sufijo diralarik darabilzkigunean ta darabilzkigunetan, beti. Euskerak eztu bigařen adizkizun (paciente) ori ařa ala emeă den adieraztén: *ATOR tú, varón, vienes eta tú vienes, mujer.* ¡Leu ta *tzeu* él ta ellos dirala! Nai duenak irakur beza beriz lentxeago *I* ta *tz* onezaz azaldutakoa.

14. LAUGAŘEN GAIA. Izenorde erakusleak (pronombres demostrativos) ere aldatu nai lituzke gure lagunak. *Los demostrativos hoy en uso se reducen a los siguientes*, dio 158-gařen ofialdean: *au, aur,* este; *hori, ori, ese; a, ura, hora, bera,* aquel. Lenengo bien artean *gau, kau* ta *haur* ere sartu bear zituen; bigařenen artean *gori* ta *kori* ere bai; bainan *jots!* isiltasun oriek eraman ditezke. Irugarenen artean *a ura* ta *hora-ren* zentzukidezat, berdintzat, *bera* ezařtzea: *au ez, onetsezina da, artu ezin dezakeguna.* *Bera a-ren intensivo dugu aquel mismo edo él.* Beste biak ere badituzte intensivo auek: *au-ren intensivo berau da, orj-rena berori.*

Geroxeago (1) A. Soloetak auxe dio: *En bazkuentze* (2) *son bien conocidos los adverbios de lugar EMEN aquí, OR ahí, AN allí. Prefijando esos adverbios al elemento genérico AU, resultarían demostrativos tan claramente especificados, que el menos*

(1) 160-gařen ofialdean.

(2) A. Soloeta-Dimak bere lan onen aufealdean *bascuence* ta *euzkera* dakerzki gure mintzoaren izentzat. Azkenaldean *euzkera* ta maixko *baskuen-tze* ta *bazcuentze*.

versado en euzkera los distinguiría al instante de otros términos gramaticales: emau este, órâu ese, anaau aquel. Itz bitxi auen pluraltzat EMAUEK, ÓRAUEK, ANAUEK erakutsika gero oar auxe dakar bere lanaren azkenaldean. A mi juicio, EMAUE, ÓRAUE, ANAUE, desprovistos del sufijo k, significan estos, esos, aquellos. No creemos nosotros que la k sea un elemento pluralizador ni en demostrativos ni en sustantivos, no obstante de saber que se le da ese destino.

Jesusen pizkundea (resurrección) Apostolu batek ikusi gabe etzuela sinetsiko (sinistuko) esan zuen: *nisi videro, non credam.* A. Soloeta-ren azken-epai oriek ikusita, askok esan dezakete: *etiam videndo non possum credere* - ikusita ere ezin sinetsi dugu gizon batek inoren laguntasun gabe oñelako zer gaitzak asmatu lezazkeala. 1.º EMAUE, ÓRAUE, ANAUE estos, esos, aquellos adierazten dutela. ¡Ori baino ez! Zuk nai baduzu, baita Sem, Cam eta Japhet ere. 2.^{en} eztuela sinesten k askotasun-gaia (*elemento pluralizador*) izatea. ¿Entzun oteditu iñork, iñoiiz, iñon k gabe esakeratxo auek euskeraz: *estos hombres, esas pieles, aquellas cabras?* A. Soloetak berak entzun ta naiz irakurri baldin baditu, esan bezaitu jotoit! nori entzun dizkion, non ikusi dituen.

Izenetan k onek askotasuna iragartzen oteduen ala eztuen *Tratado de afíos vascos* -en, *zortzigarren ageñaldian* (Kapituluan) azaldua izango da. An ikus dezake irakurleak.

15. Euskalari berizale txukuneridun-artean urutiren yoan zaiguna A. Soloeta dela uste dut. Oñetarako dituen kemena ta zaletasuna audiak izanañen, etzen noski bide legunetik ainbeste irtengo, aurétiokoak izan ezpalitu: nerau bat, nerekin bateratsu besteren bat eta ařen ondoren eli osoa, berizale-mordo andi

ugaria. Eun berikeri aipatu gabe utzita, batek oraintsu Euskaltzaindi onen egun auetantxe yakin-arazi dizki-gun bat edo bestetxo azalduko ditut. *Seme* eztela «hijo» dio, *sein eme* dela, «hija» dela; *senar* eztela «marido» *sein-ar* edo «hijo, infante varón» dela, *alaba* eztela «hija», «amo poderoso» dela, goberna-dore naiz Alkate bezela; *emazte* eztela «esposa»... eta onelaxe beste txukunerri iñigari batzuk azaldu diz-kigu (1).

Askok uste izan lezakete lengo gizaldiak gure au baino obeak izan dirala euskerarentzat. Lana, lan askozaz gutxiago egin zuten gure asabak. Gainera-koan orain euskerak beronen eraietañizuria (peste) badu, orduan ere izuria zuen: orain txukuneria (Katharinitis), orduan... burua austen ari izanta ere, etzait otu, etzait burmuñ-artean erne euskerazko itz ofeta-rako egoki den bat; erderaz esan bearko: *panvasquismo*. (*¿Oroeuskera* ala *oroeuskaleri* izendatu otenditeke gure asaben eri au?).

Laŕamendi ta Astarloa orduko euskalari entzu-tetsuenak nonnai zekusten euskera. Astarloak Paradi-suan ere ikusi zuen; eta berak zekusena guri ikusaraz-teko banan banan zeinbatu zituen euskerak bere ustez dituen letrak: 28; interjecciones, onenbeste; o  nbeste irabiamen (conjugaciones)... eta abar; gero *silogismo* bat egin zuen, ia zortzireun o ialde dauzkan silogismo: *discursos filos ficos sobre la lengua primitiva*. «El idioma primitivo debi  tener veintiocho letras (berak lendik euskerari zeinbatu zizkionak), tres interjeccio-nes monogramas y diez poligramas, 122 conjugacio-nes corteses... etc.» au zan bere *proposici n mayor* esate_n zaiona: *Proposici n menor* onelan yari zuen:

(1) Ikusi EUSKERA Irugafen urtea, 26-gafen ofialdea.

«es así que el vascuence tiene veintiocho letras, tres interjecciones monogramas y diez poligramas, 122 conjugaciones corteses... etc., luego el vascuence es la lengua primitiva».

Larramendiren iztegia zabalduz nonnai ikusi dezazke *panvasquismo* orien atzak, markak: ESTANDARTE ta NAIPE artuko ditugu erakusmentzat. ESTANDARTE es voz bascongada, dio Larramendik: o de ESTUANDA ARTE, que significa está en aprieto hasta tanto o entre tanto y así lo están los enemigos mientras no ven abatido el estandarte contrario; o de EZTANDA ARTE, que significa hasta reventar y con tal tesón le han de seguir los soldados y mantener el alferez.

NAIPE es voz bascongada, NAYPEA, aunque no la usamos, de NAI querer y voluntad y PE, PEA, debajo, inferior; y a los naipes les cuadra el nombre porque debajo o en la parte inferior están las figuras o palos y se reparten quedándose ocultos y debajo; y porque esto excita y se junta con el deseo y querer vencer y ganar, bien se les dió el nombre de naipes. CARTA y en adelante NAYPEA. Azken-itz auek «y en adelante naipea» lenik irakurí nituenean, pañirí gozoa eginez, neronen ustetxo bat gogoratu zitzaidan.

EUSKAL-IZKINDEA egin nuenean, Larramendik bezela «en adelante onelaxe izango da Bizkaiko euskalkia» enituen itz auek liburu artan ezáfi; baina neronen buruari esaten nion: ire ikasleak ire asmo auek ikasi ta zabaltzen asitakoan, urte batzuk bañu gaurko euskera sastua, Bizkaian beintzat, garbi-garbi, txukun txukun ta yaio zenean bezain txau ta txuri yañiko zaigu.

Aldatzaile berizale guziak au uste izan oi dute, elirake bestelan aldatzen asiko.

16. Eriak onelako aldaketak nola artzen dituen,

obeki esateko, nola eztituen artzen erakusteko, buru-
ratu ditzagun al izate andiko gizon batzuk onelako
asmoetan izan dituen poñot (fracaso) batzuk.

Tiberius efomañen agintariak izketan ari zen batez
uts bategin zuelarik, bere mendeko Capito bere alde
yañi zen. Beste batek, Marcellus-ek, Capito-ren la-
bankeri arzaz sapusturik; *Capito gezurti bat da*, esan
zuen; bada zuk, Cesar, len efomar eztiran gizonak
éromartzeko eskubidea izanañen, latinezkoak eztiran
itzak ezin latinezkotu zenezazke.

Beste gertalditxo bat, Constanza-ko Eliz-batzar
ots andikoan yazo zan. *Videte Patres*, esan zuen Se-
gismundo agintariak, *Videte Patres, ut eradiceris*
SCHISMAM hussitarum.

—*Serenissime Rex*, gaineratu zion fraile batek,
schisma est generis neutrīus. — ¿Nola dakizu ori?
galde egin zion eŕegek.—Alexander Gallus-ek dio.—
¿Nor da Alexander Gallus?—Bakartar (monje) bat
izan zen.—Ni, aldiz, Éromako agintaria naiz; eta,
uste dudanez, Eŕege baten itzak bakartar batenak
ainbat balio du.

Alarik ere *schisma* itz ori, lenago zen bezela, *gene-
ris neutrīus* da gerotzik ere. Beste bi gertakizun labur
edatsi (esan) ditezke, arirakoak, egokiak eta eŕege
-ezpañetatikoak auek ere. Alemaniako agintari andi
Friedrich (Federico) bigañenak bere eŕi-izkera etzuen
maite. Bein bere ingurukoai esan zien: Aleman-izkerak
beronen aditz guzien azkenkitzat *n* du: *denken, sagen,*
wirken; eta itsusi dugu ori. Latinak duenez *e* bear
luke biguñgaritzat: *deneke, sagene, wirkene*. Agin-
tariaren ustea ta gogoa ta agindua gora-bera lenagoko
denken, sagen, wirken, orain ere ala dira.

Gu aur yaioberi edo beintzat mutilko kaltza-motz
ginalarik, Eugenia Frantsesen *emperatriz* zenak zau-

ta (yan-edan) andi baten bitartean babeñunak adierazi nairik, *les haricots*, h-ren ats utsezko otsa aintzat artu gabe *ledzaricó* esan omenzuen. Bere inguruko gerí-biguñak labankeriz, uste dedanez, gainerako egunetan berak bezelaxe *ledzaricó* izendatzen omenzi-tuzten gure babeñun-indirartxoak. Bainan ango izkeraz egoki mintzo oi direnak, ordurarte bezela, *le'haricó* entzun eragiten dute.

Lau eŕege aiek ezin zezaketena  guk, gerantxo auek, egin otedezakegu? A. Soloetak bere aldakuntze ta txukunerri orietan egi utsa erein balu ere, eŕi baten izkera ezta alor bateko arto-gari-olo-sekaleak bezela. aldatzen.

17. Gizonak noizean beinka fará-puxkat ere egin bear du ta nere yaioteríko bi gertakizuntxo edatsiko ditut. Lenengoaren *protagonista* nerau nintzan. Nere *katharinitis* hura labetik atera beŕi nuelarik nere eŕiko alkateak ots egin zidan: San Antolinez itzalditxo bat egitera yoan nedila. Nik nere aldaketa *etori dai* ta *esan daugu* ta beste berikeritxoak eŕurik etzuen San Antolini zinzilizka yaŕita, tipi-tapa tipi-tapa Bilbotik itsasaldera yoan nintzan. Nere itzaldi bitxia egin-ondoan bazkaltzera ninoalarik, auzoko emakume batit itz auek edo beron antz-antzekoak entzun nizkion, adiskide batekin txir-ixor izmizka ari zelarik:

Potxua  entzun dozu gaurko sermoia? ; Alakorik! ; Nok esan ori eŕiko semia danik!

Ogei ta sei bat urte geroago euskalari sutsu, txukuneriz burua aspaldion yoa duen elizgizon argi ta iztun etoritsu bat agertu zan ango bertako Elizan, itzaldi batzuk aste guren batez (aste santu batean) egiteko asmoz. Ostiralez egin zuen itzaldian Jesukristo gure Jauna bere amarekin ta ikasle Yoanerekin ika izketan agertu zuen.

Emakumia: or daukan ire semia. Semia: emen daukak ire Ama. Itz auek entzun zituen-belařiak aurétiak minduak ziran ainbeste *Josu ta Miren ta Jon deuna ta Uzkurtz ta Donoki ta txadona ta lagi zaŕa eta euzkera ta irugaŕen egunan ta beste amaika itz ta esakera berí ta naspilduz.* Elizatik irten ziranean, beste eraskin (comentario) latz askoren artean, auxe esan zuen aŕantzale batek: *Txo ȝsermolari oŕek baru eiŕen dabela uste dok ik? Edanda dxatok ori, edanda: ez esan ezetzik.*

Itz zakar auek aipatzea barka bezait arako iztun ark. Iketa gure egun auetan ere beronena du euskerak, etzaigu galdu izkuntze eder ori; bainan eŕiak eztu bein ere erabiltzen adiskide-artean izan ezik; Elizan entzuten duenean, beti izan oi da deabruari naiz pekatuari aurpegi artzeko. Oŕegatik nabarmen ta iguingarí deritzaio eŕiak Jesusek amarekin oŕela itz egiteari. ȝZer ezoteluke esango, *onau ta oŕau ta anau ta* beste bereak eztituen itz yostagarí oriek belařiratuko bagenizkio?

18. Yaunari eskeŕak ez nere *Euskal-izkindea* ez A. Soloetaren *Ensayo de la unificación* eztira eŕiaren eŕaietara elduko. Guk gure asmo oŕezaz liburu bana egin bearean, *Euzkadi ta Jel ta Euzko deia ta Jaungoiko-zale* bezelako aldiroko paperetan gure amets oriek gutxika ta poliki erein bagenjtu, *euzkerak eta txadonek eta Miren Koldobikek eta zago ta zator ta zabil-ek eta beste eun beríkerik egindako kaltea egingo zuten bai gure lan oriek ere.*

Nik bezela beste edozein euskaldunek oartu izango du euskaldun geienen artean gertatzen dan zertxo au. Erderaz aisa badakite ta euskera berdintsudunak ezpadira, berealaxe yotzen dute erderara, alkar ulertzea eŕazago baitute. ȝZer ezotelitzake gertatuko *emau, deu kaza, tzek tzazal* ta beste len azaldutako asmo

bitxi oriek or-emenka erneak eta ez garatu bai garatu balira? Iguinez ta ulerpidea ta éraztasuna nairik edozeinek yoko luke erderara. Yaungoikoak yagon deza-la gure izkera zar maitea aipaturiko bi liburu oien eta aipatu gabe utzitako batzuengandik: bestelan eun, bérreun urte baino lenago liburu oriek berok euskera-ren il-yantziak (la mortaja) izango lirake.

19. Len esan dut A. Soloeta arlo onetan beste batzuen ondoren dabilela. Bere liburutxo onetan irakurtzen ditugan *nagaron*, *nilan*, *dapoz*, *dapozdan*, *genařen*, *zarten*... eta beste asko besteren batengan-dik ikasi ditu. Eta orain galdetxo bat euskaltzainkide maiteoi. ¿Baotedakizute itz orien zentzuna zein den? Nik beintzat erderazko itza bakoitzaren ondoan irakuri ezpanu, enuen igarí al izango. *Nagaron* subjuntivo de *igaro* omenda; *nilan* yo moría, *dapoz* se alegra edo beste onelako zeren bat. Gure urgazle Soloetak izenorde bitzuk artu ditu aldakizuntzat: gizakizkoak (personales) eta erakusleak (demostrativos). Beste norbaitek kopurugaiaik (numerales) ar ditzazke oretarako. *Eka* da guzien sustraia ta oina. Sanskrit zařák badu *eka* ori, guk ere gure *amaka*, *ameka*, *amaeka*, *amaikan* agiri-agirian dakusku; eta A. Soloeta-Dimak bere *za-tik daza* ta *kaza* ta *naza* ta *laza* bezela, eta bere *eu-tik deu* ta *keu* ta *neu* ta *leu* ta *tzeu*-ren antzera, beste berizale orek onela egin lezake bere kopurudia: *eka* uno, *beka* dos, *zeka* tres, *deka* cuatro, *geka* cinco, *yeka* seis, *keka* siete, *leka* ocho, *meka* nueve... Bidenabar greziaén *kepta* gure *keka*-ren aldakuntzea oteden esan lezake, aien *deka* eztela «diez», berak uste dutenez; gure *deka* leneratua edo restaurado bezela «cuatro» dela; eta gero batean «el euzkera hoy en uso» bestean el «bazkuentze primitivo» aipatuz, aufera bildurík gabę.

20 Onelako lan bat burutik burura eramateko
guzer bear da? Gogaldi ona (umore ona) aurénik, astia
ere bai, gainera odeitan bizi ta azkenez A. Soloetak
duen buru argi ta asmutsua. Bizkaieraz esan oi dugunez,
dabenari dabena: '*suum cuique*'. Buenos Aires-ko
euskal irakasleak gutuntxo onetan guk ederetsi ta
aintzat artu ezin ditugun irakaspene asko agertuareñ,
lan onak izan ditzazkean sustrai mamintsu ekarkoá
ere badarakusku. Asko irakuí du, euskerazko ta eus-
kereazko lan, beredin izkeratan egindako lanak eza-
gunak zaizkio. ¡Ots!

Nik ere nere txukuneria utzi nuen ta bera ere, eri
ori utzita, sendatu bedi, ta ar beza beriz ta beriz
eskuetan bere egatsa (idaztortza, luma) eta nik nero-
nen aldetik bere lan beri sendo sakon oriek eta beren
egilea goratzeko itzaurétxo bat edo beste atseginez
egingo nuke.

Bilbon, 23-12-1922.

INFORME

acerca de un Diccionario de la conjugación euskerica en los escritos de los siglos XVI y XVII

Un diccionario de flexiones verbales ha de ser *completo* y *metódico*. El hacerlo *completo*, circunscribiéndonos a nuestra escasa producción literaria en los siglos XVI y XVII, no sólo es posible, sino sumamente hacedero. Deben tenerse presentes, sin embargo, ciertos puntos:

1.º Una misma forma verbal; v. gr.: *dagigun*, puede presentarse con acepciones diversas.

Así; *dagigun au zaitxo da* = *lo que hacemos...* es difícillo.

au dagigun guziok, ondo gabiltza... = *los que lo hacemos...*

dagiguna ondo dagigun = *lo que hacemos hagámoslo bien.*

dagiguna ondo dagigun, oarí bedi... = *para hacer bien nosotros lo que hacemos, téngase presente...;*

au dagigun nai dezuten ezker... = *ya que queréis que lo hagamos.*

¿zer dagigun yakin nai al dezu? = *quieres saber qué hacemos?*

Todas estas acepciones deben figurar en el diccionario, y de cada una debe sacarse papeleta aparte.

2.º Por el contrario, en cualquiera de estas acepciones, pueden aparecer variantes fonéticas; v. gr.: *dagigun* y *daigun*. Todas deben recogerse. No así las variantes ortográficas. Pues la ortografía con que deben presentarse en nuestro diccionario debe ser la

oficial; aunque en los ejemplos sacados de escritos hay que mantener la del original de donde se toman.

3.º Cuando una forma verbal oficial de auxiliar, la significación *combinada* del complejo armado por esa forma y el nombre verbal correspondiente, puede no convenir con la suma de los significados propios de cada componente; v. gr.: en *eman zidan*, el significado de *eman* es *dado*; el de *zidan* es *él me lo había*. La suma de estos significados es *él me lo había dado*. Pero la significación combinada es *él me lo dió*, como se ve, diversa ideológicamente de *él me lo había dado*.

Es preciso, por consiguiente, consignar las significaciones combinadas.

4.º Deben figurar también en el diccionario los nombres verbales, tanto cuando aparecen aislados, v. gr.: *yo*, *ekin*, *yarei*, *laga*, *itxon*, etc., haciendo de imperativos: *yayotzen*, *eskatzen*, etc., en función gerundial, v. gr.: *ikusi al dezu Yesukristo yayotzen edo iltzen?*, como cuando vienen acompañados de auxiliar, v. gr.: *ikus*, *ikusi*; *aí*, *aítu*, *aí*; *mintzo*, *mintza*, *mintzatu*; *izanen*, *izango*; *emain*, *emanen*, *emango*, etcétera, seguidos de *dezaket*, *dio*, *naiz*, etc., etc.

5.º Las formas regidas y declinadas no deben faltar en el diccionario de la conjugación euskérica; porque, en tan escasa literatura, muchas formas verbales sólo de esta manera han tenido ocasión de aparecer; y porque, aun sin eso, la variedad de afijos y de fonemas y de matices semánticos de que estas formas se revisten, constituye una parcela muy atendible en el campo de nuestra conjugación.

6.º Ni solo las formas verbales empleadas por nuestros escritores, sino también las recogidas y enseñadas por ellos, actuando como tratadistas de la

conjugación euskérica; v. gr.: las que expone Etxeberí en su *Euscarazko hatsapenac...*, deben tener cabida en nuestro diccionario.

7.º Finalmente, creo que no debemos desatender otro recurso indirecto; y es el que nos proporcionan los euskerismos relativos a la conjugación, en que incurren los euskaldunes que chapurrean el erdera. Nada tal vez, o poquísimo será lo que respecta a los siglos XVI y XVII podremos sacar de aquí; pero continuando hasta nuestros tiempos, sí que podremos beneficiar este filón.

En una palabra, ni el más insignificante pormenor de nuestra conjugación debe dejar de recogerse. El inventario así completo será, con el que le siga, después de registrados los escritos euskéricos y erdal-euskéricos posteriores, la historia posible y el catastro positivo de la conjugación euskérica, tal cual aparece en nuestra literatura escrita o cantada. Pero aun así, no será más que uno de los afluentes del gran depósito de todas sus formas, que necesitamos con toda urgencia fabricar y llenar, para estar en disposición de hacer un estudio definitivo de nuestra conjugación. Que ese es el fin propio de la obra que hemos emprendido: conseguir tener reunida toda la documentación y a la mano todo el material de estudio referente a la conjugación euskérica. De suerte que, en orden a los hechos lingüísticos de nuestra conjugación, pueda el que posea nuestro diccionario cerciorarse de todo lo que la realidad da de sí, y abarcarlo con mucha más seguridad y facilidad de utilización mayor que cuanta hubieran podido adquirir tras largos años de observación y experiencia obstinadas los mejor dota-dos por naturaleza y más favorecidos por las condiciones de su vida en pleno ambiente euskérico.

El otro afluente, el principal, el más interesante y el de más laboriosa captación, es el habla viviente. Cuantas esperanzas tengo de ver bien y pronto realizada nuestra obra en lo tocante a la conjugación escrita, tantos temores me asaltan de no lograr esa dicha respecto a la conjugación, que mana, como de sus fuentes perennes, y más o menos puras o contaminadas, de los labios euskaldunes. Pero limitado contra lo que yo creí entender en la última sesión, el encargo de esta ponencia al campo de lo escrito en los siglos XVI y XVII, me reservaré el fundamento de estos temores y el planteamiento de la cuestión total y vitalísima de la elaboración del Diccionario del Euskera, no ya de su conjugación solamente; empresa primordial y la de urgencia más inaplazable que tiene que abordar de lleno nuestra Academia en la esfera investigadora, y de rechazo en la tutelar de nuestra lengua; y que bien llevada, nos convertirá de tertulia de euskalaris en corazón impulsor y cuartel general de un pueblo, a quien hay que hacer que quiera con exacerbamiento, y que de hecho empieza ya a querer, reponerse y reconquistar su lengua.

Ciñéndome, pues, al diccionario de la conjugación euskérica, sobre la primera cualidad que debe tener, a saber, la de ser *completo*, no tengo más que añadir, sino que se tenga en cuenta la deficiente estampación de nuestros libros, para que no se deslicen en nuestro diccionario, como formas verbales empleadas por sus autores, las que no son sino erratas de sus impresores. En pasando de los siglos XVI y XVII, y si dentro de ellos hay reediciones de algún escrito, de esas reediciones también habrá que recoger las variantes sustituidas a las formas originales; no ciertamente como propias del autor, pues no lo son, sino aparte,

haciendo constar su procedencia; porque serán formas testigos del tiempo de la reedición y del uso preferido, por lo menos a juicio del editor, por el público entre quien pensaba colocarla.

Hasta aquí la parte fácil de nuestra obra. Lo arduo viene después; sistematizar, ordenar metódicamente todos esos materiales, una vez comprobados y depurados.

Ordenar las palabras en un diccionario es catalogarlas con arreglo a una pauta determinada que permita encontrar fácilmente la información que allá va a buscar el que las maneja. A un diccionario de los corrientes se acude cuando la conversación o la lectura nos hacen tropezar con una palabra desconocida. Enterados, la dejamos hasta que un nuevo tropiezo con lo desconocido nos lleva a consultarla otra vez. Para estas consultas incoherentes, en las que el dato es una palabra y la incógnita la idea significada, la catalogación de las palabras por orden alfabético es insustituible. Como nuestro diccionario ha de recibir esa clase de consultas, no puede prescindir de catalogar alfabéticamente las formas verbales.

Con el mismo carácter de ocasionalidad incoherente se nos presenta, al hablar y al escribir, el problema inverso: ¿cómo expresar esta idea verbal? donde el dato es la idea y su incógnita la expresión; en nuestro caso, la forma verbal correspondiente.

Para estas consultas bien se ve que la catalogación alfabética de las formas verbales euskéricas es perfectamente inútil. Lo que debe estar catalogado es el ideario conjugativo. ¿Cómo conseguirlo? Dos procedimientos: 1.º por banda o indirecto; es decir, apelando al erdera, y catalogando alfabéticamente las traducciones erdéricas de todas las formas verbales

euskéricas; 2.º directamente, sin salir del euskera; catalogando ideológicamente, o lo que es lo mismo, agrupando según sus categorías ideológicas, todas las formas verbales euskéricas recogidas.

Aun apelando al método indirecto, no podemos prescindir de este ideológico. Porque le necesitamos para otro género de consultas de mucha mayor trascendencia que las recordadas, en las cuales no se trata más que de salir de un mal paso. La catalogación ideológica despliega en armónico conjunto de fácil repaso toda la variedad de recursos que nuestra conjugación pone en juego, para adosar a la significación fundamental de cada núcleo verbal las consignificaciones de tiempo, modo, sujeto, término directo e indirecto, atención, habida o no, a un interlocutor de parte del que habla; en una palabra, cuanto contenido semántico puede acompañar a la idea peculiar de cada verbo en sus diversas formas conjugadas. Nos pone ante los ojos los afijos positivos o negativos, que cada dialecto o variedad subdialectal (en nuestro caso, cada escritor) emplea preferente o tal vez exclusivamente para cada una de estas consignificaciones, y el puesto que les hace ocupar en la forma completa; descubriendonos así los materiales morfológicos y el tipo estructural de sus formas. Descúbrenos, además, que esos materiales morfológicos y ese tipo estructural, aun dentro de la variedad subdialectal más definida, y tratándose de expresar exactamente los mismos matices consignificativos, no son constantes para los diversos núcleos verbales, permitiéndonos apreciar qué núcleos de éstos adoptan unos u otros afijos, y un tipo estructural u otro.

Y reunidas así en subagrupaciones ordenadas todas las variedades que hayamos podido recoger bajo

tuna misma etiqueta ideológica, echaremos también de ver que no toda la diversidad de formas ideológicamente idénticas estriba en el elemento afijal (afijos empleados y modo de colocarlos), ni en las modificaciones fonéticas sobreañadidas, y que velan más o menos la identidad que acaso haya en el bagaje afijal; sino que puede radicar en el núcleo mismo verbal; v. g.:

<i>zen</i>	= <i>zedin</i>
<i>biu</i>	= <i>beza</i>
<i>auk</i>	= <i>ezak</i>
<i>biz</i>	= <i>bedi</i> = <i>bitez</i>
<i>garen</i>	= <i>gaizezen</i>
<i>zuan</i>	= <i>zezan</i>
<i>deza</i>	= <i>du</i>
<i>gentezen</i>	= <i>giñen</i>
<i>bire</i>	= <i>bitez</i>
<i>zitezen</i>	= <i>ziren</i> , etc., etc.

Si a continuación de cada forma absoluta se coloca toda su familia de declinadas y regidas, no habrá ninguna forma que no caiga dentro del campo visual, perfectamente enfocada, y expuesta por añadidura a la luz comparada de todas las variedades dialectuales.

Nuestro diccionario no será una gramática de la conjugación euskérica, pero valdrá por todas las gramáticas, que tendrán que venir a él para rehacerse y fundar en sus datos sus aserciones y sus explicaciones. Y esos datos los encontrarán allí ya reunidos, más que como en problemas propuestos, en problemas bien planteados.

Hé aquí cómo concibo yo esta catalogación ideológica:

1.ª parte.—Conjugación simple

Sección A — Conjugación simple transitiva.

1.º Formas impersonales.

2.º » personales.

a) puras

b) mixtas.

Las puras se catalogarán atendiendo al *tiempo* verbal; de manera que resulten tantos grupos como tiempos tiene la conjugación simple. A su vez, las formas puras de cada tiempo se catalogarán atendiendo al *modo*. Y en cada subagrupación de éstas, irán primero las formas que prescinden de todo tratamiento

social, y después las que lo expresan {cortés
{fam. {masculino
{femenino

precediendo siempre las formas de término singular a las de término plural, y por orden de sujeto agente.

En las *mixtas*, la primera ramificación clasificadora se hará atendiendo al término indirecto. De donde resultarán 8 ramas:

niri	guri
iri (gizonari)	zuri
iri (emakumeari)	zuei
ari	ayei.

Para la clasificación de las formas mixtas correspondientes a cada una de estas ramas, se seguirá el mismo orden que acaba de exponerse para las puras.

Y como son tan raras las formas mixtas con término directo que no sea de 3.ª persona, las que se encuentren de esa clase se pondrán después de las

agrupadas en esas 8 ramas, en que se catalogaron las formas de término indirecto de 3.ª persona.

Sección B — Conjugación simple intransitiva.

1.º Formas impersonales.

2.º » personales.

a) puras

b) mixtas.

En la catalogación de cada grupo de éstos, todo se hará como en la de las transitivas; con la única diferencia de que para las intransitivas no cabe la división, necesaria en las transitivas, de formas con término directo { singular
 } plural.

Antes de pasar adelante, veamos, por vía de ejemplo, cuáles han de ser las etiquetas ideológicas de las formas simples puras de la conjugación transitiva, una vez reunidas todas las papeletas correspondientes.

Una primera clasificación nos da, tomando por principio clasificador el término de la acción verbal, ocho grupos: *me, te (v), te (h), lo, nos, a vos, a vosotros, los*.

Separaremos en cada grupo las formas *indialogadas* (1) de las *dialogadas*. Y cogiendo el de las indialogadas del grupo *los*, veremos en lo que hagamos de él, lo que hay que hacer de los demás.

Separaremos en el grupo *los* todas las formas de presente, reuniéndolas en un manojo; en otro las de preferito imperfecto, etc.

En el manojo correspondiente al presente (lo mis-

(1) Llamo *dialogadas* (sin que me satisfaga la denominación) a las formas en que se significa que se está teniendo presente a un interlocutor; v. g.: *díat, diñagu, etc.*; *indialogadas* a las que prescinden de tal denotación; v. g.: *det, degu*.

mo dígase de los demás), sepáremos las de indicativo, imperativo, etc. Es decir, clasifiquemos las papeletas del presente, atendiendo al modo.

En el montón, v. g., correspondiente al indicativo, introduzcamos la clasificación, atendiendo al sujeto (yo, tú v., tú h., él; nosotros, vos vosotros, ellos): nos dará ocho secciones. El denominador común de las papeletas correspondientes a la sección *yo*, v. g., o sea la etiqueta ideológica de todas las formas de la sección *yo*, será ***los-yo***.

Bajo este epígrafe ha de venir el desfile de las formas halladas. Pero pueden ser muchas. ¿Cómo ordenarlas? No por el núcleo. De lo que éste pueda representar ideológicamente, hay que prescindir en absoluto en esta parte del diccionario; porque lo que queremos estudiar y dejar registrado en ella es únicamente la ideología *conjugativa*, cualquiera que sea la acción verbal sometida a su juego, con las formas que la expresan en euskera. Y como la diferencia de formas correspondientes a una etiqueta ideológica proviene de los afijos que las integran y del orden de su colocación, a eso atenderemos al exponerlas bajo cada etiqueta, cuidando de que cada forma absoluta vaya acompañada de sus declinadas y regidas respectivas.

A parte de esta última clasificación, todas las demás puede fácilmente hacerlas cada uno con las papeletas que haya sacado de la obra que tomó por su cuenta, antes de enviarlas a los ficheros de la Academia, con lo que se aligerará considerablemente la labor de los que hayan de redactar el diccionario.

2.ª parte.—Conjugación perifrástica o auxiliar

Una forma verbal perifrástica no es más que un consorcio de una forma simple impersonal de un verbo con otra, también simple, pero personal, del verbo a quien se recurre como a auxiliar. Según que la forma personal o auxiliar sea transitiva o intransitiva, el consorcio constituirá una forma perifrástica de conjugación transitiva o intransitiva. El auxilio que de esta forma personal recibe la impersonal, consiste en que no entrañando la impersonal más significado que el de la idea específica del verbo, y el de tiempo (presente, pasado o futuro), la impersonal le aporta todas sus consignificaciones de sujeto, término, modo, etc... Por consiguiente, el doble problema, *dada una forma perifrástica, hallar la idea conjugalional que expresa*, y viceversa, *dada esa idea, hallar la forma que la exprese*, quedará plenamente atendido, con que en esta parte del diccionario queden metódicamente registrados los materiales de comprobación suministrados por las papeletas, en orden a ponernos de manifiesto entre qué categorías de formas impersonales y qué categorías de formas auxiliares establece el euskera estos consorcios, para que resulte la correspondencia buscada entre una idea conjugalional y su expresión perifrástica, sin necesidad de que se repitan de nuevo todas las formas auxiliares.

El procedimiento que encuentro más expedito es este.

Reunidas todas las papeletas de formas perifrásicas, clasificarlas según todos los tiempos de la conjugación, prescindiendo de si son puras o mixtas, transitivas o intransitivas, y las de cada grupo así

obtenido clasificarlas según los modos (indicativo, subjuntivo, etc.). De estos últimos grupos se eliminan todas aquellas papeletas que no responden a una de estas tres cuestiones: 1.ª A un tiempo determinado de un modo determinado; v. g.: al pretérito imperfecto de indicativo ¿qué forma impersonal (la de pasado?, presente? o futuro?), y qué tiempo y modo por parte de la forma auxiliar le corresponden? 2.ª Cuál y cuándo de estas dos categorías de formas (impersonal y auxiliar) puede o debe ir delante en el consorcio? 3.ª Cuáles son los verbos, o mejor dicho, los núcleos verbales que prestan a otros sus formas simples o auxiliares? y si indistintamente todos sirven para todos los tiempos y modos, o quiénes para cuáles?

Y conforme a estas informaciones que nos ha de suministrar en esta parte nuestro diccionario, habrá que ordenar las etiquetas ideológicas de nuestra sección, y bajo cada etiqueta los materiales acopiados.

3.ª parte

No sería completo el diccionario de la conjugación euskérica, si no registrase aquellos otros elementos, como *oi*, *bear*, *omen*, *ei*, etc., que mientras no sepa cómo se llaman, denominaré *modificativos verbales*; recogiendo ordenadamente todas sus acepciones y las diversas maneras en que aparecen usados por unos o por otros. Teniendo a la vista toda la documentación que sobre este punto se recoja, será posible clasificar ideológicamente las fichas, para formar las etiquetas ideológicas y agrupar bajo cada una de éstas los modificativos correspondientes, en forma que nos ilustren sobre su empleo.

Finalmente, después del índice analítico de todas

las partes, secciones y subdivisiones de cada sección, y como coronamiento de la obra, con cifas de paginación y columna, deben ponerse otros dos: 1.º el de todas las etiquetas ideológicas, que deberían ir numeradas en orden ininterrumpido en todo el cuerpo de la obra; y 2.º el de todas las formas verbales euskéricas; éste en orden alfabético, y con remisión a los números de las etiquetas ideológicas en que figuran.

P. OLABIDE, S. J.

P. VIRGILIO MARON

Melibeo ta Titiroren arteko alkar-izketa⁽¹⁾

GAYA

Cesarí Augustok Filipos deitzen dioten izen aundi-ko gudaerasuan bereganatutako luŕak gudarien artean zabaldu zituan. Luŕ aien artean zeuden Virgiliok Crémona aldean beretzat ezagutzen zituanak.

Ayek Cesaŕek, Mezenasen bitartekotasunari eskeŕak, Virgiliori itzuli zizkion. Orduan Virgiliok alkaŕizketa egokienetako onezaz Cesári bere biotzeko eskeŕ ona azaldú zion. Titiroren izenean azaltzen zuen bere zoriona; Melibeorenean Mantuataren zorigaitz negar-garia. Bere asmoa gudagizonen eŕukia esnatzea da. Virgiliok garai artan 30 urte zituan. «Bizaŕa ebakitzean zuria eroritzen zan aldian»... badio ere, zartzaroan bere buruaz baño geiago mende-bizitik irretzen zuenaz oroitzen zan. Cesáren agiriko mesedeari agiriko eskeŕak eman nai izan zizkion. Cesári Jaungoikoa deitzen dio, aunditzat baitzeukan.

ALKAR-IZKETA

Melibeok.—Ene Titiro, zu, pago maŕdulpeko itza-lean zabal-zabal eserita txistu meaz arŕzai abestiak jotzen ari zera: gu aberíaren baztar eta uzta maiteak

(1) Lantxo au, Euskaltzaindiak, Durango'ko euskalegunetaz izan zuan idazti-sariketan, elertu-sailean saritua izan zan,

utziaz bearitzan gaituzte érbesteruntz irtetzeaz: zuk, Titiro, ezeren buru austrikan gabe, itzalean lasai jañita (1) Amarilis liraiñaren izena arkaitzei esan erazten diezu.

Titirok.—Melibeo nerea, Jainkoak guri ordu zoriontsu auek eman zizkigun, baita beti guzien ondo gogongarria izango det; aren opari lekua gure aítaldeko arkume guriaren odolak maiz gorrituko du; berak, nere aídiak nundik nai ta ni txistua ikasiaz gogoak agindu bezela ibiltzeko eskubidea eman baitziran.

Melibeok.—Opa dizut, baña aritzen naiz: Jainbes-terañokoa alda eze, aspaldi ontan emen dabilen naspiña! Ona nerau: gaiso onek auntzak urutira daramazkit: eziñean dijoan onako au ere bai: joan dan arrestian emen ur zaprasta-aítean aígitaratu dituan, aítaldearen poza ziran, antxume bizkiak, Titiro enetxoa, ortxe arkaitz gorrian utzi bearizan ditu. Amaika bider itxua egon ez banitza, lañonetati oñazkarák jotako arteak, aitzera eman zidan. Beste amaika bider beleak arte maraskatuti auréz esan zuan: Baña au onela izanik, Titiro, zure goiko Jainko ori zein dan azaldu zaiguzu.

Titirok.—Milibeo enetxoa, Éroma deritzaion uri ori, txoro onek, uste nizun, aítzaiok érapeti kenduta aíkume guriak eraman oi ditugun Mantuaren antzea, zala. Árkumeak ardiaren ta zakurkumeak zakuráren antzekoak diran bezela, onela fikia ikusi ezkero uste izate nuan aundia ezagutua zegola; baña Éroma onek, makalak sastrapa lakain aítean bezela, beste uriez gaindik goyan bait dauka burua.

(1) Amarilis Efomaren eta Galaeta Mantuaren ikuskarak dira,

Melibeok. — ¿Ta Éroma ikustera zeŕk eramari zaitu?

Titirok. — Nere buruaren jabe izan naiak, askatzeak: eta berak nekez abaŕe, bizaŕa moztutzean zuriyá erortzen zitzaidan garaian, begi érukitsuaz begiratu zidan. Begiratu ta andikan laster etoŕi; Galateak utzi ta Amarilisek aŕtu ezkerro. Aitorru bear det Galatean mendian bizi nintzan garayan ez nuala nere buruaren jabe izango nitzanikan uste, ez ta txánpon bat zaintzen lanik ere. Arkume asko iltzeko nere eskortati irtenagatikan, ta gazta guria ugari esker gabeko uri aŕtarako estutzen banuan ere, gitxitan etxeruntz nekaŕen diruak bearŃzen zian eskua.

Melibeok. — ¡Ene Amarilist! zuk goibel eta pozikan gabe zeruei deitziak bai aŕitzen nituala. ¡Ai ene, Titiro sagareti ale oriak zintzilik zeuzkana ez egon emen!, uruti baitzebilén: Titiro, ituríak berak, zugaitz mardulak berak, kimu lakañak ganañoko guziak deika zenduzkatzun ba.

Titirok. — ¿Zer egingo nuan? ¿Mende bizitik írtezko beste biderik ezbainun?: eta beste iñun nere alde egingo zuan jaunikan ez nuan ba arkitzen. Ene Melibeo, urtean bi seiko aldiz opari tokia kea deriela eukitzen dituan gazte ura ementxe zorionean begiz ikusi nuen. Gazte aŕi lendabiziko aldiz, eskabidea egitean, entzun nion: ez estutu, uztaŕtu oi bezela idiak eta nai dezun alderdira abelgoŕiak laŕatu.

Melibeok. — ¡Zorioneko aiton! ¿beraz luŕ guztiak aŕi ta zingira biurŃzen badira ere, geiagon bear etzerala, zereak ziñuzen guziekin, geratzen zera? ¿Beraz umedun dauden abereai belaŕ gaiztoak ez die gaitzikan egingo? ¿Ezta auzoko taldearen gaitzak umatuak

kutsutuko ere? ¡Zorioneko aitonat!, emen ondo dakizkitzun efeka-ertz ta ituri opaldu-tartean aize otzila itzalpean artzeko baitzaude. Batetik zere baztañen eitzeko sasian lore mami gozoa janda dauden erleak beren dundurio meaz maiz loa ekariko dizute. Besteetik aizearen egoetan goiko arkaitzeti egurgiñak abestiak bialduko baitizkitzu. Ostera, maitetxo dituzun etxe usoak eta zumaŕ gañetikan urtxapalak aizeari uŕuaka eztira isilduko.

Titirok.—Aren oroipena gure burutik joan ditekean baño lenago, oreinak goiko aize gañean laŕatuko dira, itxasoak bere aŕaiak laŕu goŕian baztañera jaurtikiko ditu lenago, bi ibaietako urak betiko bide tik itzuli ta urutiko (1) Partuak Saonako uretik eta Alemanak Tigristik edango du.

Melibeok.—Gu bada emetikan joan-beaŕean arki-tuko gera, batzuek Afrika eŕea, besteak Escitiera, Cretako Oasis ibai azkañaren eŕtzera ta beste luŕetal aldenduta dauden Bretaňetara. Baliteke egunen battean, urte batzun buruan nere bakaldeŕi aldera itzultzean, jayoteria ta zotalez estalitako boŕda arlotea ikusi ta aritzea... Biotz gabeko gudaria masti gazte antolatuaren jabe izango ote da?... Aŕotzak, eldutako uztak jasoko ote ditu? Geren arteko ikusi ezinak ona zeŕtaraño ekarí gaituen. ¡Begira zeinentzat luŕak uratu ta aziak erein genituen! ¡Nekatu ari Melibeo; udariak txertatu ta mastiak txuxendu itzak! Aldi bateko nere zorioneko taldea, zorioneko auntzak, joan, joan. Gauŕdanik auŕera etzaituztet leize-atseginean etzinda nagoan tokifik, arkaitz zoŕotzean zin-

(1) Partuak Asian arkitzen dira. Saona Prantzian dago, Tigris Mesopotamian.

tzilik zaudetela urutira ikusiko. Itz neuriturik ez dei geyago abestuko, ni aritzai naizala auntzak usobelar ta intxus mikatzikan ez dute bilduko.

Titirok.—Nola nai ere gauř gabekoagatik nerekin emen atseden zindezke, biok orbel guri-gañean etzingo gera: ez dago sagar umatu-goserik, gaztaña eldu elduak ugari ta esnea estutuz egindako haikoa gazta baditugu. Bai ta urufietara begira; etxeetako kebide luzeai kea darie ta mendi luzeetatik itzalik aundienak zintzilik daude.

Luzio AREGI.

I, J, Y

En el número IV, año III, de nuestra Revista EUSKERA, aparece un artículo del Director de esta Academia, el señor Azkue, escrito en castellano, y que lleva por título *Cuestiones Fonético-Ortográficas*.

De los muchos problemas planteados en dicho artículo, entresacamos hoy uno que, por referirse solo a materia ortográfica, puede desde luego ser estudiado y resuelto por la Academia.

El problema en cuestión es el que trata del signo o letra que debe ser elegido con carácter de general para representar uniformemente en todos los dialectos del euskera los sonidos que como iniciales se oyen en los vocablos como Jaun, Yaun, Dxaun o Jaun, etc.

El señor Azkue propone la siguiente solución:

«La Academia acuerda: 1.º Escribir con Y griega los diptongos iniciados por la vocal I. 2.º Especificar en qué comarcas el vocablo YAN se pronuncia XAN, en cuáles DXAN y en qué otras JAN.»

La primera parte de esta proposición (sentimos discrepar del señor Azkue) no creemos deba ser aceptada por la Academia, por las razones que siguen.

En primer lugar sería, a nuestro juicio, adoptar una resolución donde ni siquiera (nos parece a nosotros) existe verdaderamente un problema. Decimos esto, porque la uniformidad que trata de buscar el señor Azkue existe desde hace tiempo y casi en abso-

luto entre los tratadistas y escritores de los cuatro dialectos literarios del euskera.

En gipuzkoano, ya se sabe que siempre y por todos los escritores se ha empleado la letra J para representar a dicho sonido inicial.

En laburdino y suletino ocurre lo propio con respecto a la inmensa mayoría de los tratadistas y escritores.

Podría creerse que el dialecto bizkaino fuese el que se opusiera al uso uniforme de los demás dialectos llamados literarios, pero no es así: Arana Goiri en el balance que realizó en sus *Lecciones de Ortografía* (1) para averiguar el número de tratadistas y escritores bizkainos (considerados por él como «de mejor criterio» los primeros, y «los más conocidos» los segundos), que hubiesen empleado tal o cual signo para representar dicho sonido, obtuvo el siguiente resultado: siete emplearon la J; dos la Y griega; y uno la Y griega y la I latina, sin regularidad.

Queda, pues, demostrada que la uniformidad deseada, afortunadamente, ha existido en euskera y existe, como lo proclaman con la inmensa mayoría de sus escritos, casi todas las publicaciones que aparecen hoy en las distintas regiones euskaldunas. Ejemplos: *Eskualduna* y *Gure Herria*, por Laburdi y Suberoa; *Argia*, *Euskal-Esnalea* y *Jesus'en Biotzaren Deya*, por Gipuzkoa; *Euzkadi*, *Jaungoiko-Zale* y *Euzko-Deya*, por Bizkaya; *Zeruko Argia e Irugarren Prantziskotarra*, por Navarra. Y lo declara también el mismo señor Azkué en su gran Diccionario, en el artículo correspondiente a las letras I, J, Y, donde dice, textualmente: «... es tan universal el empleo de J,

(1) *Lecciones de Ortografía del Euskera Bizkaino*, págs. 63 y 66.

que se ha adoptado para este Diccionario como un acto de deferencia de la lógica a la utilidad general.»

Esta uniformidad, que pudiéramos llamar espontánea, a que han concurrido los dialectos literarios del euskera, obedece seguramente a una causa que irremisiblemente tuvo que influir en la ortografía euskérica; y es, que los varios sonidos que emplean los diversos dialectos euskéricos como iniciales de los vocablos en cuestión, son casi todos representados por la letra J en las tres lenguas extrañas más conocidas y leídas en el País Vasco: la J francesa, parecida a la sibilante dental empleada en Suberoa y parte de Bizkaya; la J española, igual o parecida a la gutural gipuzkoana, que tiene vida también en algunos pueblos de Nabarra y en muchos y de los más populoso en que se oye hablar hoy el bizkaino; y la J latina, igual o parecida a la semi-vocal empleada en Laburdi, parte de Nabarra y en algunos pueblos de Bizkaya.

Véase, pues, cuán desacertado sería adoptar una resolución como la que combatimos, ya que supondría ella una falta en la que, a nuestro juicio, la Academia nunca jamás debe incurrir; en la de no prestar el debido respeto y acatamiento al uso arraigado y extendido en toda la lengua; uso apoyado, además, en este caso (como acabamos de ver), por causas que indefectiblemente han influido e influirán siempre en favor de él.

Uno de los resultados más extraños y difíciltos que resultaría de aceptar la solución propuesta por el señor Azkue, sería el obligar a pronunciar (tal como indica él mismo en la 2.ª parte de su proposición) la Y griega con el sonido gutural de la J, a los muchísimos euskeldunes que usan este sonido: es decir, que

á un guipuzcoano de Tolosa o a un bizkaino (por su habla) de Eibar, habría que decirle que allí donde ve escrito YAUN, YAKIN, debe leer JAUN, JAKIN, con el sonido gutural; lo que equivale a imponerle la obligación de cambiar radicalmente el valor de un signo ortográfico en sentido contrario al que nos impulsa la tradición nuestra, y los sistemas alfabeticos de las lenguas cuya lectura nos es más familiar en el País. Y a la vista está la dificultad de habituarse a tales cambios (1).

Y no insistimos más, porque creemos suficiente lo expuesto para que ni siquiera quepa discusión acerca de la letra que debe representar, con carácter general, a los sonidos señalados.

Por todo lo cual pedimos que el acuerdo propuesto por el señor Azkue sea modificado en la forma siguiente:

«La Academia acuerda: 1.º Escribir con J los diphongos iniciados originariamente por la vocal I.

2.º Especificar en qué comarcas el vocablo *Jan* se pronuncia *Xan*, en cuáles *DXan* y en qué otras *Yan*.»

Nota.—Deliberadamente no hemos mezclado entre los sonidos *iniciales* representados por J, los *eufónicos* que se oyen en muchos dialectos entre la *i* y vocal subsiguiente; tampoco debe-

(1) No se podría discurrir ya otra cosa más adecuada para aumentar considerablemente las dificultades que presenta aun antes la ortografía euskérica para la mayoría de los vascos, acostumbrados a la lectura de las lenguas extrañas citadas más arriba. Se suele confiar demasiado, para allanar toda clase de obstáculos, en las *futuras escuelas euzkéricas*, sin tener en cuenta que antes de que se implante éstas, necesariamente debe crearse en el pueblo ambiente favorable a la literatura euskérica, lo cual no se consigue presentándole la lectura del euskera llena de dificultades.

Y no llegamos a comprender que, aun para el día en que dispongamos de las ansiadas escuelas, sea conveniente el alejar demasiado, y sin necesidad nuestra ortografía, de la de las lenguas extrañas que nos son familiares.

mos confundir los signos correspondientes a ambos grupos de sonidos.

Esta distinción (1), absolutamente necesaria en la literatura unificada por la naturaleza radicalmente distinta que presentan los dos sonidos (inicial y eufónico) entre sí, en las regiones donde con mayor pujanza vive hoy el euskera, simplifica muchísimo la tan debatida cuestión de los signos que deben representar a ellos.

La resolución que proponemos, no se refiere, pues, para nada a las cuestiones relacionadas con dichos sonidos eufónicos ni con la letra que con carácter de general debería representarlos en caso de hacerse uso de ellos en la literatura unificada; cosa ésta, como se sabe, aún no resuelta por la Academia.

Si la Academia optase por usarlos, habría que representarlos por una letra distinta de la J inicial, tal como lo han practicado y practican muchos escritores guipuzcoáns y aun bizkainos, al escribir, p. e. *Jauna, jausi, etc.*, (con J) y *biYar, garaYa, zumaYa, aYANGIZ, etc.*, (con Y).

De no hacerse uso de los repetidos sonidos eufónicos, la escritura de estos últimos vocablos deberá ser así: *biar, garaia, zumaia, aiangiz, etc.*

Es decir, que sea cualquiera la resolución que se adopte con respecto al uso de los repetidos fonemas eufónicos, no se opondría ella a la adopción de la letra J para representar a los sonidos iniciales de referencia.

ALTUBE

(1) La vemos expuesta teóricamente en la nunca bastante ponderada obra del Príncipe Bonaparte *Le Verbe Basque*, pág. XXX, nota 6.

EUSKALTZAINDIA'REN

LAUGAÑEN URTEKO BATZAÑAK

**Donosti'a, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian,
1922'ko Urila'ren 26'an.**

Azkue jauna maipuru dalarik euskaltzain jaun abek batzañaldira dato : Kanpion, Urkixo, Lakonbe, Landeretxe, Intza, Altube, Olabide, Eguskitza, Intzagarai, ta urgazlerik batez.

Ooitza egin da, Maipuru jaunak gaztigatu du : Eleizalde euskaltzain argi ta lankide maitea gaixorik dagola ta euskaltzañak naigabe aundiz entzun dute gaztigu au.

1. Euskaltzaindiak atseginez daki : Orduñan ta Loyolan euskal-ikasgoak jañi dirala.

2. Aita Intzak adierazten du : Iruña'ko Apaiz-ikastetxean bertako euskal-irakasleari 1.500 peseta emango zaizkiola urteko ikastaroagatik; bañan *Instituto*'ko euskal-irakasleari 3.000 pesetako saria egotzi zaiola. Aita Intza-ren aburuz, berdin saritu bear lirake bi irakasleak : 3.000 pesetaz.

Euskaltzaindiak, Intza ren aburua ontzat arturik, Irujo Napañoa'ko aldun jaunari idatziko dio, beronen laguntza eskaturik, Apaiz-ikastetxeko irakaslearentzat ere beste 3.000 peseta lortu ditezen, 1.500 en ordez.

3. Aita Intza'k berak dasa ; auŕeko batzaŕaldian erabaki zanez, Etxaŕi-Aranaz'ko euskal-jaia gertugertu dagola. Onetzaz Euskaltzaindiak auxe erabaki du : Napaŕoa'ko Aldundiari otoi egitea, beronek, euskal-jaierako egun jakiňa ta jai ortako buruzagi izan diteken aldun jaun bat aukeratu ditzan.

Euskaltzaindiak, bere aldetik, Kanpion ta Intza euskaltzaňak, bere ordezkotzat aukeratzen ditu.

4. Bareño ta Oyarzabal idazle jaunai esan bear zaie : *Euzkadi* izparíngira ainbat idazki, Euskaleriko beste izparingietara bidali ditzatela. Euskaltzaindiak izparíngi abei otoi egingo die, idazle jaun oien lanai beriz ere arera ona egiteko. Azkue jaunak Donostiko *Pueblo Vasco*'ko nagusi Pikabea jaunari otoi ori bera, eskutitzez, egin bezaio ta Intzagarai'ek ezkutitza eskuz eman lezaioke. *Diario de Navarra*'ri Oyarzabal'ek bidali bezazkio bere euskal-lanak, baňa erderazko itzulpena jaŕi-ta.

5. Gerhard Bahr, Alemanian dagon euskaltzale onari, Euskaltzaindiak, bere euskal-lanen saritzat, 200 peseta oraingoz eman bezakkio. Opor egunetarako Euskaltzaindiak egotzikodizkio lantxo batzuek ta geroxnean *beka bat* emateko asmotan dago.

6. Apraiz jaun bekaduňari idatzi bear zaio, *Atlas lingüístico* lanetan bereziz jardun dezala, bere oraingo ikasketak utzi gabe. Bahr jaunak ere *lingüística*'ko ikaskuntzari gogoa lotu bezaio. Polikarpo Iraitzoz'ek udarako opor egunefan Aita Etxalar laguntzale bikain zaiolarik, Napaŕoa'ri dagokion Erizkizundiko lanetan ekin lezake ta Bahr jauna, udaran Euskaleŕian balitz berau ere lan ontan lotu liteke. Lakonbe jaunak Bidasoatik aruzko erizkizundi-lanak artu bitza, Gabel

jauna lankide zaiolarik ta Aita Iraitzoz ta Gerhard Bahr, Napañoa'ko lanak bukatzekotan, Bidasoatik aruzko erizkizundian ere areta bitez.

7. Euskaltzaindiak *Atlas* bat erosteko eskubidea, Urkixo jaunari eman dio.

8. Galdakano'ko Olak urgazten dituen ikasgoetan, ez euskeraz erakutsi, ez euskeraz ezer egiten ez da. Anglo Nagusiari idatzi bear zaio, euskeraren alde zerbait egiteko otoietan.

9. Begoña ta Deusto'ko Apaiz buruai ařen egin bear zaie, igandetako seietako Mezetan bederik, euskerazko itzadiak egin ditezela, ta beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta, araudi otoițat amaitu da batzaraldi auxe.

**Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian,
1922'ko Urila'ren 27'an.**

1. Azkue jauna maipuru dalarik, aureko agirian izendatzen diran euskaltzain jaunak batzaŕaldira datoz, ta oni, oiturazko otoițaz, asipena eman zaio.

2. Altube jaunak bere lan bat dakar. Azkue ta Eguskitza jaunak, aditz-aurétiķ etorí oi'diran, *bai* eta *ez-ekiko* txostenak len idatzi zituzten. Eguskitza jaunarenari Altube'k oarpide batzuek egin nai dizkio, ta orixe da beronen lanaren gaia. Irakuri du ta Eguskitza jaunak erantzun dio.

3. Batzaŕaldi ontako V-gařen erizkizunak auxe dio : «Gure eskariari erantzun eztien apaizburuai (be-

ren Bereter-burugoan dagozan ikasgu-zerenda eska-tuz) beriz idatzi.»

Orain arte erantzun dute: Árasate, Gernika, Ondarroa, Bermeo, Durango, Bergara ta Mungiak.

Euskaltzaindiak gañerakoai beriz idaztea erabaki du.

4. VIII-gaeren erizkizunak dasa: «Erizkizundia guztiz batu baño len *Fonetikaz* erabaki batzuk ar ote ditzazkegun; adibidez: beso+a, eixe+a, gofi+a, gona+a, esku+a».

Ez da onetzaz ezer erabaki: uŕengo baterako laga da.

5. IX-gaeren erizkizunak Ernauldt-en lana du gai. «Adresse de l'Academie Bretonne a l'Academia basque».

Lan au, *Euskeria* gure aldizkarian argitaratuko da. Lakonbe jaunak erantzupide bat ekaři dezake.

6. Aita Lhande - ren euskaltzañaren idazki bat Maipuru jaunak irakuři du. Nai Juke Aita Lhande'k Bidasoatik aruzko euskaltzain ta urgazle jaunak alde aietan bildu ta batzar artako erizpideak gero Euskaltzaindiaren Batzar nagusitara ekaři. Euskaltzaindiak Bidasoatik aruzko euskaltzain ta urgazleen biltzako eskubidea ezin uka dezake. Auxe euskaltzain guztiak, abo batez, aitortu dute. Aita Lhande'ren idazkia ondo aztertu da ta Euskaltzaindiak auxe erabaki du:

Aita Lhande'k, uŕengo batzařaldirako, bere asmo ta naiaren idazki zeatzagoa bekar ta orduan, asti geyagoz, erabaki oso bat artu liteke.

7. Dogson jauna il dala - ta, Euskaltzaindiak beraren sendiari atsekabea azaldu bezaio.

8. Aita Lezo'ren itzaldiak aztertzeko lana Intzagarai'ek artu beza; ta beste gairik izan ez-ta oiturazko otoitzaz amaitu da batzáraldi au.

**Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1922'
ko Azaroa'ren 27'an.**

Azkue jauna maipuru dala euskaltzain abek batu dira: Kanpion, Urkixo, Lakonbe, Landeretxe, Intza, Altube, Olabide ta Intzagarai. Urgazlerik batez.

1. Araudi-otoitzez asipena eman zaio batzáraldiari ta Euskaltzaindiak gogo onez entzun du auxe: Napaño'a'ko Aldundiak 3.000 peseta urteko emango dizkio Iruña'ko Apaiz-Ikastetxeko euskal-irakasleari. Auxe eskatzea erabaki zan auréko batzáraldi batean eta lorri da.

2. Eleizalde euskaltzain argia oraindik gaxorik dago. Bere osaśun-alde. Euskaltzaindiak meza bat ateraziko du Donostiko Jesusen Lagundi-elizan, bigar bederatzietan ta euskaltzañak meza ortan izango dira.

3. Bahr urgazle jaunak Alemanitik dasa: Euskaltzaindiak bidali dizkion 200 pesetak artu dituela. Eskeŕak azaltzen ditu ta datozen udara-oporetan, Euskaltzaindiak agindu lizazkioken lanetarako gertu izango da.

4. Euskaltzainburuak adierazi du: Galdakano'ko Ola - nagusiko Jabearekin itz egin duela, angoxe ikastoletan euskeraren alde zerbait egin dedin. Olanagusi'ko jabeak on deritzazki Euskaltzaindiaren

asmoak, bañan ikas-liburu euskaldunik ezduela-ta, Euskaltzaindiari abek eskatzen dizkio. Euskaltzaindiak liburu abek lortzea arretaz artzen du ta gai ontarrako Oyeregi Aita gertu litzakela, Aita Intza'k aitortu du.

5. Aita Lhande'k Euskaltzaindiaren idazkiari ez ez dio erantzupenik oraiñarteraño eman. Oregatik, ez da gai onetzaz erabakirik artu.

6. Azkue jaunak dasa: Begoña'n eta Deusto'n izan dala, orkoxe apaizak euskal-itx aldieta zaltzeko, bañan alpeñikakoa izan da ikustaldi ta izketa.

7. Ikasgu-zeñenda dala-ta, Azpeiti, Eibař ta Tolosa'ko apaizburuak berai dagokiena bidali dute. Donostia'koa Intzagorai'ek dakar.

8. Bahr jaunak bidali duen *Schuchardt lana*, beridatzi bear da Bilbo'n, ta Schuchardt berari igorri bear zaio alako argibiderik jarri nai ote balio. Bahr'en itzulpena Urkijo jaunak ere ikusi ta aztertu dezake, ta nai dituen argibideak ezarri.

9. Hugo Schuchardt deituko dan Saria, Euskaltzaindiak poz-pozik oraingoz irasten du. Sari auxe, 500 pesetakoa izango da urteroko. Schuchardt bizi dan bitartean beroni emango zaizkio 500 peseta oiek, bera da-ta noski, Euskeraren alde egindako lanagatik, sari oren oso diñakoa.

Ostean, *Euskal-lan beka* edo ideko zerbaiterako, aukeratuko dira diru edo peseta oiek.

10. Ernauld jaunaren idazkia Lakonbe euskaltzañak irakuři du: *Adresse de l'Academie Bretonne a l'Academie basque*. Poz-pozik entzun du Euskal-

tzaindiak. Idazki oren erantzupen-lana Lakonbe jaun berari egotzi zaio.

11. Belaustegigoitia'tarí Peíderika jaunak idatzi duen *Lutelestia* aztertzeko bi euskaltzain: Altube ta Eguskitza, Euskaltzaindiak aukeratu ditu.

12. Dañikarere-urgazlearen eskutitza irakuři da Euskaltzaindiari eskeřak azalduaz.

13. Maipuru jaunak *Txukunkeria* izentzat dakařen bere txosten bat irakuři du: Aita Soloeta-Dima'ren lana gai-bide. Ta beste gai batzuek bigaramone-rako utzita, oiturazko otoitzez, batzaraldi au amaitu da.

Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1922'
ko Azaroa'ren 28'an.

Eleizalde euskaltzañaren osasun opazko meza entzun da.

Azkue jauna maipuru dala, auřeko agirian izendatzen diran euskaltzain berak datozi eta urgazletatik Nazario Oleaga jauna.

1. Azkue jaunak Euskal-atzizki lan edera luza-roan irakuři du.

2. Napañoa'ko Aldundiari idatzi bear zaio: orain berak mendi ta baso zain jaři nai dituen *mikeletiak*, euskaldunak al izatez, izan ditezela.

Ta beste gairik izan ez da, otoitzez amaitu da batzařaldi au.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren etxean, 1922'ko Lota-zila'ren 28'an.

Azkue maipuru dala agertu diran euskaltzañak abetxek dira: Eguskitza, Olabide, Landeretxe, Altube, Intza, Lakonbe ta urgazletatik Nazario Oleaga jauna.

Oiturazko otoitza maipuruak egin-da, Eguskitza jaunak auré-ileko batzañaldien ageria irakuí du ta onetsi da.

1. Gernika'ko Euskal-Batzar egunetan, Izker-Sałak artu dituen erabakietatik, Euskaltzaindiak bereziki bete bear dituenak zeintzuk diran *Eusko-Ikaskuntzari* galde bear zaio.

2. «Asociación de padres de familia para la defensa del euskera» deitzen dan baltzuari, Azkue jaunak txosten bat zuzendu dio. Txosten oren izena auxe da. «Normal vasca para las institutrices», eta Bizkaian baltzu oren arduradun dan Nazario Oleaga jaunari eskuz eman zaio. Baltzu onen adar bat Bidasoatik aruzko eřietan sortarazteko Daranatz jauna izendatu da.

3. Aita Intza'ren ustez, Euskal-Eriko mutiko ta neskatalentzat oso egokia litzake, apaingailudun aldi-roko bat sortzea. Oretarako eřestasun aundia da, Itali'ko etxe batek eskeintzen duen *Klitxe* batzuen erosketa, merke diran ezkerro, Euskaltzaindiaren era-bakia: Oraingoz beñepein ezin ditekela arazo oren bideetan sartu, beste esku arteko lan gařantziđunak bukatu arte.

4. Aita Soloeta-Dima'ren «Ensayo de unificación...» deitzen dan liburuñoiari Azkue jaunak bere lan eder batez erantzun dio.

5. Belaustegigoitia Perderika jaunak *Lutelesti* bat eginda dauka. Lantxo au Euskaltzaindiari bidalizion, argitaratzeko onen baimena eskaturik. Eguskitza ta Altube jaunak aztertu dute ta euskaltzain abek dasate: oraztu bear aundi a duela. Oñiztegatik Euskaltzaindiak ezin baimenik eman lizaioke, ta gutxiago, beriz, bere lepoz argitaratu. Ondo idatzia balego ere gero arte itxo egin bear luke.

6. Bergara'ko Udalak Euskaltzaindiari eskari bat egiten dio. Iru kalei izen beriak ezañi nai dizkio ta jakin gura leuke, zelan esan euskeraz: *Calle de don Pedro de Irizar, de D. Ramón María de Lili y de D. Luis de Eleizalde*. Euskaltzañak abo batez desate: Abizen oiek bakar idatzi bear dirala, atzetik *Kale jañi-ta*, onela: *Irizar-Kalea, Lili-Kalea, Eleizalde-Kalea*.

7. Napañoa'ko Aldundiak idazki bat bidali dio Euskaltzaindiari, esanik: Etxañi-Aranaz eta Donestebelako euskal-jaiak egiteko 2.830 peseta emango dituela. Eskeñak!

8. Schuchardt jaunak, bere eskutitz batez, bere eskerbiderik maitena agertzen du, sorospide bat bidali ta bere izeneko sari bat, Euskaltzaindiak soñtu duelako.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta oiturazko otoitzaz bukatu da batzáraldi au.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren etxean, 1922'ko Lo-tazila'ren 29'an.

Azkue maipuru dala, batzañaldi ontara, euskaltzain abek datozi: Eguskitza, Olabide, Landetxe, Altube, Intza, Laconbe ta Intzagarai eta urgazletatik Nazario Oleaga jauna.

Oiturazko otoitza egin-da.

1. Maipuru jaunak Eleizalde euskaltzain argia, bere gaxoaldian, nola dagon agertu du. Atsekabez entzunik auerapenik azaltzen ez dala, Euskaltzaindiak ikeñaldi bat gaxoari egitea, erabaki du, bere izenean Olabide ta Intza gaxo-gelan ageñturik.
2. Intzagarai'ek eskatu dio *Escuelas Cristianas* deitzen dan Baltzu-Nagusiarri, Bruño jaunaren ikas-liburuak euskerara itzultzeko baimena.
3. Irakuñi da Bahr jaunaren lan zati bat: *Baskischen Studien* Schuchardt jaunaren idazkiaren erdalitzulpena. Oraindikako oriaz adibiderik ez dago ta orí geiago datozenez, orduntxe egingo da lan onen egiazko azterketa
4. Azkue jaunak egindako lan' bat, Euskaltzaindiari beroék dakarkio: *Zentzunez eta amabi ataletan alkartu ta bilduriko euskal itzak* izentzat du.
5. Beñiz ere erabaki da: Euskal-Iztegi Aundiaren lanak astea. Arlo onetzaz Eguskitza jaunak dio, euskaltzañak, bakoitzak bere eñi inguruetan, bilatu bear lituztekela ontarako lankideak, euskaltzain bera arazo onen buru izanik. Baiezkoa eman diote beste

euskaltzañak. Olabide jaunari egotzi zaio auré-erispi-de bat. Lekuona jaunak bilatu dezazkike lankide onak Gazteiz'ko Apaiz-Ikastetxean. Blazy jaunak Bidasoatik aruzko euskal-alderdian.

6. Nazario Oleaga jaunak, Bizkai'ko *Asociación de Padres de Familia para la defensa del Euskera* baltzuaren arduradun danez, beroék izango duen Araudia irakurí du. Euskaltzaindiak, pozik entzun ostean, onetsi du.

7. Ostir Karl izkuntzalari jakintsuak Euskaltzaindiari idatzi dio euskal-izkuntzaren liburu eske. Azkue jaunaren iztegi aundia bidaliko zaio.

Ta beste gairik izan ez da, oiturazko otoitzez amaitu da batzañaldi au.

**Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1923'
ko Ilbeltza'ren 25'an.**

Azkue maipuru dala euskaltzain abek datozi: Kampion, Urkijo, Landeretxe, Lakonbe, Intza, Altube, Eguskitza, Olabide ta Intzagorai; urgazlerik batez.

1. Azkue jaunak, oiturazko otoitza egin-da, Eleizalde lankide jakintsuaren gaxoaldi beria eman du, esanik: osasun-aurebidea baduela. Euskaltzañak beri auxe atsegíñez entzun dute ta, Jainkoari otoitz dagiote lankide maitearen osasun-alde, eren artean laxter ikusteko ustetan.

2. Daranatz urgazleak bere ezkutitz batez dio: ez duela oranindik artu Euskal-Guraso Baltzuen Araudia.

3. Aita Bonabentura Oyeregi'ren eskabidea dator: euskal mutil ta neskatilantzat argitaratu liteken aldizkari iruditidunez. Euskaltzaindiak eskabide au aztertzeko batzorde bat izendatu du, bigarko batzaŕaldian bere txosten irakurtzeko aginduz. Batzorde au Eguskitza, aita Intza eta Intzagorai ek osatuko dute.

4. Kanpion jaunak Iruña'ko euskal-ikasgoen berria dakar. Ikastaro ontan ikasle asko bildu omen dira. Izena eman dutenak 200 ta oietatik 101 irakasle-ikastetxeokoak (normalistas). Arantzadi jaunak, ikasgoen berri berariz Euskaltzaindiari emango dio. Kanpion jaunak dasana, oso atsegíñez Euskaltzaindiak entzun du.

5. Eguskitza'ren eskabidez Euskaltzaindiak erabaki du: ez dala, auferuntzean, Euskaltzaindira datorren euskal-lanetarako aukera ditezken azterkarien izenak argitaratu bear.

6. *Zentzunez...* bildutako itzen azterketan, euskaltzain bakoitzak, bere erian, ala esaten dan izpean, maŕatxo bat jaŕi dezake, ta gañera, berak dakien itzberen bat erantzi.

7. Eguskitza jaunak dasa: Menendez-Pidal'en idazti bat aztertu duela (agindu zitzaionez) eta oŕetzaz ezer-esatekorik ez daukala.

8. XVI ta XVII-gaŕen mendeko liburuuen aditz-jokerak euskaltzañak bilduta dauzkate. Bañan, oraindik ere on litzake, bildu diran piloetan, euskaltzañen oar eta adibideak ezartzea.

9. Lengo batzaŕaldian erabaki zanez, A. Olabide'k txosten bat irakuŕi du, adierazorik: zer gai, zer

bide ta zer taju artu litezen Euskal-Iztegi Aundiari buru emateko. Txosten auxe, beste beraz bezela, argi ta ederki egiña dago. Berak erakusten du, lankideak, arazo ontan, begi-aurre euki bear duten araudia; ta lanbide ontarako, Gernika'n beren izenak eman zituzten euskaltzaleak, orain ukorik egingo dutenik, Euskaltzaindiak ez du uste.

Txosten au, iru euskalkiz idatzia, azalduko da ta Euskal-erriko bazter eskutuenetan ere saŕarazoko da, alderdi guzitako euskal-aberastasunak Iztegi aundian bil ta ezaŕi ditezen.

10. Gernika'ko Batzaŕetik Euskaltzaindiari dagokion zeregin-zerenda Eusko-Ikaskuntzak bidali dio. Zeŕenda oŕen ondorengo erabakiak abetxek dira:

a) Euskaltzaindiak dasa: etzala Gernika'n euskal-otoitz-aldi bakar bat irasteko asmorik artu.

b) Euskal-ikasbideak aŕeztutzeko, *fonografoen* bitartekotza ipiñiko da, al dan era ta egitez.

d) Gotzai jaunen erakusbideak euskeraz argitaratzeko lana, Euskaltzaindiak ez du beñere bere es-
kutik utziko; bañan beste arazo batzuek aurétik egin
bear dira Tedeschini Nuntzio jaunaren bidez.

e) *Notariuak* Euskal-erriean euskaldunak izan ditezeneko gogoa, Euskaltzaindian aspaldikoa da. Kata-
luña'ko Elezaindiari, beronek bere *Notariuakin* zer
egin duen galdetuko dio.

g) Euskal-Aldundiari eskatuko zaie, ormetan dau-
den erí-izenak, Euskaltzaindiaren idazkeraz idatzi di-
tzatela ta erderazko izena duten eŕietan, erderazko au,
euskerazkoen uŕe jaŕi diteke bi maŕaren erdian.

k) Gipuzkoa'ko Aldundiari eskatuko zaio bere-
ziz: erí ta erí-saŕeretan jaŕi bear dituen idazkitxoak
euskeraz jaŕi ditzala, Bizkaya'n bezela.

10) Udalai ere eskatuko zaie: basetxetako euskal-izenak eusteko.

11. Maipuruak *Afíjos vascos* bere lan edeŕa irakurí du. Ta beste erizkizun batzuk bigaramonerako utzi-ta, otoițez amaitu da batzaŕaldi au.

Donostia, Gipuzkoako Aldundi-Jauregian, 1923'
ko Ilbeltza'ren 26'an.

Len aipatu diran euskaltzain jaunak batzaŕaldira dator. Azkue maipuruak oiturazko otoițza egin du.

1. Auŕeko batzaŕaldian izendatu dan batzordeak auxe daxa: Aita Oyeregi'ren asmoak ezin auferatu ditezkela, oraingoz beintzat. Euskal-Gurasoen Baltzua osatzen danean, asmo oiek egibide geyago izan dezakete ta orduarte gai onen erabakia laga da.

2. Urte ontan, 1923 gaŕenean, Euskaltzaindiari dagokio *Euskalegunak* gertu ta eragilea. *Euskalegun* abek Napaŕoan izango dirala erabaki da, bañan oraindik ez da eŕirik autu. Uŕengo batzaŕaldian aukeratuko da ta euskalegunetan zer egin ditekenen aburua euskaltzain bakoitzak bekar.

3. Azkue jaunak bere lana *Afíjos vascos* irakurí du ta baitare irakurtzez amaitu. Irakurí duen txanda guzitan, euskaltzañak zeritzazkiten oaŕak egin dizkiote ta egoki ziranak egileak bere lanean ezaŕi ere bai. Euskaltzaindiaren lengo aburuz EUSKERA aldizkarian lan eder au azalduko zan, bañan luze-xamara

ta mamitsua dalako liburu berezi batean guzia, sail batez, argitaratzea erabaki da.

4. Bahr jaunaz itz egin da, Schuchardt-lan guzien itzulpena berangandik nai litzake. Asi diteke: *Sara'ko euskeria ta gero Baskischen* deitzen diran lanefatik.

Ta besterik izan ez da, otoițez amaitu da batzaŕaldi au.

Donostia'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1923'
ko Otsaila'ren 27'an.

Batzaŕaldira euskaltzain abek datozi: Azkue mai-puru, Kampion, Urkijo, Lakonbe, Landeretxe, Intza, Altube, Olabide, Intzagorai ta urgazleri batez.

Oiturazko otoițez asi da batzaŕaldia.

1. Azkue jaunak irakuři du. Euskaltzaindiaren izenean, Kardenal Vico'ri zuzendu zitzaison idazkia. Idazki onen erantzupena badu, ta auxe ere irakuři da. Tedeschini Nuntzio jauna arazo ontan bitarteko dabil, ta Azkue jaunak dasa, onen idazkirkir ez dala oraindik artu. Erabaki da: Arazo ontan Euskaltzaindiak eta Eusko-Ikaskuntzak batera jo bear dute ta oretarako Eusko-Ikaskuntzarekin izketa bat izatea on litzake.

2. Kristau-ikasbidez edo dotriňaz euskaltzañak luzaro itz egin dute. Urkijo jaunak adierazi digu XVI-gařen mendeian ze gai ta zer ařeta artzen zuten Euskaleriko Gotzaiak *Kristau-ikasbideak* argitaratzen ta eren eliztařen artean zabaltzen. Urkijo jaunak antziñako idazkietan ikusi duenaz, urtero argitaratzen ziran dotriňak ta bere aburuz, euskalki nagusietan

beñepeiñ. Urkijo jaunak berak dasa: Euskaleriko apaiz eta eliztarai dei bat egin bear zaiela, adierazorik, baldin dotrin abetako batzuek balituzte, Euskaltzaindiari igortzeko, saritxo baten bitartez ala bear ezkerro. Jabeak eren dotriñak autzi nai ez balituzte, Euskaltzaindiari adierazo bezazkiote, antziñako dotriña ofen zerzeladak bederik ta jabearen izena.

Urkijo jaunaren iritxia Euskaltzaindiak onetsi du. Gai ontan bertan zer ikusia baduelako, Pau'ko Udal-liburuzañari galdeitu bear zaio, *Leclussen* iztegi argitaratu gabea non ote dan.

3. Altube jaunak txosten bat dakar: *j* ala *i* itzauré idatzi bear ote danez. Azkue jaunak gai ontako lan bat gure EUSKERA'n argitaratu zuen, ta bere aburua da: *i* grekaia idatzi bear litzakela beti. Altube'ren eritxiz, beti *j*; oñela oituratu diralako idazle geyenak eta bere txostenean agertzen dituen irizpideagatik.

Auxe erabaki da: Altube jaunaren lana *Euskera*'n argitaratzea ta idazkera erabakiak piloan batutzen diranez agertuko dira.

4. Etxañi-Aranaz'en egin bear diran Euskal-jaien beria, A. Intza'k Euskaltzaindiari dakarkio.

Orilean izango dira. Abetzaz gañera, Euskaltzaindiak bere Euskalegunak Napañoa'ko Donestebe'n egingo ditu, datoñen Agoña'ren 7-8 ta 9'an. Egun oietako egitamua aitatu bear da, aldan lasterén, ta gai berezi batzuek aukeratzeko Azkue ta Eleizalde jaunen batzorde bat iratsi da.

5. Euskaltzañak ekañi difuzte antziñako liburuetan idoro ditzuten *aditz-jokeraen* adibideak ta baita ere *esku-iztegikoak*.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako laga-ta otoi-tzez amaitu da batzaŕaldi au.

**Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian,
1923'ko Otsaila'ren 28'an.**

Len aipatu dira euskaltzain berak batzaŕaldira datoz. Ugazletatik Gabriel Manterola jauna.

Azkue da Maipuru ta otoitza egin-da batzaŕaldiari asipena eman dio.

1. Amado Alonso jaunaren bitartez Euskaltzaindiak daki H. Urtel jaunak euskal-ikastaroa sortu duela Hamburgo'ko Ikastetxe-Nagusian. Euskaltzaindiak pozik entzun du. Anglo ikasleentzat euskal-liburu abek igortzea erabaki da: Arigarai'en gramatika-2; Ituri-rena-1; ta Azkue'ren Prontuario de la Lengua Vasca-10.

2. Eusko-Ikaskuntza ta Euskaltzaindia batera ibiliko dira *Kristau-ikasbidea* ta euskal-ipuin batzuek bederik, Euskaleŕiko ikasguetan saŕarazteko ekiňaldian.

3. Iruña'ko apaiz-ikastetxeko irakasleari 1.000 pezeta ematea erabaki da.

4. Azkue jauna batzaŕetik atera dan txolarte batean, Kanpion jaunak beste euskaltzañai gogorazo dizkie Euskaltzainburuak egiten dituen lanak. Euskaltzaindiaren bein-beineko etxeak zerbait esango luke, izketan baleki. Goiz ta aŕatsalde lanean ari da Euskaltzaindiarentzat ta lan asko ta sari gutxi. Euskaltza-

ñak baietz diote. Erabaki bat artu bear da ta langilea, bear zaion sariz, ordaindu.

Euskaltzaindiaren erabakia auxe da: Azkue jaunari, bere lan askoren ordain, 4.000 pezeta emango zaizkio urte-urtero, Euskaltzaindiaren dirutzak al lezaken bitarfean.

Sari onetaz, Azkue jauna Euskaltzaindiarentzat lotzen da, orain arteroko áreta gogo ta'lanez.

5. Aita Iraizoz bekadunaren eskutitz bat irakurí da bere ikastaroaren berria emanik.

Ta beste gairik izan ez da oiturazko otoitzez amaitu da batzaŕaldi au.

Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian, 1923'
ko Epaila'ren 26'an.

Azkue jauna maipuru dala euskaltzain abek datozi: Kanpion, Urkijo, Lakonbe, Landeretxe, Intza, Altube, Olabide ta Intzagorai eta urgaleztatik batez.

Maipuru jaunak araudi-otoitzak egin ditu ta batzaŕaldia asi du.

1. Euskaltzaindiak Zubero-aldeko euskaltzain gabe ez luke batzaŕaldirik auerantzean egin nai, ta Aita Lhande etorri ezin dalako, egoki kitzake, ango urgazle bat batzaŕaldietarako aukeratzea. Izan liteke edo Uŕesti, edo Irigoyen edo Moix edo Orabe Mau-lengo irakaslea. Auxe erabaki da: Aita Lhanderi galdetu oyetatik bat zein izan liteken, edo berak deritza na bidali dezala.

2. Daranatz urgazleak, eskutitz batez, adierazten du: Bidasotik aruzko Euskalerian Euskal-Guraso Baltzua ezin iratsi ditekela.

Napañoa'ko Aldundiaren liburuzain Jesus Etayo jaunari idatzi bear zaio, baltzu onen buru Napañoa'n izan nai ote duan.

3. Donestebelko Euskal-egunetako egitamua, esku artean darabilki Euskaltzaindiak. Ara oretarako erabakitako gaiak: *a) Andre-irakasle batek itzaldi bat egin lezake, gai auxe artu-ta: Aur-ikasgoa.* Itzaldi au ondo apaintzeko, euskal-ikasle, mutil eta nexkak, Donestebanen azaldu litezke. Eleizalde jaunari galdetu bear zaio, andre - irakasle ori zein izan liteken ta Olabide jaunak Tolosa'ko euskal-ikastetxeko irakasleari esan bezaio, aurtxo batzuek oretarako aukeratzeko. Intzagorai'ek egin beza euskal-antzokiaren arazoa. *b) Eguskitza euskaltzañak, Elkano'ko Lizaáragaz itzaldi bat.* *d) Ezkieta'k, Napañoa'ko lorestiz.* *e) Irigai'ek, Napar-esakeraz.* *g) Nabaskues'ek, Roldan'ez.* *i) Aita Laraintza'k, Mendiburuz.* *k) Gurutz Go-yenetxe Amayur'ko apaizak, Martin Azpilgoetaz.* *l) Intzagorai'ek, Oreaagaz olerkitxo bat;* ta *m) Katalin Eleizegi, Garbiñe'n egileak, beste itzaldi bat egin dezake.*

Ta beste gai batzuek bigaramonterako utzi-ta amaitu da batzaraldia an.

**Donosti'n, Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian,
1923'ko Epaila'ren 27'an.**

Batzar ontara datozen euskaltzañak abetxek dira: Azkue-maipuru, Urkijo, Kämpion, Lakonbe, Altube,

Landeretxe, A. Intza, Olabide ta Intzagarai, urgazlerik batez.

1. Altube jaunak esaten du: ez dala *r* maŕatua, izki auxe gogor entzuten danean, beti maŕatu bear, *vocal* artean datoŕenean baño. Eŕeztu bear da idazkera ta eŕeztasunak orixe eskatzen du. Iru edo lau izki izango dira geyenaz beste otz berdińezkoakin nastu litezkenak ta abei maŕa jaŕi bear zaie noski: Esate baterako: uŕ-uŕa ta zuŕ-zuŕa, ur ta zur etik bereiztu bear dira.
2. *Euskera* gure aldizkariak gaya bear du bere orialdeak betetzeko. Azkue jaunaren *Morfología* bertan argitaratu bedi.
3. Azkue jaun berak bere lan eder bat irakuŕi du. Auxe bere azalkaya: *Actuales y arcaicos imperativos y subjuntivos del verbo vasco*.
4. Aita Etxalar'i *Erizkizundi-Irukoițan* lan ederak egin dituelako esker bereziak azaltzen zaizkio ta gañera Euskaltzaindiak 100 pezeta saritzat eman dizkio.
5. Dr. L. Muhlhausen jaunari Azkue-ren iztegia bidaltzea erabaki da.
6. Lekaroz'ko euskal-azterketak datoŕen Joŕaŕaren 29-an izango dira ta ango Aita nagusiak euskaltzain bat, joan dan urtean bezela, azterketa oiek ikustera joatea nai luke. Azkue jauna joango da.
7. *Ezkutitzak*. Zumaŕaga'ko Udaleko Jose Urdañgarin jaunaren ezkutitzak gogo onez entzun dira.

Ezkutitz oiek eskatzen dutenez Euskaltzaindiak Euskal-
kaleíko Udalai idatziko die, beren dirutzatik euskal-
liburuuentzat zerbait gordetzeko.

Urtel jaunarena irakuři da eskeřak emanez bidali
zaizkion liburuagatik.

Schuchardt jaunarena ere irakuři da: bidali zaion
sorospideagatik eskeřak agertzen ditu.

Esteban Irañeta jaunak, Iruña'ko euskal-irakasle
danak, ango ikasleak beren ikastaroan ondo dijoa-
zela esaten du.

8. Aspařen'go Uriar Broussain jaunaren oroiga-
řitzat, onen jaiotetxean, aři bat jaři bear da. Euskal-
tzaindiak eta ango Udalak erdibana ordainduko dute.

Eta beste gairik izan ez da, amaitu da batzařaldi
au araudi-otoitzez.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Jořaila'
ren 26'an.

Batzařaldira euskaltzain abek datozi: Azkue mai-
puru, Kanpion, Urkijo, Lakonbe, Eguskitza, Altube,
Intza, Landeřetxe, Olabide eta Intzagorai, urgazlerik
batez. Otoitzaz asi da-ta, ara zer egin dan batzař-
aldi ontan.

1. Azkue jaunak Gerhard Bahr jaunaren lan bat
irakuři du. Schuchardt jaunaren idazti baten itzulpena
da ta Sara'ko euskeraz jarduten du. Atsegijez entzun
du Euskaltzaindiak ta itzulpenaren beste zati bat ur-
engo batzařaldirako utzi da.

2. Azkue berak irakuři du bere lan eder baten
bigařen zafia. *Categorias grammaticales* izentzat da

rama ta bere *Morfología*'ren osopena da. Gure *Euskera*'n azalduko da lan au ere.

3. A. Olabide beste lan eder baten egile azaldu zaigu. *Notas sobre la conjugación auxiliar del verbo guipuzcoano*. Ondo aztertu ditu giputx-aditzaren basterak ta batez ere aditzari erasten zaizkion atzizki geitzaleak.

4. Eguskitza jaunak bere beste batzuen antzeko lan mamitsu bat dakar. *Morfología del verbo vizcaino*. Berak dakien bezela, ondo aztertu ditu Kapangaga'ren adizkera guziak.

5. Aita Madariaga'k Euskaltzandiari, onek eskatuta bidali dio, lekaide prantziskotaren etxetan arkitzen diran *kristau-ikasbide* zařen iragařitxo bat. Euskaltzaindiak eskeřak demazkio ořen aguru egin duen erantzupenagatik.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzita, oiturazko otoitzaz, amaitu da batzařaldi au.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Jořaila'ren 27'an.

Auřeko batzařaldiko euskaltzain berak batzařaldi ontara datozi, Azkue maipuru dutela. Otoitz egin-da, ara zer erabaki dan.

1. Azkue jaunak Bahr jaunaren lana irakuři du. Auřeko batzařaldikoaren beste zatia da.

2. Oraintsu Bilbo'n Jel-Alderdiak izan duen Batzar-Nagusian, Euskeraren aldezko beti izango dala aitortu du. Baita ere euskera beroni dagokion arau,

ikasbide ta edertasun-azalkunetan, arazo bikain abetarako berariz aukeratuta dagon Batzañari mendetasuna zor izango diola. Euskaltzaindiak atsegin aundiz auxe entzun du.

3. Aita Intza'k dio, Iruña'ko apaiz-ikastetxeko euskal-ikasleak datozen opor-egunefan, Iztegi Aundiaren alde zerbait egin nai dutela. Gogo beroz ikus-ten du Euskaltzaindiak ikasle oien asmo edería.

Azkue jaunak erizkizundi bat jaí bezta, ikasle oiei bidalita lan goragari ortan ekin dezaten.

4. Euskaleñiko Apaizburuai idatzi bear zaie: Euskaltzaindian gertuko dizkiela, beren elizetan bear dituzten bederatziuén ta irakur-liburuak.

5. Aita Intza'k dasanez Aita Kaputxinoak aldizki margodun polit bat argitaratzera dijoaz ume euskaldunentzat. Argitaratze onek galera batzuek izan dezazkike noski. Euskaltzaindiak galera oien ordaintza Aita Kaputxinoai agintzen die.

6. Odon Apraiz, Aita Polikarpo Iraizoz ta Gerhard Bahr gure bekadunak batzañaldi batera betoz, Iztegi Aundiaren lanetan beri ta ikasbideak aitortu ditzaten, atzeri-ikastetxetan ikusi dutenaz.

7. Nabaskues Pedro jaunarena, Aita Lhande'rena, bere ordeko *Constantin* aukeraturik ta, Udal askoren ezkutitzak irakurí dira.

Ta beste gairik etzala-ta, otoiinez amaitu da batzañaldi au.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Oñila'ren 28'an.

Gipuzkoa'ko Aldundi-Jauregian euskaltzain jaun abek bildu dira : Azkue maipuru, Kanpion, Lakonbe, Landeretxe, A. Intza, Altube, Eguskitza, Olabide ta Intzagorai; urgazlerik batez. Araudi-otoiza egin da.

1. Kanpion eta Intza jaunak Etxarri-Aranaz'en izan diran euskal-jaien beri beste euskaltzañai eman die ta abek atsegíñez entzun dute. Euskaltzaindiak esker bereziak aitortzen dizkio A. Intzari euskal-egun oien buru ta zuzendari azkarra izan dalako. Eskerak ere azaldu bear dizkio Etxarri-Aranaz'ko Udalari, abegi ta laguntza egin dizkielako Euskaindiaren izenez an agertu diranai. Jai abetan Iruña'ko euskal-ikastolako emakume gazte batek itzaldi gogoangarri bat egin du. Euskaltzaindiak emakume gazte onen laguntza beriz ere nai luke egitamuz darabilzkien Donestebe'ko euskal egunetarako ta berari beste itzaldi bat eskatzea erabaki du. Berdin Donosti'ko Eleizegi Katalin emakume argiari beste itzaldi bat eskatu bear zaio Donestebe'rako.

2. Eguskitza jaunak bizkai-aditzaren erabilkerak aztertu ta Euskaltzaindiari azaldu dizkio. Lan edera da ta berak dakien bezela ondo eratua. Lan au egiteko Mikoleta'ren liburua bide izan zaio.

3. Iruña'ko apaiz-ikastetxeko Zuzendari jaunaren idazki bat irakurí da. Idazki onen bitartez, zuzendari jaun onek Euskaltzaindia deitzen du ikastetxe artako euskal-azterketak ikertzera. Euskaltzaindiak oñetarako bere ordezko Kanpion jauna ta A. Intza aukeratu ditu.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta, otoi-tzez amaitu da batzáraldi au.

**Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Oñila'ren
29'an.**

Len aipatu diran euskaltzain berak daude beren alkietan, Azkue maipuru dutelarik.

1. A. Intzak aitatu-ta, Euskaltzaindiak erabaki du:
a) Euskaleriko apaizburuai dei bat egin: elizkizunetaiko euskal-liburutxoen utsunak betetzeko; *b)* *Boletín Eclesiástico* deitzen dan aldirokoan galdeitu apaizburu abei: zer liburu edo bederatziuén bear dituzten beren elizetan; *d)* Irarkolai galdeitu euskal-liburutxo abetatik zenbait gai dituzten; *e)* Saint Pierre urgazle jaunari idatzi, ařen egiñik, Bidasoatik aruzko Euskalerian diran euskal-bederatziuénak Euskaltzaindiari bidali dizazkiola.

2. Azkue jaunak bere lan baten irakurpena egin du. Lan ořen izena auxe da: *Categorías gramaticales, Morfología*'ren zati bat.

3. Irakuri Euskaleriko Udal batzuen idazkiak, euskal-liburutxoak beren ikastoletarako erosiko dituztela agindurik. Aretxabaleta, Azkoiti, Ondáabi, Itxasondo, Ernani, Eírenderi, Urnieta, Abadiano, Elorío, Erandio ta Markina oraingoz aipatu bear dira.

Ta beste gairik izan ez da, otoi-tzez amaitu da batzáraldi au.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren bein-beineko etxean,
1923'ko Garagañila'ren 26'an.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren bein-beineko etxean, euskaltzain abek bildu dira: Azkue maipuru, Landere-txe, Eguskitza, Olabide, Altube, Lakonbe, A. Intza ta Intzagarai; urgazlerik batez.

1. Otoizez asi-ta, A. Intzari eman zion maipuruak itz egiteko eskubidea ta euskaltzain Intzak irakuri zuen berak egindako lan bat Urgel aldeko itz zaírak euskerazkoakin zer ikusi duten adierazirik. Ortarako lan-argibide bezela ondo etorri zaio noski Meyer-Lübke jaunak *Bulleti de Dialectologia Catalana*'n argitaratu duen idazkia.
2. Azkue jaunak beste lan eder bat azaldu zion euskaltzaindiari: euskeraren aldakuntzak antzinatik onerarte gai arturik. Onetzaz gañera, bere *Morfología*, bigarén zatiari dagokiona, irakuri zuen eta gogoz entzun zioten beste euskaltzañak.
3. Eguskitza jaunak, *Morfología* gai artuta, gain -gañeko oarketak ekari ditu. Batez ere *deunge ta donega* euskal-itzak ondo aztertu zituen ta auxe bide, naiko jardun izan da euskaltzain artean.

Aita Intzak aitortzen du Iruña'ko Seminarioko euskal-azterketetan izan dala Euskaltzaindiaren agindua ondo beterik ta aitortu bear du: osoro poztu ta biotza atsegina-atsegina eginda datofela Euskaltzaindiari iragartzera ikastetxe artako azterketa oiek bikain-bikainak izan dirala. Auxe da ere bere lagun euskaltzain

Kampion jaunaren iritzia. Au batzaŕaldira ezin etori dalako, onen izenean ere egiten du aitortza auxe. Euskaltzaindiak gogoz entzun ditu Aita Intzaren itzak ta Ikastetxeko zuzendari jaunari zorionik beroenak bidaliko dizkio.

Beste gai batzuek uŕengorako laga dira ta otoitzez amaitu da batzaŕaldi au.

**Bilbo'n, Euskaltzaindiaren bein-beineko etxean,
1923'ko Garagarila'ren 27'an.**

Aipatu diran lengo batzaŕaldiko euskaltzain berak daude Azkue maipuru dutelarik.

1. Ezkutitzak irakuŕi dira ta lan auxe ta beste batzuek egin da, Donestebe'ko euskalegunen egitamua, oraintxe bertan, geroko utzi gabe, egitea erabaki da. Asko itzegin ondoren, alaxe eskatzen baidu arlo onek, auxe erabaki da Donestebe'n egitea:

Agoŕaren 7'an. a) Goizeko bederatzitan Batzar Nagusia, b) Euskaltzaindiko Zadorlariak itzaldi batez agertuko du Euskaltzaindiaren lana Durango'ko batzar nagusitik onera, c) Abestiak, d) Eguskitza jaunaren itzaldia Elkanoko Lizaŕagaz, e) Goienetxe jaunak Azpilkuetaz. *Aratsalderako:* a) Abestiak, b) Irigarai jaunaren itzaldia Lakoizketaz, c) Intzagorai-ren olerkia Oŕeagaz, d) Pilota jokaketa. *Agoŕaren 8'an.* a) Aita Azpiazu'ren itzaldia, Leizako orain eun urteko euskeraz, b) Iruña'ko euskal-ikastoletako emakume gazte baten itzalditxoa, c) Ume arteko sari banaketa. *Aratsaldean:* a) Aita Mendiburuz kaputxino dan Aita Andres Lizartza'ren itzaldia, b) Katalin Eleizegi eus-

kal-emakume argiaren itzaldia ta c) euskal-antzokirako idatzi dan *Alaibide*-ren agerketa. *Agoñaren 9'an. Goizean*: Meza Nagusi eder abestua; aita Intzak itzaldia. Ondoren Donestebeko Alkate jaunak sortuko du aurreskua. *Arátsaldean*: Pilota-jokaketa. Gero Jose Zalba jaunaren itzaldia *Agote-tzaz* ta Euskalzainburuak emango die jai abei beren amaya itzaldi bero batez. *Gernikako* abestu.

Auxe da batzaŕaldi ontan onetsi dan Donestebeko euskal-jaien egitamua. Ta beste gairik izan ez da, otoitzez amaitu da batzaŕaldi au.

FLEXIONES VERBALES DE USO ACTUAL EN LEGAZPIA (GOYERÍ)

VERBO AUXILIAR TRANSITIVO CORTÉS

PRESENTE

	<i>Dizut</i> (di)juit	<i>Dizutet</i> (di)juztu	<i>Dizutet</i> dizuet	<i>Dizutet</i> dios
1 det	(di)juztu	—	—	dieu
2 dezu	(di)juztu, ditzetu	—	—	dieu
3 dō	(di)jū	dizu	dizue	dieu
4 de(g)u	(di)jugu, fū	dizu(g)u	dizue(g)u	dieu
5 dezue	(di)juzne, ditzezne	—	—	diezue
6 doè	(di)jine	dizue	dizue	dioe, die
<i>Dif</i>	<i>Digu</i>	<i>Zaitut</i>	<i>Zaitutzet</i>	<i>Gaitu</i>
1 —	—	zaijut	zaijuet	—
2 diazu	diuzu	—	—	gaijuzu
3 dit	diu	zaiju	zaijue	gaiju
4 —	—	zaiju(g)u	zaijue(g)u	—
5 diazue	diuzuue	—	—	nazue
6 die	diue, digue	zaiju	zaijue	näue

IMPERFECTO

1	non, nôn	níñun	nizun	nizuen	nion	nien
2	zendun	zenduzen	—	—	$\left\{ \begin{array}{l} \text{zendiozun} \\ \text{ziezun} \end{array} \right.$	zendiezun
3	zon, zôn	ziñun	zizun	zizuen	$\left\{ \begin{array}{l} \text{ziozun} \\ \text{ziozun} \end{array} \right.$	ziezun
4	gendun	genduzen	gendizugun	gendizue(g)un	$\left\{ \begin{array}{l} \text{gendifogun} \\ \text{gendifium} \end{array} \right.$	gendiegun
5	zendueñ	zenduzien	—	—	$\left\{ \begin{array}{l} \text{zendiozuen} \\ \text{ziezuen} \end{array} \right.$	zendiezuen
6	zoéñ, zuen	zíñuén	zizuen	zizuen	$\left\{ \begin{array}{l} \text{ziozun} \\ \text{ziozun} \end{array} \right.$	zioen, zien
1	—	—	zenduztan	zenduztean	—	—
2	zendiazun	zendiuñun ziazun	—	—	—	ginduzun
3	zian		ziun	zenduzen	zenduzien	ginduzien
4	—	—	—	zenduzte(g)un	—	—
5	zendiazuen	zendiuñuen ziazuen	—	—	—	ginduzuen
6	zien		zien	zenduzien	zenduzien	ginduzien

					CONDICIONAL			
1	nuke	nituzke	nizuke	nizuke	niuke	nieke	nieke	nieke
2	zenduke	zenduzke	—	—	zendiozuke zendikeo	zendiezukie zendikie	zendiezukie zendikie	zendiezukie zendikie
3	luke	lituzke	lizuke	lizuke	lioke	lieke	lieke	lieke
4	genduke	genduzke	giñuzuke	giñuzeke	gindeoke	gendieke(gu)	gendieke(gu)	gendieke(gu)
5	zendukie	zenduzkie	—	—	zendiozukie zendikeoe	zendiezukie zendikie	zendiezukie zendikie	zendiezukie zendikie
6	lukie	lituzkie	lizukie	lizukie	liokie	liekie	liekie	liekie
1	—	—	zenduzket	zenduzket	—	—	—	—
2	zendiazuke	zendiuuzuke ziazuke	—	—	ninduzuke	ginduzuke	ginduzuke	ginduzuke
3	liket, liake	liuke	zenduzke	zenduzkie	ninduke	ginduke	ginduke	ginduke
4	—	—	zenduzkegu	zenduzkiegu	—	—	—	—
5	zendiazukie	zendiuuzukie ziuzukie	—	—	ninduzukie	ginduzukie	ginduzukie	ginduzukie
6	likie, liakie	liukie	zenduzkie	zenduzkie	nindukie	gindukie	gindukie	gindukie

DESIDERATIVO

	<i>Dezadan</i>	<i>Ditzadan</i>	<i>Dizazudan</i>	<i>Dizayordan</i>	<i>Dizayedan</i>
1 Deyan	deiztan	deizudan	deyz(d)an	deyo(d)an	deye(d)an
2 deizun	deitezun	—	deyzun	deyzun	deyezun
3 dein	deitzen	deizun	deyon	deyon	deyen
4 dei(g)un	deizkun	deizün	deyogun	deyogun	deyegan
5 deizuen	deitezuen	—	deyzuen	deyzuen	deyezuen
6 deyen	deitzen	deizuen	deyoen	deyoen	deyen
	<i>Dizadazun</i>	<i>Dizaguzun</i>	<i>Nazazun</i>	<i>Gairazazun</i>	<i>Zaitzadan</i>
1 —	—	—	—	—	zaiztan
2 dei(d)azun	deiguzun	naizun	gairazezun	—	—
3 dei(d)an	deigun	nain	gaitzen	zaiztan	zaizkun
4 —	—	—	—	—	zaizkun
5 deidazuen	deiguzuen	naizuen	gaitzezuen	—	—
6 deyen	deiguen	nayen	gaizien	zaizten	zaizten

POTENCIAL

	<i>Ditzaket</i>	<i>Dizazuket</i>	<i>Dizayoket</i>	<i>Dizayeket</i>
1	deiket	deikezuket	dei(ke)joket	deikiet
2	deikezuk(ke)	—	deikeozu(ke)	dekiezuke
3	deike	deize	deikeo(ke)	dekie(ke)
4	deikegu(ke)	deizkegu(ke)	deikeo(ke)gu	dekieguke
5	deikezukie	deizkezukie	deikeozukie	dekiezuzie
6	deikie	deize	deikeoe	deikie
	<i>Dizadazuke</i>	<i>Dizaguzuke</i>	<i>Nazakezu</i>	<i>Gaitzakezu</i>
1	—	—	—	—
2	deike(d)azuke	deikeguzu(ke)	naizezu(ke)	gaizkezu(ke)
3	deiket, dei(d)ake	deikegu(ke)	naike	gaizke(gu)
4	—	—	—	—
5	deike(d)azukie	deikeguzukie	naiketukie	gaizkezukie
6	deike(d)akie	deikegukie	naikie	gaizkie

IMPERATIVO

<i>Erazu</i>	<i>Itzazu</i>	<i>Bizzazu</i>	<i>Bizzayo</i>	<i>Bizaye</i>
1 —	—	—	—	—
2 eizu, izu	itzazu, itzetu	—	yozu	yuzu
3 bei	beitz	bei(ki)zu	beyo	beye
4 —	—	—	—	—
5 eizue	ilizezue	—	yozue	yezue
6 beye	beizie	beizu	beyoe	beye
<i>Ezaidazu</i>	<i>Ezaiguzu</i>	<i>Nazazu</i>	<i>Gainzazu</i>	
1 —	—	—	—	—
2 yazu	yuzu	naizu	gaiizezu	—
3 beif	beyu	—	—	—
4 —	—	—	—	—
5 yazue	yuzue	naizue	gaitzezue	—
6 beye	beyue	—	—	—

VERBO AUXILIAR TRANSITIVO FAMILIAR

— 79 —

		PRESENTE					
		<i>Ziat</i>			<i>Zietat</i>		
1	<i>diat</i>	—	<i>diñat</i>	—	<i>datuat</i>	—	<i>datunat</i>
2	<i>dekk</i>	—	<i>den</i>	—	<i>diñuk</i>	—	<i>diñun</i>
3	<i>dik</i>	—	<i>diñ</i>	—	<i>datuk</i>	—	<i>datun</i>
4	<i>diau</i>	—	<i>diñau</i>	—	<i>datiuau</i>	—	<i>datunau</i>
6	<i>die(k)</i>	—	<i>diñe</i>	—	<i>datue(k)</i>	—	<i>datune</i>
		<i>Zieat</i>			<i>zienat</i>	—	<i>dikñat</i>
1	<i>daeat</i>	—	<i>daenat</i>	—	<i>daenat</i>	—	<i>diñat</i>
2	<i>dieat</i>	—	<i>dienat</i>	—	<i>dien</i>	—	<i>dien</i>
3	<i>diek</i>	—	<i>daen</i>	—	<i>daen</i>	—	<i>din</i>
4	<i>daeu</i>	—	<i>daenau</i>	—	<i>daiau</i>	—	<i>diñau</i>
6	<i>dae</i>	—	<i>dane</i>	—	<i>die(k)</i>	—	<i>diñe</i>

	<i>Didak</i>	<i>didan</i>	<i>Diguk</i>	<i>digun</i>	<i>Aut</i>
1	—	—	—	—	aut
2	diak	dian	diuk	dian	—
3	dak, ðak	dan, ðan	ðauk	ðaun	au
4	—	—	—	—	auu
6	dae(k)	ðane, dame	ðauek	ðaune	ae
					au(n)e
	<i>Nauk</i>	<i>naun</i>	<i>Gaituk</i>	<i>gaitun</i>	
1	—	—	—	—	—
2	nauk	naun	gaiuh	gaiun	—
3	nauk	naun	gaiiu	gaiun	—
4	—	—	—	—	—
6	naue(k)	naune	gaiuek	gaiune	—

IMPERFECTO

1	nian	—	niñan	i ñatuan	—	ñatuanan	i ñaoan	—	ñaoanan
2	uan	—	unan	ituan	—	ituman	ioan	—	ionan
3	zian	—	ziñan	xatuan { zituan	—	xatuman xiñuan	xaoan	—	xaonan
4	genduan	—	gendunan	genduztan	—	genduzenan	gendōan	—	gendōnan
6	zien	—	zine(na)n	z xatuen	—	xatunenan	xaoan	—	xaonan
1	ñaean	—	ñaen	—	ñaenan	nian	—	niñan	—
2	ien	—	ien	—	ienan	—	—	—	—
3	z xaen	—	z xaen	—	zaen	zian	—	ziñan	—
4	gendean	—	gendenan	—	gendenan	genduan	—	gendun	—
6	xaoen	—	xaoen	—	xaoen	zien	—	ziñ(en)an	—

1	—	—	—	—	induan	—	induan
2	ian, ien	—	ianan	—	iunan	—	—
3	zan	—	zanan	 zauan xauan	—	zaunan xaunan	indun
4	—	—	—	—	—	indün	indün
6	zaen	—	zananan	 xauen zauen	xauen(an) zauen	induen	induen
1	—	—	—	—	—	—	—
2	nanduan	—	—	i	nandunan	genduzian	genduzian
3	nindun	—	nindun	—	—	genduzen	genduzen
4	—	—	—	—	—	—	—
6	nanduen	—	nandunen(an)	—	genduzten	genduzien	genduzien

CONDICIONAL

— 83 —

1	nikelk	—	niken	ⁱ natuzkek	—	ⁱ natuzken	ⁱ ñakiek	—	ñakione
2	uke	—	uke(n)	ituzke	—	ituzke	ikio, ioke	—	ioke(n)
3	likek	—	liken	ⁱ latuzkek lituzkek	—	ⁱ latuzken lituzken	ⁱ lakiok	—	ⁱ laktion
4	gendukek	—	gendukene	ginduzkek	—	ginduzken	gendókek	—	gendoken
6	likiek	—	likine	ⁱ latuzkie lituzkie	—	latuzkene lituzkene	ⁱ lakoek	—	ⁱ lacione
1		ⁱ	ñakiek	—	ñakiene	nikek	—	niken	
2			ⁱ ikie leke	—	iki(e)n	—	—	—	
3			lakiek	—	lakien	likek	—	liken	
4			gendékek	—	gendeken	gendukek	—	genduchen	
6			lakiek	—	ⁱ lakiene	likiek	—	likine	

1	—	—	—	—	induket	—	induket
2	iake(k)	—	iake(n)	iuke(k)	—	iuke(n)	—
3	laken	—	laken	{ lakiuk } likiuk	—	lakiun likiun	induke
4	—	—	—	—	—	induke	induke
6	lakiek	—	lakene	lakiuk	—	lakune	indukegū
						indukie	indukie
						—	—
1	—	i	—	—	—	—	—
2	nanduket	—	i	nanduken	—	ginduzkek	ginduzken
3	ninduke	—	ninduke	ninduke	—	ginduzke	ginduzke
4	—	—	—	—	—	—	—
6	nandukiek	—	nandukene	nandukene	—	ginduzkie	ginduzkie

VERBO AUXILIAR INTRANSITIVO CORTÉS

PRESENTE

	<i>Naiz</i>	<i>Natzay-o</i>	<i>Natzay-e</i>	<i>Natzaizu</i>
1	<i>naiz</i>	nai(ize)ko	naitzete	naizu (?)
2	<i>za, zâ</i>	zainzeke (?)	zaiizie (?)	—
3	<i>da</i>	zako	zate	zatzu
4	<i>ga, gâ</i>	gailzekio (?)	gailzete (?)	gailzezu (?)
5	<i>zaté, zâté</i>	zainzeke(e) (?)	zaiizie (?)	—
6	<i>die, ðe, dire</i>	zako	zate	zatzu

ZATZAIGU

	<i>Natzaizue</i>	<i>Zatzait</i>	<i>Zatzaigu</i>
1	<i>naizue</i>	—	—
2	—	zattat (?)	zaitzeku (?)
3	<i>zatzue</i>	zat	zaku
4	<i>gailzezue</i> (?)	—	—
5	—	zailzezuei (???)	(?)
6	<i>zatzue</i>	zat	zaku

IMPERFECTO

1	nitzen	nitzekon	nitezeten	nitezun
2	zñen, zinden	?	?	—
3	zan	{ zitzekon zikon	{ zitteten ziten	{ zitzezun zikun
4	giñen, ginden	gintzekon (?)	gintzeten (?)	gintzezun (?)
5	zineten, zindeten	?	?	—
6	zien	{ zitzekon zikon	{ zitzeten ziten	{ zitzezun zikun
1	nitzezuen	—	—	—
2	—	—	?	?
3	{ zitzezuen zikuen	{ zitzetan zikian	{ zitzekun zikun	—
4	gintzezuen (?)	—	—	—
5	—	—	?	?
6	{ zitzezuen zikuen	{ zitzetan zikian	{ zitzekun zikun	—

E R A M A N (Z U K A)

Gauza bat

1 daramat	neraman	daramatzet, daramazi	neramazten	narama = eramaten nau
2 daramazu	zeramazun	daramatzezu	zeramatzezun	garamazgu = eramaten gaitu
3 darama	zeraman	daramatz	zeramaizen	zaramazi = eramaten zaijut
4 daramagu	geramagun	daramazgu	geramazgun	zaramaztet = eramaten zaijutet
5 daramazue	zeramazuen	daramatzeeze	zeramatzeezen	
6 daramie	zeramen	daramazie	zeramazien	

E R A M A N (I K A)

Gauza bat

1	daramat, daramanat	daramatzet, daramazien	daramazien, daramazten	neramazien, neramazten
2	daramak, daraman	daramatzek, daramazien	daramatzien, daramazten	eramazien, eramazten
3	daramak, daraman	daramatzek, daramazien	daramazien, daramazten	zeramazien, zeramazten
4	daraman, daramaunan	daramatzek, daramazien	daramazien, daramazten	geramauzien, geramauzten
5	—	—	—	—
6	daramae(k), daramane	daramatzek, daramazene	daramazien, daramazten	zeramazien, zeramazten

Gauza batzuek

1	daramatzet, daramazien	daramazien, daramazten	daramazien, daramazten	neramazien, neramazten
2	daramatzek, daramazien	daramazien, daramazten	daramazien, daramazten	eramazien, eramazten
3	daramatzek, daramazien	daramazien, daramazten	daramazien, daramazten	zeramazien, zeramazten
4	daramatzien, daramazten	daramazien, daramazten	daramazien, daramazten	geramauzien, geramauzten
5	—	—	—	—
6	zeramazien, zeramazten	zeramazien, zeramazten	zeramazien, zeramazten	zeramazien, zeramazten

ERÔN (=EROAN) ZUKA)

	<i>Baf</i>	<i>Batzuek</i>
1	darôt	nerôñ
2	darôzu	zerôzun
3	darô	zerôñ
4	darôgu	gerôggun
5	darôzue	zerôzuen
6	darôe	zerôen
		darôtzet, darôzt darôizezu darôtz darôzgu, darôzku darôizezue darôzte
		nerôtzen zerôtzezun zerôtzen gerôtzgun zerôtzezun zerôtzen

ERÔN (=EROAN) IKA)

	<i>Baf</i>	<i>Batzuek</i>
1	darôat, darônat	nerôan, nerônan
2	darôk, darôñ	eroan, erônan
3	darôk, darôñ	zeroan, zerônan
4	darôa(g)u, darônau	gerôagun, gerônagun
5	—	—
6	darôe(k), darône	zerôen, zerônen
		darôtzañ, darôtzenai darôtzeñ, darôtzen darôtzeñ, darôtzen darôzian, darôtzenan — darôziek, darôtene

JAKIN (zuka)

JAKIN (ika)

— 89 —

	<i>Gauza batzuek</i>	<i>Gauza bat</i>	<i>Gauza batzuek</i>
1	dakit	dakiat; dakianat dakitzet, dazkitzet, daktizt, dazkit, dakiñut. dakitez, dakiñuzu, etc.	1 dakiat; dakianat 2 dakik; dakin 3 dakik; dakin
2	dakizu	dakiñ, (daki)	4 dakian; dakiñan
3	daki	dakizku, dakiñ(g)u	5 —
4	daki(g)u	dakitezue, (dazkizue)	6 dakie(k); dakiñe
5	dakizue	dakizte, dakiñue, etc.	^a
6	dakie	nekitizen	1 ^{(~)a} nekian; nekiñan 2 ^{(~)a} nekian; nekiñan 3 ^{(~)a} nekian; nekiñan 4 ^{(~)a} nekian; nekiñan 5 ^{(~)a} nekian; nekiñan 6 ^{(~)a} nekian; nekiñan
			1 nekian; nekiñan 2 nekizun, zekizun, zen- dakizun 3 zekin 4 genakigun, gekigun 5 zenakizun, zekizun 6 zekien
			1) ba'neki 2) ba'ze(na)kizu 3) ba'leki, ba'laki 4) — 5) ba'ze(na)kizne 6) ba'lekie, ba'lakie
			ba'nekiz ba'lekitz, lakitz ba'lekizek
			ba'nekitek ba'nekitez ba'lakitez

EUKI (ZUKA)

	<i>Bat</i>	<i>Batzek</i>	<i>Bat</i>	<i>Batzek</i>																						
1	dauket	dauzket, dauzkezet, daukiñut dauzkezu, etc.	1	daukiait; daukiñat 2	daukek; dauken 5	daukek; dauken dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	3	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	4	daukian; daukiñan —	5	daukian; daukiñan —	6	daukiait; daukiñat daukek; dauken dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	7	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	8	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	9	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	10	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	11	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue	12	dauzkek; dauzkiñat dauzkeku; daukitunat dauzkek; dauzken dauzkegu, daukingu dauzkezu, daukiñuze dauzkie, daukiñue
2	daukezu																									
3	dauke																									
4	dauke(g)u																									
5	daukezne																									
6	daukie																									
		neuzken																								
		zeuzkezun																								
		zeuzken																								
		geuzkegung																								
		zeuzkezuen																								
		zeukien																								
			neukian; neukiñan	1																						
			eukian; eukiñan	2																						
			zenkian; zenkiñan	3																						
			genkiagun; genkiñau	4																						
			—	5																						
			zeukien; zeukiñau	6																						
			zeukien; zeukiñau	7																						
			zeukien; zeukiñau	8																						
			zeukien; zeukiñau	9																						
			zeukien; zeukiñau	10																						
			zeukien; zeukiñau	11																						
			zeukien; zeukiñau	12																						

EUKI (IKA)

EBILI, EBILI (zuka)		Gauza batzuek	
Gauza bat		Gauza batzuek	
1) dâbili	nebien	dâbilitzet; dâbitz	nebilzen
2) dâbilzu	zebilzun	dâbilitzezu	zebilitzezun
3) dâbil	zebilen	dâbilit	zebilitzen
4) dâbilegu	genbilgun	dabilgu; dabizlen	genbizgun
5) dâbilzue	zebilzuen	dabilitzeue	zebilitzezuen
6) dâbilde	zebilden	dabilzie	zebiziien
EBILI, EBILI (ika)		Gauza batzuek	
Gauza bat		Gauza batzuek	
1 dâbilda; dâbilenat	nebilden; nebilenan	dâbilitat; dâbilitenat	nebilitan; nebilitenan
2 dâbilek; dâbilen	{ ebildan? ebilenan ebilear;	dâbilitek; dâbiliten	ebilitan; ebilitenan
3 dâbilek; dâbilen	zebilden	dâbilitek; dâbiliten	zebilitan; zebilitzen
4 dâbil(gu)an; dâbil(gu)nan	genbildan; genbienan	—	genbilzian; genbilitzenan
5 —	—	—	—
6 dâbildek, dâbiliene	zebilden; zebildenan	dâbilitek; dâbilitene	zebiliten; zebilitzenen

	Zuka	ETORÍ	Ika
1 nator	niri	netořen	ňatořek; řatořen
2 zatoz; zatozkit	ze(n)tozen	ator	netořdan; netořen
3 dator; datorkit	zetořen	đatořek; ďatořen	etofen
4 gatoz	{ gendozen gettozen	{ gatorzek; gatorzen gatozek; gatozen	zetořan; zetofen
5 zatoz; zatozkiet	zetožen	—	gendozan; gendozan
6 datož; datožkii	zetožen	—	gatožan; gatožan
ba'letor			—
		JUN	zetožtan; zetozanan
noa, nijō	nijōn, nindōn	ňoak; ſoan	nijoan, nindōan; nijonan, nin-
zoatz, zoaz	zijōzen, zindōzen	oa	donan
doa, dijō	zijōn	đoa, đijōk; doan, dijōn	ijsjan, indoan; ijonan, indoran
goaž, goatz	gijōzen, gindōzen	goazek; goazen	zijoan, zijonan
zoazie	zijōzen, zindōzen	zoaze	gijoazian; gijoazian
dijōz, doatz	zijōzen	dijōzek, doazek, dijōtzen,	gidoazan; gidoazan
		doazen	zijoazan; zijoazan
ba-noako = joaien natzayo			nijoan = joan nadin
ba'lijō = joango ba'litz			goažan = joan gaitezen
ba-nindōke } = joan nindēke			goaztan = joan gailean } (Itano)
ba-nijōke } = joan gaielenan			goaženan = joan gaielenan }

EGON

	Zuka	Ika	Zuka	Ika
1	nago	ñaoik; ñaoik; ñion ago	nabil	nabilik; nabilen
2	zaré	ðaok, yaok; ðaon, yaon	zabilz	abil
3	dago	garek; garen	dabil	dabilik; dabilen
4	garé	—	gabilz	gabilzek; gabilzen
5	zate	daek, yaek; ðaen, yaen	zabilize, zabizte	—
6	dare	daek, yaek; ðaen, yaen	dabilz	dabilzek; dabilzen
1	neôn, nengô	ñeoan; ñeonan	nebilen	ñebildan; ñebilenan
2	zenden, zeozen	eoan; eonan	zebilzen	ebilen
3	zeon	{ zeoan; zeonan xeoan; xeonan	zebilen	zebilean; zebilenan
4	genden, geo(n)izen	genden; gendenan	ge(n)bilzen	genbitzan; genbitzenan
5	zendeten, zeozen	—	ze(n)bilsten	—
6	zeren	{ zerean; zênan xerean; xerenan	zebilitzen	zebilitzan; zebilitzenan
		xendenan		
				ba'leil = ba'lego
				ba'leil = ba'lebil

VERBOS DEFECTIVOS

<i>Iraun</i>	ba-dirau
<i>Irâkin</i>	ba-dirâki lapikôak
<i>Eragotzi</i>	ba-dara(g)ozi (?)
<i>Iratzan</i> (?)	bi-diratza lapikôak
<i>Etzan</i>	ba-daizta, ba-dauitza (?)
<i>Jaraitu</i>	Ba-dârai (ofek, egia dala ta ez dala)
<i>Iduri</i>	Diruit, diruigu, diru(d)i
<i>Irizti</i>	Deizkior, deizkio, neizktion, zeizkiozun, zeizktion
<i>Erion</i>	Darit, darizu, dario

NOTAS

La variedad de Legazpia forma parte del subdialecto meridional de Guipúzcoa (según Bonaparte), cuyo extremo occidental ocupa. Colinda en el Sur con el monte Aizgorri; en Este con las variedades guipuzcoanas de Cegama y Gaviria; en el Norte con una variedad del subdialecto central guipuzcoano, el de Azcoitia, que se prolonga a través del angosto vallé del Urola hasta Zumárraga; y en Oeste con las variedades vizcainas de Oñate y Anzuola. A esta su situación de puesto más avanzado del guipuzcoano meridional contra el vizcaino obedece su carácter particular, pues además de que se aparta en el verbo, fonetismo y vocabulario notablemente de las inmediatas variedades guipuzcoanas, presenta ciertas analogías con el vizcaino, no muy numerosas en general, pues el contacto entre Legazpia y Oñate, no debe haber sido muy estrecho antiguamente. Separan estos dos pueblos el monte Gorostimendi (en los mapas Salui ?) y el alto de Inunciaga, ambos muy elevados y de difícil tránsito en otros tiempos, siendo estas circunstancias geográficas la causa de que no haya quizás en todo el territorio vasco ejemplo tan manifiesto de divisoria de dialectos. En la costa hay notables transiciones del dialecto guipuzcoano al vizcaino, sin perjuicio de poder establecerse un límite bien determinado; pero tierra adentro las congruencias van siendo cada vez más escasas, llegando al

extremo de que los habitantes de Legazpia (Guipúzcoa) no entienden a sus vecinos de Oñate, que no viven sino a muy pocos kilómetros de ellos en línea directa. Algo más frecuentes son las consonancias en el vocabulario de ambos dialectos, hecho que se explica por haber sido Oñate en el siglo pasado un lugar importante de tráfico y comercio para los pueblos circunvecinos. Con los vecinos guipuzcoanos los legazpianos se entienden sin dificultad, pues sus respectivas hablas no se diferencian en punto esencial alguno. Donde más salta al oído la diferencia es en la entonación propia de cada pueblo, casi de cada barrio.

Este carácter de la variedad en cuestión se manifiesta aún en el verbo, cuyas flexiones más usadas son objeto exclusivo de este estudio.

No obstante, juzgo oportuno consignar aquí los fenómenos fonéticos (1) más corrientes, pues intervienen aun en las flexiones verbales.

Son estas: 1) Al final del vocablo.

a+a hace ea : neskea = neskâ⁽²⁾

(1) Alguien muy aficionado a estos foneítimos, llamados por otros degeneraciones, los calificó de «eufónicos», nombre que se les va aplicando indebidamente. Si en Tolosa, donde se dice, v. g.: *argiya, eskuba* por argia, eskua, estas transiciones de *ia > iya, ua > uba* son cuestión de eufonía, esto quiere decir que las combinaciones *ia, ua* disuena, a los tolosanos. Pero precisamente en el mismo pueblo se dice *etxia, besua* por etxea, besoa; es decir, que una ley «eufónica» se empeña en restablecer la «cacofonía» destruída por otra ley «eufónica». Resulta, pues, que no se trata en lo más mínimo de eufonía, sino simplemente de evoluciones fonéticas como cualquier otra.

(2) Pongo en itálica todas citas de cualquier dialecto, añadiendo si es preciso en letra ordinaria las formas literarias, para mejor comprensión. En este particular he seguido la sana tradición del guipuzcoano clásico, sin reparar en las extravagancias de algunos modernos.

o+a hace *oa* : *besoa* = besoa
e+a hace *ea* : *etxea* = etxea
i+a hace *ie* : *argie* = argia
u+a hace *ue* : *burue* = burua

2) En el interior del vocablo

o+a hace *ô* : *besôn* = besoan
e+a hace *ê* : *etxên* = etxean
i+a hace *î* : *begîn* = beginan
u+a hace *û* : *eskûn* = eskuan
e+e hace *ê* : *umêna* = umêna, lo de los niños

Las características más salientes del fonetismo legazpiano son, pues, la contracción de los diptongos seguidos de consonante, y la apofonía en *e* de la *a* contigua a *i*, *u*. Esta apofonía tiene lugar siempre cuando se trata del artículo: *begie*, *argie*, *arie*; nunca se aplica a los sufijos y vocablos siguientes: *burutzat*, *esku bat*, *argi bat*, y con irregularidad en el interior de los vocablos: *ziñen*, *die* (= *ziñan*, *dira*), pero *ikatza*; *nitzen* (= *nintzan*), *giñen*, pero *diazu*. En *bintzet* «por cierto», el vulgo ya no se da cuenta de que *tzat* es sufijo, y el nexo entre *bein+tzat* ha llegado a ser tan estrecho, que parecen formar una unidad, teniendo lugar la apofonía. Esta aplicación irregular, según parece, de la apofonía, debe tener alguna relación con la entonación.

En el verbo las evoluciones fonéticas toman a veces otro rumbo, según se verá en su lugar.

* * *

En las flexiones transitivas más usadas llama la atención la elisión de la *t* del pluralizador personal *te*, la cual ha tenido lugar en casi toda Guipúzcoa, a excepción de unos pocos pueblos (Tolosa, San

Sebastián, Pasajes), hecho que no deja de chocar al que no conoce el vascuence más que por las gramáticas, pues éstas nos presentan siempre las flexiones intactas primitivas; v. gr.: *dute*, *dezute*, *dizutet*, *lukete*. Legazpia sigue la corriente general, elidiendo la *t* intervocal (*a excepción de zâte, ziñeten*) y conservándola tras consonante: *dezue*, *due*, *dioet*, pero *zatozte*, *zenbilzten*, *zekarden*, *dâbilde*. Si de esa elisión resultan choques vocálicos, hay ocasión para contracciones: así *zeramaten* pasa por *zeramaen* a *zeramen*, dando la impresión de que *zeramen* se forma del correspondiente singular *zeraman*, como en vizcaíno por simple permutación de *a* en *e* (*eban*, *eben*).

La vocal de ligadura entre el núcleo y la consonante siguiente, suele ser en vizcaíno *-a-* (*neban*, *negian*); en guipuzcoano y laburdino se prefiere en muchos casos la *-e-* (*nuen*, *zuen*, *naizela*). El legazpiano aplica el *-a-* más que el guipuzcoano corriente, pues *nôn*, *zendun*, *dôla* (= duela) parecen ser contracciones de *nuan*, *zenduan*, *duala*. Choca el que en las voces monosílabas *na* haya devenido *ô* y *û*, *u* en las demás. En esto también parece haber influido el acento o la entonación.

Al primer vistazo dado al cuadro de las flexiones se da uno cuenta de la carencia de ciertas categorías; es decir, las receptivas con el objeto en plural (y las correspondientes intransitivas), resultando de ahí una notable simplificación. Este fenómeno es también propio de los subdialectos guipuzcoanos inmediatos; es decir, los de Cegama, Segura, Gaviria, Mutiloa, Ormáiztegui e Idiazabal (en Beasain se empieza a hacer uso, aunque no uniforme, de flexiones como *zaizkio*, *dizkizut*, *dizkiogu*, etc., y más allá de Villafanca su empleo es corriente y exacto), y hasta en

las variedades vecinas de la parte vizcaina en Oñate, Mondragón, Vergara y Anzuola se observa la misma restricción. Dada la absoluta falta de tradición literaria en estos dialectos, parece imposible, hoy por hoy, averiguar las causas y la evolución de tan peregrina simplificación, pues ni las personas de edad más avanzada recuerdan las flexiones perdidas (1). Lo que sí puede darse por cierto es su primitiva existencia, deducida, claramente, de su empleo irregular y poco frecuente en el potencial; v. gr.:

nik ari gauza batzuk eman deikeo(ke)t o deizeko(ke)t: «yo puedo darle algunas cosas»; pero siempre:

zuk ari gauza batzuk eman diozu; ark neri saárák ekaáí dit.

De estas y otras simplificaciones resulta el que la flexión *die* tenga nada menos que ocho correspondientes en guipuzcoano castizo, a saber: *die*, *dizkie*, *dizkiote*, *didate*, *dizkidate*, *ditek*, *dira*.

En cambio, el objeto directo se pluraliza siempre y con toda regularidad, lo cual quede consignado aquí en vista de afirmaciones opuestas de ciertos tratadistas de Beteí:

gizonak ikusi ditut; saárák eskútan dauzket.

En el imperfecto del verbo transitivo auxiliar y sintético salta a la vista la vasta influencia de la analogía. Las flexiones literarias *zenian*, *zenidan*, *genizun*, *genekaáen*, etc., han sido modificadas por el modelo de las correspondientes flexiones de presente, intercalándose al final el pronombre agente, resultando así las flexiones pleonásticas, pues el agente está

(1) El príncipe Bonaparte encontró el verbo en Cegama hace más de medio siglo igual que hoy día.

expresado dos veces: *zeniozun*, *zenidazun*, *genizugun*, *genekargun*. Las gramáticas nada nos dicen de esta evolución niveladora, tendiendo a igualar las discrepancias existentes entre los tiempos, pero parece haberse producido más o menos en toda Guipúzcoa, y aún hay variedades en que las flexiones primitivas literarias parecen muertas. La evolución va más adelante, ya por supresión del superfluo elemento *-en-*, así en guipuzcoano vulgar, *ziozun*, *zidazun*, *gizugun*, *gekargun* (en parte también usadas en Legazpia), ya intercalando una *d*, y llevando al extremo posible la acomodación de las flexiones de imperfecto a las de presente, las cuales aparecen completamente incrustadas en aquéllas. Así en Legazpia:

presente	<i>diazu</i>	<i>diozu</i>	<i>dio(g)u</i>
imperfecto	{ <i>zen/diazu/n</i> , <i>zen/diozu/n</i> , <i>gen/dio(g)u/n</i> ,		
al lado de	<i>ziazun</i>	<i>ziozun</i>	<i>gendion</i>
			<i>zendion</i>
presente	<i>daki(g)u</i>		
imperfecto	{ <i>gendaki(g)un</i>		
al lado de	<i>geki(g)un</i>		

Sin duda, a esta segunda evolución han contribuido también las simples flexiones objetivas de imperfecto *zendun*, *gendun*, las cuales, igualmente, son de uso mucho más frecuente que las receptivas, y en ciertas variedades inmediatas esta asociación mental, y luego formal, entre las flexiones objetivas y las receptivas de imperfecto, ha sido tan importante, que éstas se derivan directamente de aquéllas, sin más alteración que la de las vocales; v. gr.:

Mutiloa	<i>zendun</i>	<i>ziendùn</i> (1)	<i>ziondun</i>
Ataun	<i>zendun</i>		<i>zilndón</i>

(1) Por apofonía de *zi(d)andun*

	«a ellos»	«a nosotros»
Mutiloa	ziéndun	ziundun
Ataun	zündēn	

Es muy natural, que los verbos sintéticos, en sus flexiones menos usadas, fuesen más necesitadas de esas conexiones mentales, de las cuales hay numerosos ejemplos en el habla de Legazpia: *zeramazun* (~ *daramazu*), *zekarzun* (~ *dakurzu*), *gerabilgun* (~ *darabilgu*), etc. Esta ley de asimilación parece haberse producido ya en otros tiempos, con preferencia en los verbos sintéticos moribundos o de poco uso, pues los tratadistas antiguos nos presentan formas como esta:

vizc. *geragoizugun* por **generagoizun* (de *eragon*)
geritxagun por **generitzan* (de *iritzi*, *eretxi*)
guip. *zizekagun* por **genizekan* (de *izeki*)

También en el contiguo dialecto vizcaino de Vergara hay curiosos ejemplos de la poderosa influencia que el presente ha tenido sobre el imperfecto, causando que sus formas verbales se aproximan más de las de presente:

guip.	vizc.	vergarés pres.	vergarés imperfecto
dio	<i>deutsa</i>	<i>dotsa</i>	<i>zotsan</i> (correcta)
diozu	<i>deutsa</i>	<i>dotsazu</i>	<i>zotsazun</i>
diogu	<i>deutsagu</i>	<i>dotsagu</i>	<i>zotsagun</i> (al lado de <i>gotsan</i>)

Este fenómeno, tan frecuente en nuestros días y seguramente de origen no muy moderno, debe encontrarse en todos los dialectos del vascuence, si bien no se trasluce en las gramáticas ni en las literaturas de los dialectos, sino raras veces (1).

(1) En la *Revista Internacional de Estudios Vascos* (en el momento me es imposible señalar el pasaje), un vascólogo renombrado estima que las flexiones citadas permiten suponer

Un problema, para cuyo estudio es preciso restablecer las formas primitivas del verbo, se nos presenta en el pluralizador pleonástico que se encuentra en *zaitu*, *gaitu*, *zagoz*, *zinduztan* y sus congéneres.

Los pronombres que claramente se divisan en el verbo son:

ni (yo) *hi* (tú)

gu (nosotros) *zu* (vosotros) (1)

formándose mediante ellos de cualquier núcleo; v. g.: de *e-go-n* las siguientes flexiones primitivas:

nago yo estoy **gago* nosotros estamos

nago tú estás **zago* vosotros estáis

las cuales eran absolutamente regulares y lógicas, sin que ni **gago* ni **zago* precisaran ningún elemento pluralizador, como tampoco lo poseen los pronom-

dos sistemas primitivos de formación de imperfecto. Después de lo que acaba de exponerse se me antoja inaceptable su teoría, pues no se trata, seguramente, en estos casos, de algún resto antiguo de imperfecto primitivo, sino de una evolución relativamente moderna, tendiendo a simplificar el vasto organismo verbal del vascuence y a hacer desaparecer la barrera que separa las flexiones de imperfecto de las de presente (véase Schuchardt B. St., pág. 12), quedando al fin como única característica del imperfecto la -n final. Eso sucede en

vizcaino *datsakaean* *biñotsadan*

de *datsakat* «yo ando» *biñotsat* «yo mano»

flexiones citadas probablemente por Zavala y repetidas por Campión. Aunque no he podido encontrarlas, hoy día he hallado flexiones de idéntica formación en muchos pueblos, desde Fuenterrabía hasta Oñate, usadas por los jóvenes y aplicadas con preferencia a las formas dialogadas familiares (de los ver-

(1) Sobre la significación primitiva de plural de *zu*, no cabe dudar hoy día. Aun cuando no fuese comprobante el paralelismo morfológico de los cuatro pronombres citados, podría añadirse que aún viven flexiones de *zu* en su acepción de plural en Elgóibar y Eibar.

bres con que están formados : *gu* (no **guk*), *zu* (no **zuk*). Mas este estado de cosas se modificó desde la introducción de las personas tercera. Su formación está aún sin explicar, puesto que en vano se ha buscado en su prefijo *da-* algún elemento pronominal conocido : *dago* (1), de donde se formó el plural *dagoz* mediante el sufijo *z* (de *tza*, *tzi*), y este pluralizador propio (originalmente) tan sólo de la tercera persona de plural que no se distingue por el prefijo de la de singular, se extendió a las flexiones primera y segunda, quedando las flexiones tal como se presentan hoy día :

bos sintéticos), cuya formación era al principio harto complicada. Esta evolución fué favorecida, cuando por alteraciones fonéticas (comp. *nitzan* por *nintzan*, *negon*, *neon* por *nengoen*) las flexiones de imperfecto se habían acercado morfológicamente a las de presente, hasta el punto de no diferenciarse de ellas más que por una *n* sufijada, como sucedía en los verbos intransitivos; v. gr.: *niangokan* > *niagokan* > *ñaokan* > *naokan*, presente *naok*.

Asimismo

presente <i>nabiłek</i>	imperfecto <i>nabiłekan</i> (por <i>nianbilekan</i>)
íd. <i>natorék</i>	íd. <i>natorékan</i> (por <i>niantorékan</i>)
<i>niak</i>	<i>niaken</i> (por <i>niñoaken</i>)

Luego este sistema nuevo se extendió a los casos donde no hubo tal alteración fonética en imperfecto; es decir, a los verbos transitivos, oyéndose así en Oñate de boca de los chiquillos:

ikusi xuadan por *ikusi nian* (*najuan* ?)
presente *ikusi xuat* » *ikusi diat.*

(1) Mucho se ha discutido sobre esta misteriosa *d*, pero con todo parece que nadie ha reparado en el notable hecho de que el vascuence no posee voces castizas comenzadas con *d-*, con única excepción de dichas flexiones. Parece, pues, haberse producido algún apócope o evolución, en cuyo caso quizá no sea imposible relacionar esa *d* con el pronombre de la tercera persona (*hu*)*ra*.

<i>nago</i>	<i>gagoz</i>	<i>o de joan</i>	<i>noa</i>	<i>goaz</i>
<i>hago</i>	<i>zagoz</i>		<i>hoa</i>	<i>zoaz</i>
<i>dago</i>	<i>dagoz</i>		<i>doa</i>	<i>doaz</i>

Lo propio sucedió con las correspondientes flexiones transitivas formadas con la radical *-du-* (de *e-du-ki*)

<i>*na(d)u</i>	«él me tiene»	<i>*ga(d)u</i>	«él nos tiene»
<i>*ha(d)u</i>	«él te tiene»	<i>*za(d)u</i>	«él os tiene»

y en las terceras personas

**da(d)u* «él lo tiene» **da(d)itu* «él los tiene»
presentándose como pluralizador en este caso el elemento *-it-*, que igualmente se extendió a las flexiones 1.ª y 2.ª de plural :

<i>nau</i>	<i>gaitu</i>
<i>hau</i>	<i>zaitu</i>
{ <i>dau, du</i>	<i>ditu</i>
{ <i>dô, etc.</i>	

Cuando *zu* y sus flexiones pasaron a ser de singular, conservaron la característica de plural, y para formar el plural moderno hubo que acudir a la necesidad de añadir otro u otros dos signos de plural:

zagoz — *zagozte*
zaitu «él te tiene» — *zaitute*
y hasta *zaituzte* «él os tiene»

Ahora bien; los diversos dialectos no parecen haber llevado todos al extremo lógico el empleo de esos signos «pleonásticos» de plural, como sucede en el verbo de Legazpia, donde toda flexión formada con *gu*, *zu* (1) posee un pluralizador pleonástico, y toda flexión de *zuek* dos, p. ej.:

(1) Huelga decir que se trata de las flexiones donde *gu*, *zu* hacen papel de sujeto, según la teoría pasiva, o de sujeto en el verbo intransitivo de objeto directo en el transitivo, analizándolas tal como se nos presentan en la traducción castellana.

presente *zaititut* *gaitu* *zaituet*
imperfecto *zinduztan* *ginduzen* *zinduztean*,
también *zauzket* «te tengo», *zaramazt* «te llevo»,
garamaz(gu) «él nos lleva», etc. Las únicas flexiones
en Legazpia que aún hoy día representan el estado pri-
mitivo, son las intransitivas de presente *gâ* (de *gara*),
zä (de *zara*) cuyo análisis no revela más que el pro-
nombre y el núcleo. Precisamente estas mismas sue-
len llevar en guipuzcoano clásico un pluralizador
gerade, *zerade*, *dirade*, al paso que las antes citadas
lo poseen en presente, pero no en imperfecto:

<i>zaitut</i>	<i>gaitu</i>
<i>zindudan</i>	<i>ginduen (1)</i>

También falta ese pluralizador pleonástico en los
verbos sintéticos de algunas variedades guipuzcoa-
nas, a juzgar por las flexiones *záramat*, *zaúkat*, *za-
kart*, *zarabilt*, *garama*, empleadas por Mendiburu,
Larramendi (2) y otros. Algunos tratadistas van aún
más lejos, suprimiendo esa *z* en las flexiones de régi-

(1) *J. Vinson*, en su teoría del verbo vasco, repetidas veces
explicada en la *Revue de linguistique*, asienta que la caracterís-
tica esencial del imperfecto es la -n- infijada, valiéndose de este
cuadro.

<i>nau</i>	<i>zitut</i>
<i>nindu-</i>	<i>zindut-</i>

Sin embargo, no parecen muy uniformes estas flexiones,
pues a *zindut-* (sin pluralizador) le corresponde en presente
za(d)u, al paso que la forma correspondiente a *z(a)itut* (con el
pluralizador pleonástico) sería en imperfecto *zinduzt-*. Tam-
poco parecen ser idénticas las dentales, pues la de *zaitut* pro-
viene del pluralizador *it*, mientras que la de *zindut* no es otra
cosa que la *d* del núcleo verbal *-du* (de *e-du-ki*) tal como se
conserva también en *ninduen*, *du*, *zenduen*; es decir, al prin-
cipio de la flexión o siempre que vaya precedida de consonante.

(2) Autor que parece merecer tan grande confianza como
tratadista, como poca en calidad de lexicógrafo.

men indirecto de los verbos intransitivos por el estilo de *zatorkit* «tú me vienes» de *zatoz*, *zabilkit* «tú me andas» de *zabilk*. Ignoro si ellas son populares, pero lo dudo, pues choca mucho el suponer que en el mismo pueblo se usen *zu zoaz* junto a *zu zoakit*, etc. En Legazpia se usa siempre uniformemente el pluralizador: *zu zabilzkit*, *zu zatozkit* y en plural con doble pluralizador, por consiguiente: *zuek zabilzki(t)et*, *zatazki(t)et*. Un caso curioso de flexiones primitivas lo forman las del inmediato pueblo de Oñate, donde aún hoy día se sigue diciendo *zau*, *gau*, por *zaitu*, *gaitu*.

Los tratadistas guipuzcoanos afirman que el pluralizador objetivo de los verbos sintéticos es *-zki*, diciéndonos que a *dakar* «él lo trae» corresponde en plural *dakarzki* «él los trae». No parecen ellos haberse dado cuenta de las flexiones de singular con *ki*: *dakarki*, *daramaki*, *darabilki* y muchas otras, de que resulta que la *ki* en estos casos no es más que un simple parásito que nada tiene que ver con el plural. Unida con los elementos pronominales *-t*, *-zu*, *-o*, *-gu*, etcétera, forma las características de las flexiones receptivas en *-kit*, *-kizu*, *-kio*, *-kigu*, etc., de donde se desprende claramente que la partícula *-ki-* no puede ser otra cosa que la característica del dativo, descubrimiento hecho por Vinson hace mucho tiempo, pero poco atendido aún. Sabido es que esta partícula, datival en ciertos casos, no bien estudiados todavía, ha pasado en vizcaino a *-tsi-* (1). Quedó, pues, como verdadero pluralizador la *-z-* (así en el noroeste de Guipúzcoa *dakidaz*, *dakařez*) o en su estado princi-

(1) *-Ki->-tsi-* exactamente como el latín *kaelum*; más tarde, **kelu* paso a *tsiel* en antiguo francés, o el griego *ke* (= y) pronunciado en algunas comarcas del Peloponeso *tse* y hasta *txe*.

tivo, *tz* con una vocal de refuerzo, que es *i* en el centro de Guipúzcoa (*dakitzit* *dakartzit*, etc.), y parece haber sido *a* en Legazpia: *tza*.

Es verdad que nos encontramos aquí con las flexiones *dakarzet*, *dakitezuz*, *daramatzet*, pero parece que el pluralizador *tze* de *tza*, por apofonía en el verbo más usado *jakin* (**dakitzat*>*dakitzet*), se extendió a los demás verbos donde no le precedía *i* ni *u* origen de dicha apofonía (1). *Euki* tiene en guipuzcoano literal un pluralizador anormal: *dauzkat*, usual en toda Guipúzcoa, y también en Legazpia *dauzket*; pero también se oye la flexión regular *dauketzet* y la combinación de ambas *dauzketzet*, y esta serie *dauzket-dauzketzet-dauketzet* parece haber producido la inversa evolución de la correspondiente flexión de *jakin*: *dakitzet-dazkitzet-dazkit*, siendo en este caso corriente la flexión regular y poco usadas las anómalas (2).

En boca de algunos jóvenes legazpianos ha tenido lugar una peregrina combinación de *jakin* y *euki* con las flexiones objeativas *dilut*, *dilu(g)u*, etc., formándose así *dakiitut* (= *dakitzat*), *daukeñu(g)u* (= *dauzkagu*), *nekiituan* (= *niakitzakan*), ejemplos que

(1) *Tza* existe en esta función también en labortano antiguo y moderno: *dakitzat*, *dadutza*. Y en la variedad guipuzcoana mer. de Ataun hasta se aplica en las flexiones receptivas del auxiliar *ditzat* = *dizkit*, *diotzat* = *dizkiot*.

(2) Esta curiosa flexión *dazki* por *dakiza* se encuentra ya en un proverbio de Oihenart, y Vinson cree que sólo se explica por su teoría verbal: «... par là s'expliquerait certaines formes irrégulières comme le *eztazki* il ne les sait pas d'Oihenart.» (R. de Ling, 40.) ¿Por qué no suponer influencia de *eduki* ~ *dauzka* que tan claramente se manifiesta en el verbo de Legazpia? Oyese dicha flexión con bastante frecuencia también en la costa guipuzcoana, v. gr.: en Zumaya, donde parece ser espontánea contracción de *dakizki*.

ilustran la creciente decadencia y confusión en el verbo vasco.

Me vuelvo a la cuestión de las flexiones llamadas por Schuchardt «Bezugsformen», es decir, de relación, las cuales expresan siempre alguna relación a la persona interpelada. Según se habla al interlocutor con *hi* «tú» o con *zu* «usted», hay dos clases de flexiones dialogadas: las familiares y las respetuosas; al paso que todas las flexiones formadas con cualquier pronombre que carecen de relación alguna a la persona interpelada, son indeterminadas. Así puede formarse de *jakin*.

I. Indeterminadas : *dakit* «yo lo sé».

II. Dialogadas : a) respetuosas **ziakizut* «yo lo sé a usted». b) familiares *ziakikat* «yo lo sé a ti, hombre».

Las respetuosas sólo existen en suletino y bajonavarro (1). Hay tratadistas que no se dieron cuenta de esta clasificación natural, pues en sus cuadros aparecen las indeterminadas como «respetuosas», y entre las (dialogadas) familiares colocan a todas las indeterminadas con *hi* «tú», como sujeto u objeto : *dek*, *diok*, *aiz*. El único hecho que parece justificar la confusión de estas últimas flexiones con las dialogadas familiares, es el de que *hi*, hoy día, ya no es «tú» simplemente, sino «tú» familiar; de modo que una vez empleada una flexión de *hi* como *dakark*, *intzan*, *didak*, etc., el interlocutor introduce inmediatamente las flexiones dialogadas familiares, las cuales, según queda dicho, encierran una relación a la persona con que se habla, sin perjuicio de régimen indirecto a cualquiera otra persona (v. gr.: *ziokat*), flexión que

(1) Una pequeña tendencia a formarlas se nota aún en guipuzcoano y vizcaino.

según Schuchardt debe traducirse «yo se lo tengo a él, a ti, hombre». Salta a la vista que las únicas flexiones incapaces de formar las dialogadas son aquellas en que *hi* «tú» aparece ya como agente u objeto, pues entonces se producirían flexiones reflexivas cuya imposibilidad en vascuence es sabida. Para mayor abundamiento, pongo aquí unos cuadros de flexiones dialogadas al estilo de los tratadistas:

guipuzcoano lit.	legazpia	vizcaino lit.
1 ziókat	đaoat	jeutsât
2 diok	diok	deutsak
3 ziok	daok	jeutsak
1 ziokagu	daoau	jeutsâgu
2 —	—	—
3 ziotek	daoe	jeutse (1)

de cuya formación morfológica resulta con toda claridad que las pretendidas segundas personas dialogadas no encajan en el cuadro, pues su formación es idéntica a la de las indeterminadas, al paso que las verdaderas dialogadas permutan la consonante inicial. Hay por lo menos en Legazpia, y al parecer en el País Vasco entero, otro criterio para distinguir las flexiones dialogadas familiares de las indeterminadas formadas con *hi* «tu», pues éstas admiten sufijos como *-n -la*; v. gr.: (Legazpia) *ik esan dio(k)ala, i etori aizela, ik eman i(d)an sa(g)aŕa*, etc., mientras que las verdaderas dialogadas nunca admiten semejantes sufijos, siendo en tal caso sustituidas por las indeterminadas:

(1) En esta compilación de flexiones legazpianas, hecha años atrás, me he valido del mismo sistema incorrecto, a imitación de los tratadistas. Por razones tipográficas es imposible hoy día subsanar este defecto.

<i>emen ñaok</i>	<i>pero emen naola</i>	(y no *ñao ^{kala})
<i>an ðatořek</i>		«que estoy aquí»
<i>an datorék</i>	<i>pero datořela!</i>	(y no *ðatořekala)
		«que venga!»
<i>ark esanda</i>	<i>pero ark esan di(d)ana</i>	(y no *ðakana)
		«lo que él me ha dicho»

Semejantes combinaciones (por el estilo de *ñao^{kala}, = *niagokala, *dakana = *zidakana), no parecen ser sino creaciones de algunos autores modernos demasiado amantes de la conjugación «familiar» (léase «dialogada familiar»), tratando de introducirla en un dominio que nunca le ha pertenecido.

Las flexiones dialogadas presentan como primera característica una *-i-* infijada tras la consonante inicial (y que Schuchardt cree ser derivada de la partícula datival *-ki-*). Esta *-i-* se halla, en general, bien conservada en las flexiones legazpianas, ya como tal: *diaoat* [= ziokat] ya combinada con la consonante precedente: *daok* [= ziagoz de *diagok*], *ðatořek* [= ziatórek], *zeoan* [de *ziagokan]. Sabido es que en guipuzcoano castizo esta *-i-* se combina con la *-d-* precedente en *z*: *zegok*, *zetořek*, *ziokar*, *zebilek*, *ze-tiat*, etc., de *di-a-*. La evolución del legazpiano es, pues, más parecida a la del vizcaino:

legazpiano	vizcaino lit.
<i>daok yaok</i>	<i>yaok</i>
<i>ðatořek, yatorek</i>	<i>yatok</i>
<i>ðaoat</i>	<i>yeutsâk</i>
<i>ðakik</i>	<i>yakik</i>

Pero muchas veces la palatalización se pierde por completo por efecto de una ley fonética, no muy rara en legazpiano, así *datořek*, *daok*, *daoat*, exactamente como *ibili* por *ibili*. *Ðaoat*, *ðaoat* parece ser la con-

tinuación directa de la flexión correspondiente de Leizáaga: *diarokat*.

La segunda característica de estas flexiones es el infijo expresando las personas aludidas, a saber: *ka* si es masculina, y *na* si es femenina. Esta se conserva siempre, aquella pierde su *k* entre vocales: *diñat*, *daonat*, *đan*, etc., pero *xeoan*, *zebilan* y tras consonante la permuta en dental (*d* o *t*): *dakiztat* [= *zekizkiaf*] de **d-i-a-ki-tza-ka-t*, *netordan* de **niatorékan*, *goaztan* ¡vámonos!, de **g-oa-tz-ka-n*, *genduztan* de **gendutzakan*. Lo más extraño es que esta peregrina permutación se halle no sólo en las variedades inmediatas guipuzcoanas de Cegama (1), Mutiloa y Cerain, sino aun en las contiguas vizcainas, donde aparece por lo menos en Oñate y Mondragón, a pesar de distar éstas, morfológicamente, tanto de la de Legazpia. Este fenómeno ilustra otra vez el hecho, tantas veces observado, de que en dos dialectos o dos idiomas vecinos, pero nada o poco emparentados y sin mutua influencia, existan a veces chocantes analogías, sin que hasta ahora se sepa otra explicación que la proximidad geográfica. En Oñate se dice por diat «yo te lo *he*» (vizcaino *deubat*) *dostat* de **doskat* de **d-eutsi-kat* (*de-* igual objeto directo, *eu* radical, *tsi* partícula de dativo variante de *ki*, *ka* pronombre de régimen indirecto «tú», *t* sujeto o agente), pero «él te lo *ha*» es *dosk* [dik] sin permutación. En Mondragón, la permutación se produce en ambos casos: *dostat*, *dost*. La antigüedad de este fonetismo la atestigua su presencia en uno de los *Refranes y Proverbios* de 1596 (*uleretan dostat* «te lo entiendo»).

(1) Al parecer, sólo en la parte alta del pueblo, asentada en las faldas del monte Aitzgorri, que por consiguiente debe haber tenido antiguamente estrechas relaciones con Legazpia.

El pleonasmo también se ceba en las flexiones dialogadas, afectando, en particular, a las flexiones femeninas, cuya característica *-n(a)-* se repite con frecuencia: *ziñenan* por *ziñen* [*ziñaten*], *aízenan* por *aízen* «que eres».

Es sumamente curiosa la existencia de *ditzezu* (es decir, *ditzazu*, sin apofonía) «Vd. los tiene», como variante de *dituzu*, pues se nos presenta un caso único en que el núcleo *-za-* (de *izan*), reducido hoy día al subjuntivo, forme flexiones de indicativo, y eso en presente. Sabido es que ni el núcleo *-du-* (de *eduki*) entraña idea de indicativo exclusivamente, ni *-za-* (de *izan*) idea de conjuntivo; pero estas dos radicales han ocupado al fin cada uno un modo, mientras que en los escritores antiguos su uso se confunde en ambos modos; v. gr.: *ikusi nuen*, *ikus nezan* «yo ví»; *dezadala*, *dudala* «que yo tenga». Pero no hay, al parecer, ejemplo como el *ditzazu* (de **dezat* «yo lo tengo») de Legazpia, que sigue siendo único aun incluyendo los escritores antiguos, que sólo en imperfecto se valen de *-za-* para formar el indicativo. Creo haber constatado que *ditzezu* y *ditzezue* sólo se emplean en frases interrogativas.

Sin perjuicio de lo dicho, puede la flexión citada explicarse también como contracción de **de(g)itzezu*, **de(g)itzazu* «Vd. los ha hecho», pues en Legazpia es la radical *(g)i* (de *egin* «hecho») la que forma los subjuntivos y potenciales transitivos. Se viene repitiendo desde mucho tiempo que el núcleo del subjuntivo transitivo es en vizcaino *-gi-* y en los demás dialectos *-za-*, lo cual no es del todo exacto, puesto que *-gi-* pertenece también a no pocas variedades del guipuzcoano, y parece coexistir con *-za-* en algunas otras. *-Gi-* exclusivamente se usa en Azcoitia, Azpeiti-

tia, Cegama, Legazpia, Segura; en Ormáiztegui y Villafranca se oyen juntas *dezaket* y *daike*, y no es sino más allá de Villafranca donde *dezaket* se usa exclusivamente. Estas flexiones suelen presentar dos veces la característica *-ke-* del potencial: *deikeoket*, *deike(g)uke*.

Algunos verbos presentan particularidades especiales; v. gr.: *egon*, que suele pluralizar en guipuzcoano con *de* en vez de *z*. Estas flexiones literarias *zaude*, *gaude* (así en Tolosa), han evolucionado pasando por las etapas *zaure*, *gaure* (Elgóibar) > *zaare*, *gaare* (Mutiloa) en *zaré*, *garé* (Legazpia). Igualmente *zenden*, *genden* por *zeunden*, *geunden* lit. (1). Por otra parte hay variantes a la vizcaina con *z* como pluralizador; v. gr.: *zeontzen* = *zeunden* (de *zegontzen* < *zengozen*), *geontzen* = *geunden* (de *gegontzen* < *gengozen*, comp. en vizcaino *gengozan*) o *zenduzen*, *genduzen* (con *z* por *it*), *zenituen*, *genituen*.

En cambio se desconoce en Legazpia en absoluto *-de* como pluralizador pleonástico del verbo intransitivo *gera*, *zera*, *dira*. *Die*, *dire* no es, pues, como en labortano moderno contracción de *dirade* (esta flexión es corriente y regular en viejo labortano, habiéndose en labortano moderno contraído en *dire*), sino derivación directa de *dira* por apofonía.

Mientras en la sufijación *-e + a* deviene *ea* (*etxea*, *larea*), en el verbo hay casos en que pasa a *ia*; v. gr.: *daukiat* (de **daukakat* > **daukekat* > *daukeat* > *daukiat* y hasta *deála*, *diála* por *detala*, *dedala*).

(1) Esta misma evolución de vocal + *u* + cons., > vocal + cons., se halla en *larogei* (guip. com.), *erok*, *erek* (Legazpia) por *eurok*, *eurak*. En *erek* perdura la apofonía producida por la *u* aun después de su elisión.

Lo propio sucede con la combinación *-e + e*, que en derivación se contrae en *ê*, *uméntzat* (véase página 97), y que en la conjugación deviene *ie* por disimilación del elemento primero : *daukie* (de **daukate* > **daukete*, *daukee*), *lukie* (*lukete* > *lukee* > *lukie*), *naikie*, (*nagikete* > **naikete* > *naikee* > *naikie*), *zendukie* (de *zenduke(t)e*). Un fenómeno análogo, pero de disimilación del segundo elemento, tiene lugar en la región de Isasondo y Zaldivia, donde se oye *lukea*, *zendukea*, *daukea*, etc. (*ee* > *eä* > *ea*).

El verbo *jun (joan)* introduce su *j* con frecuencia en las flexiones, especialmente en las terceras, *dijô*, *zijôn*. En estos casos el grupo *oa*, aun al final del vocablo, pasa a *ô*, con tal que el vocablo tenga por lo menos tres sílabas : *dijô* pero *doa*, *i ijô*, pero *i oa* (1). En imperfecto presenta variantes con *-nd-* parecidas a las labortanas *ni nindôñ* (por *nindoan*), *gindôzen* (por *gindoazen*), etc.

El verbo intransitivo aparece muy defectivo en esta compilación, puesto que muchos de los regímenes parecen haber caído en desuso, especialmente las flexiones que tienen la segunda persona por sujeto; v. gr.: *zatzai* «tú a mí», *zatzayo* «tú a él», *zatzaizkio* «vosotros a él», *gatzaizkizu* «nosotros a ti», etc.

Zâ, gâ parecen ser contracciones de *zara*, *gara*, aumentando así el número de analogías con el vizcaíno. En el imperfecto es corriente la elisión de la *-n-* : *nitzen*, y las personas segundas de singular y primera de plural tienen como curiosas variantes *zinden*, *ginden*, que acaso han surgido por inconsciente aplicación de la modificación del grupo *ñ* en *nd* : *niñuzun=ninduzun*, *zindudan=ziñutan*.

(1) También *darô*, *narô* por *daroa*, *naroa*,

EUSKALTZAINDIA'REN

BOSTGAÉREN URTEKO BATZAÉAK

Donestebé'n (Naparroa), Udal-etxean, 1923'ko Agoá'ren 8'an.

Azkue maipuru dutela euskaltzain abek bildu dira: Kanpion, Olabide, Landefetxe, Eguskitza, Altube, Intza, Lakonbe ta urgazletatik Bahr jauna.

Otoitzez asi da batzaíaldi au.

Maipuru jaunak Eleizalde euskaltzain argia zanaren eriotzaren beri dakar, ta gizon azkar zanaren oroitza mintsua egin du itz samur ta egokiaz.

Mintasunaren negar-negárez Euskaltzaindia altxa da ta ildako lagun maitearen alde otoitz Jainkoari egin-da amaitu da batzaíaldi au uéengo egunean Meza batera joateko asmoz.

Donestebé'ko Udal-etxean, 1923'ko Agoá'ren 9'an.

Auréko batzaíaldian aipatu diran euskaltzain berak bildu dira eta, ona artu diran erabakiak.

1. Euskaltzain-lagunaren utsuna, araudiak dion bezela, iragartzea erabaki da.
2. Gazteiz'ko apezpiko jaunari zorionik bikañenak eman bear zaizkio bere *Pastoral* lenbizikoz euskeraz idatzi ta zabaldu duelako,

3. Aita Eskolapioak Bera'n, Napañoa'n, daukaten ikastolaren Batzar-Artezkariari eskari abek egin bear zaizkio: Ikastolako aita apaizen artean euskaldun bat edo bi izan ditezela, au da, euskera dakitenak. Elizkizunetan ibili dezatela euskera al duten txanda guzietan. Ikastolako ikasbidetan, gutxinan bederik kristau-ikasbidean ta irakurpen batzuetan euskera erabili dezatela.

4. Eskari berdiña egin bear zaio Donestebe'ko Ikastola bati. Badira emen Monja irakasleak, ta oien artean ez da iñor euskera dakienik. Aben Zuzendariai eskari au egin bear zaio: ekaři ditzala eři ontara bi monja euskaldun len dauden erdeldunen ordez. Ořela egingo balitz, eřez eman lezakete euskerazko dotriňa eta zer edo zeren irakurpen.

5. A. Lezo'ri erantzun bear zaio, Euskaltzaindiak txosten ona eman lezakela bere lan *Nere lagun*—ez, bañan ezin lezakela eun liburu artu Gazteiz'ko apaiz—gai artean banatzeko. Aldi batez esaten zaio, len emandako mila peseten zořa oraindik ere ordaintzeta—ko, luzatzen zaiola.

6. Lakonbe jaunaren bitartez Euskaltzaindi onek artu du idazti bat «Bretañaiko izkeltzañak ango idazleai egiten dizkien oařak». Onetxeri erantzutea Lakonbe berari egotzi zaio.

7. Aita Karmeldar batek Euskaltzaindiaren azterpean jartzen du berak idatzi edo euskerara itzuli duen *Imitación de Cristo*. Euskaltzaindiak lan ořen azterketa urgazle diran Manterola ta Ibargutxi jaunai ego—tzi die fa oiek zer txosten eman, ala izango da Euskaltzaindiaren egikizuna.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren etxean, 1923'ko Urriaren 30'an.

Azkue jauna maipuru dutela euskaltzain abek bildu dira: Urkijo, Landetxe, Eguskitza, Altube, Intza, Lakonbe ta urgazletatik Bahr eta aita Polikarpo Iraizoz. Araudi-otoitza egin da.

1. Azkue jaunak bere lan eder *Morfología* irakuři du. Lan edeňa dala euskaltzain guziak aitortzen dute ta beren lagunbidea ere Azkue jaunari damaiote. Irakuři bezela, autuan ipintzen da irakurtzen dana ta guzia ondo zeaztu-ta begiratzen da. Ala bear ere lan gařantzidun onek.

2. Eguskitza jaunak Donesteben irakuři zuen Elkano'ko Lizařagaz lan eder bat ta ez dago zer esanik txalorik beroenak beregantzu zituela. Oraindik ere osatu du lan uraxe, Lizařagaren idazkietatik aditzari dagokion eran jasorik.

Osapen au irakuři du ta euskaltzain guziak abo batez zorionak agertu dizkiote.

3. Bahr urgazle jaunak adirazten du Gipuzkoa-goi guzian ibili dala *Erizkizundi-Irukoitza* lanak geitzen ta ango euskal-aditza batez ere entzun ta aztertzen. Bildu difula, dio adizkera entzungariak. Guziak jaři difula idatzita lan ortarako egin diran gutunetan ta euskaltzañak auxe entzunik eskeřak eman dizkiote ta auřerantzean lana egiteko bultzabide.

Bahr jaun berak «Primicias de la Lengua Vasca» deritzan Schuchardt jaunaren lan ederaren beri eman die Euskaltzañai ta idazki ořen itzauřea irakuři.

Beste gai batzuek bigarko utzita otoițez amaitu da batzaŕaldi au.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren etxean, 1923'ko Uŕi-la'ren 31'an.

Auréko batzaŕaldian aipatzen diran euskaltzain berak bildu dira.

1. Aita Intza'k Euskaltzaindiari eskari bat aurkeztu dio. Ondo dakite euskaltzañak gaur dan egunean len baño askoz geiago euskeraz idazten dala. Au guziontzat pozbide aundia da bañan aitortu bear du ordea izketan ari dan euskaltzañak, ez dutela euskal -irakurleak idazleen lan onuragarí ori bear bezela erantzuten; itz batez: irakurle euskaldunak bear dirala. Ortarako euskal-irakurle baltzu bat, aldan aretàz, iratsi bear litzake. Asmo onek Euskaltzaindiaren onetsia berekin darama ta oni dagokion arlo auxe, orain sortu dan «Euskeraren adiskideak-i» egotzi bear zaiola deritzaio.

2. Lakonbe jaunak irakuři du *Academie Bretonne*-ri biali bear zaion agur-erantzupena. *Academie* onek bere agurá, aldi auŕetik biali zion gure Euskaltzaindiari ta onek bere izateari dagokionez erantzun bear zion. Onetsi du bada Lakonbe jaunak egin duen idazki-erantzupen ori.

3. *Eskutitzak*. Asko irakurfi dira baña geyen Euskaltzaindia arduratu duena Habanatik artu duen *cablegrama* bat izan da. Anglo *Centro Vasco* deritzan Baltzu-Zuzendariak agur bero bat Euskaltzaindiari bialtzen dio bere arazoen lanak asi dituen garayan.

Ezago zer esanik, Euskaltzaindiak biotz beteko agürez erantzun diola.

Ta beste gairik izan ez da, otoitzez amaitu da bazaŕaldi au.

**Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Azaroa'
ren 22'an.**

Batzaŕaldi ontara aipatzen diran euskaltzañak datoz: Azkue maipuru, Urkijo, Lakonbe, Landeretxe, Konstantin, Intza, Eguskitza, Altube ta Intzagorai eta urgazletatik Bahr jauna.

Araudiak agintzen duan otoitza egin-da asi da bazaŕaldi au.

1. Aita Intzak irakurí ditu Napañoako Aldundiari igoiri nai dizkion bi idazki, Etxarri-Aranaz ta Donestebe'n izan diran euskal-egunen beri emanik ta batez ere adierazirik zenbat onura ekaři dien toki oietako euskaldunai euskal-egun oiek; ta zertan eralki diran sorospideak. Euskaltzaindiak onetsi ditu idazki oiek.

2. Euskaltzainburuak esan du: Bilbo'ko Udalak orain arterañoko sorospidea euskaltzaindiari emango diola: Aldundiak ordea uritu du berea ta datoñen urterako 5.000 peseta bakařak emango ditu. Arazo ontan, Azkue jaunaren iritzi onena auxe litzake: *Comisión de Hacienda* deitzen dan baltzuari itz egin, geyagoko sorospidearen eskabidez, oretarako Etxegorai Karmelo jauna bitartekotzat jaři-ta.

3. Euskaltzainburu berak esaten du: Donestebe'ko euskal-egunen ondoren angoxe alkateari idatzi zitzaio-

la, eři ortako ikastetxean euskera sařerazteko eskabidez, bañan ez duela alkate jaun ořek ezerfxo erantzun. —Bergara'ko *Enseñanza* deitzen dan ikastetxeak auxe erantzun du: iñork ez duela euskal-ikastaroaren eskaririk egiten ta ořegatik ezin jaři ditekela. —Beriz'ko ikastetxetik ez dute ezer erantzun; Zumaya'kotik ere ez.

4. Kisaldatzea orain egin bear da. Ofetarako autarkitara jo da araudiak agintzen duenez, ta lenengo aukeratu bear dana Euskaltzainburua da. Onela datozi autarkiak:

Azkuek-9

Utsean-1

Uřena Zadorlarigoa jo da autarkitara. Auxe dator:

Intzagorai-ek-9

Altube'k-1

Beriala dator Diruzayaren aukerapena ta autarkiak auxe dakarte:

Altube-8

Eguskitza-1

Urkijo-1

Iker-saileko buruzagia aukeratu da uřen ta kisa onen autarkiak onela datozi:

Kanpion-entzat-8

Urkijo-entzat-1

Lakonbe-entzat-1

Jabon-saileko buruzagia aukeratu dā autarki abetaz:

Aita-Intzak-7

Eguskitzak-2

Urkijok-1

Azken, Gutunzayaren aukerapena autarkiz onela dator:

Lakonbe-ri-9

Urkijori-1

Beraz uñengo bi urterako Euskaltzaindiaren kisagoa auxe izango da:

Euskaltzainburu: Azkue

Iker-sail buru: Kampion

Jabon-sail buru: aita Intza

Diruzai: Altube

Gutunzai: Lakonbe

5. Eleizalde euskaltzain maitearen ordez beste bat aukeratu bear da. Araudiaren aginduz, Azkue, Kampion ta Urkijo jaunak Etxegarai Karmelo jauna Euskaltzain-gai aurkezten dute. Beste euskaltzañak ez dakarte iñor. Autarkitara jo da ta autarkiak onela datozi:

Etxegarai Karmelok-9

Utsean-1

Etxegarai jauna beaz, auérantzean, euskaltzain izango da. Beronek aukeratuko du saérako eñia ta bertan egingo duen itzaldia Eguskitza jaunak erantzungo dio.

6. Euskalkiai dagokien *Mapa* bat egitea Euskaltzaindiak erabaki du.

7. Bahr jaunak Schuchardt jakintsuaren iritxi bat agertu du. Aburu ori euskal aditzari dagokio. Schuchardt jaunari deritzaionez, euskal aditza *pasivo* da. Bahr jaunak olbeltzean egin ditu iritxi oñen adibideak.

Beste gai batzuek bigaramonerako laga-ta, oiturazko otoitzez batzáraldi au amaitu da.

Donostia'n Aldundi-Jauregian, 1923'ko Azaroa ren 23'an.

Auñeko batzañaldian aipatu diran euskaltzain jaun berak alkietan daude eta urgazletatik Bahr eta Ormaetxea jaunak.

1. Bahr jaunak jañaitu du bere itzaldia, Schuchardt jaunaren aburua azaldurik. Amaitu duenean Eguskitza jaunak erantzun dio ta bere itzaldian agertu du ez dala euskal-aditza beñere *pasivo* izan *activo* baño. Eguskitza jaunaren itzaldia gure *Euskeran* azalduko da.

2. Azkue jaunak bere lan bat irakuñi du: *Antzinako erderat a eguneko euskera*. Euskaltzañak pozik entzun diote.

3. «Paradigma de declinación vasca» deitzen dan lantxo bat azaldu da euskaltzain artean, abek ikusi, aztertu ta beren eritxia ager dezaten.

4. Kanpion jaunak Napar-egunari batek dakañen idazki bat irakuñi du. Idazki oñen gaya auxe da. *Osto ta orri euskal-itzen banakoitza*.

5. Ormaetxe urgazle jauna Euskaltzaindiak deitu du lan batzuek ekiteko. Oraingoz, *Erizkizundi-Irukoitza*-ri dagozkiona egotzi zaio. Lanaren eraz emanago zaio saria, bañan ordaindu bear zaizkio beriala lan oñek beregan dituen joan-etoien eralketak.

Beste gairik izan ez da, amaitu da batzañaldi au oiturazko otoitzez.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Lotazila' ren 20'an.

Egun ontan izan diran batzaretara euskaltzain abek datozi: Azkue maipuru, Urkijo, Kämpion, Lakonbe, Landeretxe, Intza, Altube, Eguskitza, ta Intzagarrai. Urgazletatik Ormaetxea jauna.

1. Etxegarai Karmelo euskaltzain aukeratuaren ezkutitz bat irakuŕi da ta eskutitz oŕetaz eskeŕak ematen dizkio Euskaltzaindiaren bere baŕengo laguntzat aukeratu duelako. Saŕerako itzaldiaren gaya aipatzen du ta bere gogoz auxe izango litzake: *Mogel anaiak euskeraren alde egin dituen lanak*. Saŕera jaya izan liteke naiz Azpeiti naiz Bergara'n. Euskaltzain batzuek Bergara daukate begiz joa, batez ere, Eleizalde gure lagun maite zana angoxea zalako ta egokien dirudielako, ildakoen eŕia aukeratzea jai ontaroko, Broussain jaunaren aldian egin zan bezela. Ez da ezer erabaki, idatziko zaio Etxegarai jaunari erabili dan iritxia ta geroago erabakiko da.

2. Euskaltzaindiak oraindik ere eman nai lioke Eleizalde euskaltzain argi zanari bere maitetasunaren ageŕaldia. Ontan, euskaltzain guziak gogo bero batez dabilz. Maitetasun-ageŕalditzat auxe erabaki da.

Sari-bat irasten da, *Eleizalde* izentzat eramango duena. Sari-batzaldira gaurtandik deitzen dira idazle euskaldunak. Sari au 500 pesetakoia izango da ta auxe bere gaya: Euskalherriko lutelesti edo geografia. 100 oŕi inguru izan bear ditu lutelesti oŕek. Lan ortaroko urte beteko epea emango zaie idazleai ta euskaltzain diranak ezin sartu litezke batzaŕaldi ortan; urgazleak bai.

3. Aita Intzak irakuři du bere aita Nagusiak berari igortzen dion idazki bat, esanik Euskaltzaindiak gora jo bear luketa oraingo Agintariakgana, euskeraren alde, eliz, ikastetxe ta erietan egin bear litzaketen eskabidez. Urkijo jaunak esan du: gai oñtan ta asmo beretan oraintxe dabilela Eusko-Ikaskuntza ta obe litzakela Eusko-Ikaskuntzaz batu eskabide oriindar audiagoz egiteko. Baietz deritzate euskaltzañak ta orixe erabaki da.

4. Aita Intza berak aitortzen du: Bidaso-aruzko *Euskal-Biltzarak* lan bereziak darabilzkiela euskeraren alde ta oregatik zorion beroak azaldu bear zaizkiola. Baietz dio Euskaltzaindiak eta zorionak igoñiko dizkio. Garai auxe aukeratzen du Euskaltzaindiak bereziz adierazteko: Euskeraren alde dabiltzan guzai, zerbaiten sorospidea, berak al duenez, emango zaiela.

5. Lakoizketaren jaiotetxeán oroitaři bat jaři nai litzake. Oretarako Euskaltzaindiak dirubide bat banatu nai luke, berak 50 pesetas asiera emanik.

6. Kampion jaunak bere lan eder bat irakuři du ta bigaramonean jařaitzekeo gelditu da. Lanaren gaya auxe da: *El vascuence y el antiguo egipcio*.

Ta beste gai batzuek uřengo egunerako laga-ta otoitzez amaitu batzařaldia.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1923'ko Lotazi-la'ren 21'an.

Batzar ontara datozen euskaltzañak abetxek dira: Azkue, Kampion, Landeretxe, Lakonbe, Urkijo, Intza, Altube, Eguskitza ta Intzagorai. Urgazletatik batez.

1. Kanpion jaunak jaŕaitu du bere lanaren irakurpena: *El vascuence y el antiguo egipcio*.
2. Euskaltzaindiaren urte buru ontako diru artuemanen gora-berak ta datoŕenerako *presupuestoa*. Arlo au ez da batere ikutu. Gipuzkoako Aldundiak zer emango duenen zai egon bear da egikizun au betetzeko ta onbeárez datoŕen batzaŕaldirako laga da.
3. Azkue jaunak bere lan eder *Morfología Vasca* irakurí du.
4. Urkijo jaunak beriz Landeta jaunaren idazki bat. Idazki au Landetak Eusko-Ikakuntzari egin dio.
5. Napaŕoako Aldundiak urteroko sorospidea Euskaltzaindiari emango diola aita Intzak iragarí du.
6. Azkenik, ezkutitzak irakuŕi dira ta oien artean Etxegaray jaunak Marco-Gardoki-ri bidali diona ta Bergara'ko ta Zumaya'ko Lekalime-ikastetxekoak.
Ta beste gairik izan ez da otoitzez amaitu da batzaŕaldi au.

1924 GARÉN URTEA

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Ilbeltza'ren 24'an.

Bildu diran euskaltzañak abetxek dira: Azkue maipuru, Kanpion, Urkijo, Landeŕetxe, Intza, Lakonbe, Altube ta Intzagaray; urgazletatik batez...

Oiturazko otoitza egin-da asi da batzaŕaldi au.

1. Árasateko apaizburuari eskatu bear zaio, Euskaltzaindira bidali ditzala gau-gurtzaliak egiten dituzten otoitzak. Euskaltzaindiak pozez banatuko ditu euskal-elizetan.

2. Aita Intzak dasa : Iruñako euskal-ikastaroak ondo dijoazela. Gañera dasa : Lakoizketa jaunaren oroitaría jartzerako zerbaiten egitamua Narbarte'rako egin bear litzakela ta bere iritxia auxe : a) elizkizun bat; b) oroitaríaren ezarketa; d) Lakoizketaren oropenez itzaldi bat. Áratsaldean beriz, areto-jai bat, abek gaibide artu-ta : a) batzaldia, zeñek lore-izen geiago esan; b) sari bat, euskaleŕikoa alderdi-izen geyenak aipatzen dituenentzat; d) beste sari bat, Bertizaraneko efeka ta osin izen-geyenak esaten dituenentzat; e) pilotak; g) olerkiak; i) euskal-abestiak. Euskaltzaindiak ontzat artu du egitamu au.

3. Altube jaunak, diruzaia danez Euskaltzaindiak joan dan urtean artu ta eralki dituen dirutza guzien beri eman du. Euskaltzainburuak dio : sorospideak gutxitzen dijoazela ta oso bideko litzakela, euskaltzain bakoitzak, bere inguru bizi diran euskal-aberatsen izenak batzaráldi batera ekartzea, abei sorospide bat eskatzeko asmoz. Ontzat artu dute lenbizikoz beste euskaltzañak bañian alpeŕikakoa izango ote dan baten batek aitortzen du, euskal-aberats oiek eskabidez beste alde askotatik aspertuta diralako. Diruzaia dionez ara emen aurtengo sorospideak :

Bizkaiko-Aldundiak	5.000	peseta
Guipuzkoakoak	10.000	»
Naparroakoak	3.000	»
Eusko-Ikaskuntzak	3.000	»
Bilboko-Udalak	2.500	»

Donostikoak	1.000	peseta
Bilboko Udalaren aurézki-		
kutxak	500	»
Len gelditzen diranak	7.014	»

Guzira noski.... 32.014 peseta

Arlo au ondo erabili ondoren, erabaki da: soros-pide geyago baldin ezpadator, batzaŕaldiak gutxitzea, oŕela beste beertasun batzuetarako diru geyago izan dedin.

4. Aita Intzak *margoz* itz egin du ta margo-mota askoren izenak dakarzki : Naparroan bilduak dira.

5. Kampion jaunak jaŕaitu du bere lan edeŕa irakurtzen : *El vascuence y el antíguo egipcio.*

6. Euskaltzaindiak erabaki du : Bahr jaunari, osatu duen *Erizkizundi* bakoitzagatik 6 peseta ematea. 60 bete ditu ta beaz 360 peseta emango zaizkio.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzita otoi-tez amaitu da batzaŕaldi au.

**Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Ilbeltza'
ren 25'an.**

Auréko batzaŕaldian aipatu diran euskaltzain berak bildu dira, Azkue jauna maipuru dutela.

1. Azkue jaunak bere lan eder *Morfología* irakuŕi du.

2. Euskaltzaindiak lendik erabakia dauka euskaltzain maite Domingo Agirre jaun zanaren olerkiak

argitaratzea. Olerki oiek eskatu zitzaitzkon Etxegarai jaunari ta beriz eskatu bear zaizkio, onen erantzupena ikusi-ta zerbaite erabaki dedin.

3. Erabaki du Euskaltzaindiak auxe : Aita Olabide aspaldi batzaŕalditara ez datoŕen ezkero beroni adierazi, atsekabez euskaltzain guziok nabaitzen degula bere utsa.

4. Ezkutitzak. Irakurí dira : Schuchardt, Etxegarai ta Narbarte'ko Udalarena.

Ta beste gairik izan ez da otoiitez amaitu da batzaŕaldi au.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Otsaila'ren 28'an.

Batzaŕaldi ontan emen aipatzen diran euskaltzañak bildu dira: Azkue maipuru, Kämpion, Urkijo, Lakonbe, Landefetxe, Intza, Altube, Eguskitza ta Intzagorai; urgazletatik batez.

1. Azkue jaunak adierazten du: Bilboko Udal-Auŕezki-Kutxak 500 peseta emango dizkiola sorospidetzat Euskaltzaindiari: Gazteizko Udal-Auŕezki-Kutxak 150 peseta: Gipuzkoako Aldundi-Auŕezki-Kutxak 1.000. Donostiko Udalekoak ez duela ezer emango erantzun du. Bizkaiko Aldundi-Kutxari 2.000 peseta eskatu zaizkio ta oraindik erantzupenik ez da. Napaŕoakoak erantzun du oraindik asi beria dala bere arasoan ta lenbizikotz beintzat ezin ezer eman lezakela. Atsegiñez entzun dute beste euskaltzañak auxe ta sorospidea dakarkiguten guzai esker bereziak ematea erabaki du.

2. Ez da atsegin gutxigoz entzun orain datorena: Euskal-Burnibideko Batzar Nagusiak, emendik auerantzean, uririk emango die euskaltzañai, Bilbotik Donostira edo alderantzirako bear duten txartela. Txartel au lenbiziko mañakoa izango da ta ilean beingorako bakañik. Euskaltzaindiak agertzen dio Batzar Nagusi oñi bere bañengo eskerpenik sutsuena.

3. Eírenderiko Sanperio jaunak, Americara joatekoan, agindu zion euskaltzainburuari, ango euskalaberatsen izenak bialiko zizkiola. Sanperio jaunak bere agindua bete du. Azkue jaunak gañera adierazten du, Durangon izan dala, ango aberatsak Euskaltzaindiaren alde pitin bat berotzen.

4. Altube jaunak Gernika ta Leniz inguru dabiltzan esakerak ekañi ditu, bañan gerora obeto lan auxe betetzeko asmoz.

5. Lakonbe jaunak Ohienart-en atzotitzetan eta neurtilizetan atzemaiten diran aditz askañak gaibide artu-ta, lan bat irakurtzekotan zan bañan berak eskatutik ta osoagorik azaldu dezan, urfingo batzañaldi baterako laga da.

6. Narbarten, Lakoizketaren oroigarí egin bear dan jaiez itz egin da. Eri ortako Alkate jaunak dionez, obe litzake jai ori datoñen udara alderako laga, goizago gertupenak eragozpen batzuek izan litzakiteke-ta. Euzkaltzaindiak baiezkoa eman du ta oroitarien jaíri bear dan idazkia Irigarai jaunari egotzi litzaioke.

7. *Eskualduna* Baionako asterokoari, ume euskaldunen alde darabilzkien lanagatik Euskaltzaindiak zorionak agertzen dizkio. Alde artako *Euskal-Bil-*

tzaŕak gai ortan egingo dituen jaietarako Euskaltzaindiak bere ordeko Lakonbe jauna aukeratzen du. *Argia* Donostiko asterokoak beste zerbait ideko darrabilki. Oni ere zorion sutsuena te egin bear duen jaietarako Intzagorai ordeko izan bedi.

8. «Laziotaén izkera, antziñakoak nola ebaki zuten, gure izkera onek darakusgu». Auxe izan da Eguskitza jaunak irakuŕi duen lan ederaren gaia. Oraindik ere geiago osatzekotan gelditu da ta osapen ori, garaiz irakuŕiko dio Euskaltzaindiari.

9. Azkue jaunak bere *Morfología* bigarko lagata, Kampion jaunak bere lan ederaren *El vascuence y el antiguo egipcio*'en irakuŕpena jaŕaitu du.

10. Badira oraindik antzin-euskal-liburu zaŕak aztertu gabeak, adizkerak bilatzeko egin dan sayuan. Utsean daudenak betetzeko Ormaetxea urgazle jauna arazotu liteke.

Beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta oiturazko otoițez amaitu da batzatzaŕaldi aun.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Otsaila'ren 29'an.

Auŕeko batzalaldian aipatu diran euskaltzain berak bildu dira, Azkue maipuru dutela.

1. Kampion jaunak amaitu du irakurtzez bere lan ederá: «*El vascuence y el antiguo egipcio*».

2. Azkue jaunak ere bere lan ederá dan *Morfología* irakurtzen jaŕaitu du ta euskaltzain batzuen oaŕak artu,

3. Aita Intzak dasa: Iruñako euskal-apaiz gayak *Erizkizundi-Irukoitzaren* 6 gutun bete dituztela eta zerbaitez ordaindu bear zaiela lan au. Ordañez gutun batzuek uŕerik bidaliko zaie.

4. Estenaga, Ciudad Real'go apezpiku euskaldunak Euskaleríko ikastolen alde Madrid'en zerbaitegutun lezakela-ta oŕetzaz Euskaltzaindiak itz egin du baňan ez du ezer garbi ta zeatz erabaki.

5. Ezkutitz asko irakurí dira ta oien artean Azpeitiko Udalarena, esanik, Etxegarai euskaltzain aukeratuaren saŕerako al dan guzia gertuko duela.

Ta beste gairik izan ez da, ofoitzez amaitu da batzaŕaldi au.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Epaila'ren 27'an.

Batzaŕaldi ontara euskaltzain abek datozi: Azkue maipuru, Kanpion, Urkijo, Landeŕetxe, Altube, Eguskitza, Lakonbe ta Intzagarai; urgazlerik batez.

1. Euskaltzainburu jaunak iragartzen die beste euskaltzañai gure urgazle dan Kosme Elgezabal jaunak alegin egiten duela Durangon ango aberatsak berotzen, zerbaitei sorospide Euskaltzaindiari eman dezaioten. 300 peseta sorospidetzat etoŕi zaizkio Elgezabal jaun oŕen bitartez.

2. Badakite euskaltzañak Amerikara ezkufitz asko biali zirala, ango euskal-aberatsak ere, gai ontan, zerbaitei zuzpertzua naiez. Sanperio jaunak igoŕitako izen-leŕoz zuzendu dira eskutitz oiek.

3. Apaiz-gaien bilguma bat sortu da Gazteizko apaiz-gaien ikastetxean. Izentzat *Kardaberaz* darama. Bilguma oren zuzendariak idatzi dio Euskaltzaindiari, esanik: Bilguma-araudiz euskal-idazle-batzaldi bat urtero egitea agintzen dala ta auxe betetzeko on litzailkela Euskaltzaindiaren sari bat izatea, beronek idaz-gaya aukeraturik.

Erantzun bear zaio: gaya *Kardaberaz* bera izan litekela, bañan oraingoz, Euzkaltzaindiak ez diola sari txiki bat baño emango.

4. Lakonbe jaunak irakurri du bere lan egoki ta ederra: «Ohienari-en atzotitzetan eta neurtitzetan hatzemaiten diran aditz azkarak».

5. Berdin ere Kanpion jaunak bere lan sakona: «El vascuence y la lengua ibérica».

6. Azkue jaunak bere *Morfología verbal*.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako laga-ta, otoitzez amaitu da batzañaldi au.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Epaila' ren 28'an.

Auréko batzañaldian aipatzen diran euskaltzain berak bildu dira, Azkue maipuru dutela.

1. Urkijo, Kanpion eta Azkuek asi-ta, autu bat izan da euskaltzain artean; auxe gai: euskerak izan ote dituen edo ez erderak ainbat aldakuntza. Luze ta ederki itz egin da onetzaz ta bakoitza bere iritxian gelditu da.

2. Azkue jaunak bere *Morfología* irakuři du.

Ta beste gairik izan ez da otoitzez amaitu da batazaldu au.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Jořaila'ren 24'an.

Euskaltzain abek bildu dira: Azkue, Kampion, Urkijo, Lakonbe, Landetxe, Intza, Altube, Olabide ta Intzagarai; urgazlerik batez.

1. Azkue jaunak adierazten du, Lekuona urgazleari Gazteizera idatzi zaiola, orain apaiz-gai artean iratsi dan *Kardaberaz* deritzan baltzua, zer dan ta zer elburu dakařen jakin bidez. Urgazle jaun onek ordea ez du ezer erantzun. Oregatik Euskaltzaindiak ezin lezake ořetzaz ezer erabaki.

2. On litzakela dio Azkue berak, Napařoako *Euskal-adizkideak*-i idaztea esanik gerturik egon ditetela oraingo Agintariak ultzen diran garairako. Orduan baltzu onek Euskaltzaindiak ainbat edo geyago egin lezake euskeraren alde.

3. Aita Intzak dio gogo aundiz ikusi duela Iruñako *Pensamiento* ta *Voz*-ek euskeraz oraindik ere idatzi nai dutela, Napařoan euskera dakitenak dirauten artean. Aita Intzak dionez, Euskaltzaindiak, laguntza ezařirik, arlo ortan sartu bear lukela.

4. Gañera adierazten du Aita Intzak berak Balezena ta Usetxi aldun jaunai beren iritxia eskatu bear zaiela, euskal-egunak beriro Napařoan egitekofan, edo bestela Euskaltzaindi berak idazki bat zuzendu

Gobernadoriari, euskalegunekiko asmoak agerturik ta Aldundiaren itzalpean egiten dirala gañera esanik. Euskalegunak egiteko eria aukera liteke edo Lekunberri edo Auritz edo Narbarte.

5. Iruñako apezpiku jaunari idatzi bear zaio, alegindu dedila, ango bañutiko lekaide ta lekaiameak darabilzkiten ikastetxetan euskera sañarazteko.

6. Azkue jaunak ontatik artu du oñ, Begoñako Apaizburuari idatzi bear zaiola, esateko: euskal-eliztañak diran tokietan euskal-itzaldiak egiteko, *Boletiñak* agintzen duan ezkeroz, agindu ori bete dezala bere Begoñako elizan.

7. Urkijo jaunak erderazko lan egoki bat irakurí du, *Iau arietako* jolatza gai duena, euskaltzain batzuek ontan argibiderik ematen oten lezaioketen jakiteko.

8. Aita Iraizoz-i idatzi bear zaio, bere lan-asieraren zai-zai gaudela ta agindu bezela, *Erizkizundi-Irukoitza*-ri ekin lezaiokela lenbailen.

9. Altube euskaltzañak, antzinako gutun batetik, euskal itz ta aditzaren adibide gañantzidunak jaso ditu. Gutun edo esku-idazti au Gernikako eliza batekoa da. Euskaltzaindiak erabaki du: Altube jaunaren lana gure *Euskeran* argitaratzea.

10. Kanpion jaunak uñengo batzaraldirako laga du bere lan baten irakurpena.

11. Azkue jaunak bere *Mortología* irakurí du. Ta beste gai batzuek bigarko utzi-ta otoitzez amaitu da batzaraldi au.

Donosti'n, Aldundi-Jauregian, 1924'ko Joñaila'
ren 25'an.

Auñeko batzañaldian izan diran euskaltzain berak bildu dira, Azkue maipuru dutela oitorako otoitzera egiñik.

1. Azkue jaunak bere *Morfología* irakurtzen jaíaitu du.
2. Aita Intzak Beriain-en dotriñan bildu dituen adizkerak azaldu ditu ta gañera liburu oñen zatiak ederki aztertu.
3. Urkijo jaunak esan du: Iztegiari, tarte-tarteka bildu litezken izen eta itz beri batzuek, ezarri lizazkio-kela. Bai ere iztegian azaltzen ez diran lengo itzarák. Euskaltzaindiak lan au arduraz artuko du.
4. Kanpion jaunak irakuñi du bere lan edera. «El vascuence y la lengua ibera».
5. Erabaki da: Daranatz urgazleari idaztea, gal-deturik ba ote dan iñqr Bidaso-Aruntz *Erizkizundi-Irukoitza*-ren lana egin dezakenik.
6. Ezkutitzak: Batzuek irakuñi dira ta oien artean Etxegarai jaunarena esanik: bere euskaltzain saérako itzaldia laxter bialiko duela.
Ta beste gairik izan ez da otoiñez amaitu da batzañaldi au.

Bizkai'ko euskeraren eta, batez be, bere adizpiakeraren aldakuntzak

Gai au nik ez dot autu: onetzaz zerbait idatzi nengiala Euskaltzain-buruak eskatu eustan lengo ileko batzaŕa baño egun gitxi batzuk lenago. Egun aetan asti gitxi neukan eta lan au oraingo batzaŕ onetarako itxi neban. Orain be, zoritxaŕez, gauza andirik ezin esan daiket. Gai au bere zabalgo osoan erabili ta azaldu nai leukenak, Bizkai-euskalkia antziňa zelakoa zan eta gaur egunean zelakoa dan, eŕi batetik bestera dituan gora-bera guztiakin, osoro ta zeatz ezagutu bear izango leuke; baňa mende bi ta erdi, geyenez be, iru meudez atzeruntz jo ezkero, euskalki onetan idatziriko libururik ez dazaugu ta antziňago zelakoa zan, susmau bai bear ba-da, baňa ziur eta zeatz jakin ezelan be ezin geinke.

Euskaltzain-buruak Kapanaga zanaren Kristau-ikasbidea bialdu eustan. Au egiňaz Kapanaga'ren egunetatik aona Bizkai-euskalkiak artu, egari ta bere-tu dituan aldaketak neure lan onen gaitzat emoten eustazala dirudi. Au eŕezago da, ziňez; baňa lan au susstraiz osoro ta zeatz egiteko be, lenengo ta bein, Kapanaga ta beste euki doguzan idazle oro arduraz irakuŕi bear izango neunkez, eta gero, gaur egunean Bizkai'ko euskereak eŕi batzuetatik beste batzuetara daukazan aldeak zearo ezagutu be bai.

Kapanaga semez nongoa zan ez dakit. Mañari'ko abade (edo abade lagun) izan zala ta Tabira'ko urian izkelizti edo gramatikea irakasten iňarduala Kristau-ikasbide onen lenengo ingorían diño. Ikasbide au

erderaz eta euskeraz dago eta 1656 gañen urtean iraíri zan Bilbo'n. Gero 1893 gañen urtean Dodgson jaunak beríraíri eban Portugal'go Vizeu'n.

Mañari aldera joan-etoíri bat egin eta ango euskerrea aztertzeko astirik be ez dot izan: augaitik dakar-dan lan.au, nai ta ez, marketz eta zatikiña izan bear. Gorago aitatu dodan gai ori iraduz eta beingo baten aztertu ta azaltzeko zabalegia da-ta, muga estuagoe-tara dakarkeet onelan: *Kapanaga'ren euskereak eta gaur Bizkai'ko efirik geyenetan darabilgunak dau-kezan aldeak.*

Gramatika - irakasle izan zan Kapanaga jauna; baña dirudianez euskaliztia, Lazio'ko erdereearen gramatikea baizen ondo ez ekian. Kristau-ikasbide one-tan itzen alkartze edo joskera okeára sariegi agiri da. Esaterako:

...ofrecidu baeroen primiciac euren laungoico fal-soai (ded).

...erregutu daguiçula nigaitic laungoicoari (20).

Ceren emaiten daben gloria bere graciarean urtai-ten eztabenari (29) zor dogun penac (37) çordunai parkeetan eztabenac (49).

Esango dau beste Pater noster bat eta Ave Maria-bat Espiritu Santuari (123), eztau burua iñori era-cucico (139) t. a.

Joskerea-uts txikiagoak zenbat nai dakaíz; baña aitatu dodazan oñein idekoak be, lañegi. Uts oneik eriari entzundakoak direanik ez dirudit, berak bere kabuz egindakoak baño.

Saři askotan eriaren oguzkerea be-zelan idatzi ez ekialako-edo-zeatz ez dauskula aurkezten esango neunke. Kristau-ikasbide onen saéraran, *etse* edo *etxe'* ren ordez, *esean* eta *ecsagunsaac* diño, eta gero ostera, 106 gañen ingoskian: «bere *echean* artuten

dituçala». Deusat (ded) deusana (ded) deusut (29) deusagu (40) ta onelakoak auñez darabiltz. Egoci egotzi'ren ordez (ded), iasi iatsi'ren ordez (32), eranci (40) erantsi'ren ordez, eragoci (95) eragotzi'ren ordez, ereci (152) eratsi'ren ordez, ecin (128) etzin edo etzan' en ordez eta beste onelako batzuk be bai-darabiltz.

Bestelan, Durango aldean eriak egiten eban euskerea darabilela dirudi, eta gauza batzuetan beintzat, euskalizti-irakasle izan ba'litz baño be siñisgañago dala batek baño geyagok uste izango dau. Bere euskera ta gaurkoaren aŕtean dagozan aldeak ikusi daiguzan.

Lenengo adizpiakera edo aditz irabiatuan.

Bigaŕen, aditz irabiagean.

Azkenez, beste itz batzuetan.

Aditz-urgazle igarokoŕa

1. Adizpiakera oneik: *dituz*, *dituçan* saŕi darabilz; baña bein oŕein ordez *diçan* idazten dau. «Noc dauco charidade andiena? Mandamentuac obato gordetan-diçanac» (79). <*Deuscu*> auñez darabil; baña biŕitan lenengo u ori barik: descuenac (70) descuen (137). Gaur egunean be euskaldun batzuk iñoz baño saŕiago oŕelantxe oguzi daroez.

2. Norbaitek zerbait norbaitzuei egin dautsela adierazteko *deutsen* ordez «deuste eta deustee» darabiltz. Onelan; «Esaŕu, egingo deustegu oraziño angueruay?» (39). Eta santuen Riliquiai ce reverenczia cor deustegu? (42) çelan gueuc parcaetan deustegun gueure çordunai (4) (37) Ce oraziño esaten deuste zu santuay? (42) deieguin deusteču (68) esaten deusteču (69). Emaiten deuste gracia ordenaduai. Emaiten

deuste gracia ezconduai (67). Noraco bidea emaiten deustee (78) emaiten deustalaco viciza beste virtute guztiai (78) obedezietan deustenac eta respetoa educiten deustenac (gurasoai) (48). Geyenez aditz-era auxe darabil; baña batzuetan gaur erabili oi doguna be bai. Esaterako: Guraso naturalac cer zor deusee humeai? (48).

3. Aldi igaroan be oŕein ideko aditz-era bein gitxienez darabil: «Christoc parcatu eusten cruxifíqueetan ebeenai (151). Eutsazan'en ordez eusan eta «ginduzan»'en ordez guenduzan be idoro dodaz:... araco seme prodigoa aiteac emon eusan ondasunac galdu çituana (118) ...çinestan erredimido içan guenduzan (22); baña oneik iraŕ-utsak be izan daitekez.

Agintz-eran begi'ren ordez «begai» (103) diño bein: baña beste edonoz «<begui>» dakaŕen ezkerro, ori iraŕleen utsa dala agiri da. Alan bein: ecaun eguiću (155): beste bein gipuzkeraz bezela: arreçazu (153).

4. Menpe-eran, batzuetan «gi» sustrai edo guna osorik darabil: beste batzuetan, ez; batzuetan «da», beste batzuetan «de»: artzaŕe bako aditz-eratan, geyenaz «da» ipinten dau burizkitzat; artzaŕedunetan «de»; baña ori beti-beti eguiten dauan ala ez ezin esan daiket.

...egun ygaro daguidaçan, esan daguidaçan gauça guztiac (121) ur bedeineatua ártu daguianean (130). Mesa... ençun daguiçun (137) merecidu daiguçan (8) eztaguigula iuramenturic (8).

Ea icussi daigun çelan (23) Ezan daigun (80) etc.

Jaungoicoari erregüietan deusalat, gracia emon deguiola (90).

...occasioňoa emaiten dabenac bestec deguion (51).

...gero emon deigula bere erreñua (36).. yfini deguideen penitencia (119).

5. Aldi-igaroan, irugaén notiñari dagokiozan aditz-eratan, burizkitzat «l» darabil. Esaterako: eta errematadu eraguin eban iñor etorri eta gueiago emon *leguiian* baño lénago (114)... seme prodigoa... vior-tuçana ostera aiteagana bere esean artu leguiian criaducat (118).

Animo arreçaçu, alboco çauriari icusiagaz, *ceinda* irigui içan çan emeti urtein *leguiian* çure iustifica-zíñoac (153).

«L» ori barik, beste aldi bat, antziñako aldia, adierazteko darabil: «erioçaco orduan dagoanac beguiratu daguiala celan Christoc eriocea artu eguijan (sufrió) (150).» Lenengo notiñaz be gitxienez bein, auxe aldi osoro igaro au adierazo nai dau: Ni beccatariau confeseetan nachaco... eta çuri ayta espiritualorri, cerren bay *neguiian* pecatu.» (20).

Gaur aditz era ofeik «l» barik erabili oi doguz eta bigaén ikuŕpen onegaz, bein bez.

Orain erabilten dogun «geunskiona'ren ordez, Kapanga'k bein «guendusteeda» diño. = Ze reverencia eta devoçiño eduguico deustegu elexaco Imaginay? => Santuai eurai, ceinçuen imaginaac direan, emongo guendusteeda (41).

6. Âla ta eziña adierazo nai dauanean, geyenez «âl eta ezin» aditzari aurétki irasten dautsoz: baña iru edo lau bidař ez. Leicafraga'ren Testamentu Beri'an be auxe berau sañitxutan ikusi daikegu.

Aldaien (29) aldaiala, aldaguiala (109) aldaguijan (118) albadagui (155). Alneio (ded) al leian (33) ecin leiana (31) alleguiala (106) al guiñayan (24) ezin giñay (25) alleien, ecin leien (ded) alleuquean (51) al-baleie (69) alleicala (98) alleigüe (60). «Al» barik: esan çebeique burlaco berbaric, besterenbat mindu edo aserratu *daiana* (125) cerren confesadu daiez pecatu,

pena gueiago emaiten deusteenac (89) au alan içanic, erraz esan daiçu, bada, Jauma, çure escuoc eguin baninduen (154). Zalantzadun itauna egiteko, Axularr'ek lez Kapanaga'k be, aditzari «<z>»bat gañeratzen dautso... confiançea galdu dabenz,... sinistu dabeenz edo amesen baquetan (92 eta abar) deusenz (95) deusteenz (97) dituçenz (98) ebeenz (103) dauqueñenz, eztauqueñenz (113) euqueñenz (93) eta onelan beste askotan be bai. Gaur Bizkayan onelako aditz-erarik eriak, nik dakidala, ez darabil.

Aditz-urgazle igaro eziña

1. Norbaitzuei zerbait bai-dagokiela adierazteko, gaur-egunean erabili oi dogun «yake»en ordez «iate, iatee» idatzi eban Kapanaga'k. Esaterako: cerren ay (aei) deiengoiatee iaungoicoaren semeac (19, 50, 84) Zazpi pecatuai cegaiti dei eguiten iate beste guztien buruac? (73, 77).

Ze poderegaz eguiten da hau?—Sacerdoteai emon iatenagaz 65.

Sacramentalac esaten iateçanac (67) eta aguindua eguin eçarren etorriiaten dañuric (98), etc. Naz'en ordez nax (150) naxala (23) saritxu agiri da.

2. Aldi igaroan, «zan» en ordez cidin darabil batzuetan.. Leizañaga'k be «cedin» ugari darabil. Kapanagak ain oparo, ez; baña Siniskitz edo Kredian aditz-era au idatzi eban ezkerro, Bizkayan be eriak aurez erabilten ebala dirudi, «eta iaio cidin Maria Virguineaganic... jachicidin Infernuetara... erresucitadu cidin jlaen arterean» (6). Asikerako eskin-itzetan *cidin* ori, beste ikurpen bataz darabil. Ofrecidu bae-roen primiciac... auñera *igarocidin* tropeçabaga eu-reen Doctrinea (ded).

3. Agintz-eran, «bedi»ren ordez «bidi» idatzi, eban beti: «eguin bidi, santificadu bidi» (4, 36, 91, 115, 128).

Menpe-eran «dadi»ren ordez «didi» agiri da, batzuetan osorik, beste batzuetan laburututa. Esaterako; apartadu vadidi ocassiñoetarean (50): egon didila (36): galdu didin (153): artudin moduan (59): ulertudin moduan (146): ildin artean (123): santificadu dila (4): izan dila (36): ian eztila (58): ezin dinean (70): iraçarri dinean; ianci dinean (120). 148 gañen ingoskian «ioan deiteçala» diño; uñengoan, ostera, «egonditeçan».

4. «Ala ta eziña» adierazteko urgazle onegaz be, aditz auréтик «al eta ezin» darabiltz geyenez. Esaterako: ...ceyn, eta engañadu ezin leidin eta ez gu engañadu (25) eta ostera il ezin leitean moduan (33), ezin leite (54). Eta albaleite (salvadu) fedeagaz bacarric? (26). Ze remedio içan alleite (podrá) passiño oneen contra? (71)... celan iaio alçaatean 30 (pudo). Óraitzik bein edo bein «al» ori barik darabil. «Ain modutan cein fede au bagaric iñor ez iustu yçan ez salvadu leitean (26).

5. Ezpaidun itaunetan aditz oni be, besteari lez, «z» bat gañeratzen dautso: Ea egon denz... garbaitu iaqueenz... egon ceenz (103). Bein «denz»en ordez «daen» diño: Ea deseadu daben lagunari onrrea quendu... Ibilidaen traça esque quenduteco (110).

Orain, eta dirudianez aspalditxuan, «eskatu» aditza urgazle igarakoáz erabili oi dogu: Kapanaga'k urgazle igaroeziñaz darabil beti. «Escatu gaquiozan (35): escatu gaiteçan (35): zer escaetan gara (36): zeen esque zara (36, sæpius): zegati esqueetan ez çachacoz (37): esqueetan iacula (122, 129): escatu daquionean (123) escatu gaquioçala... Jaungoicoari (143): esquetan da sacerdotea Christo Jaunari (147): Jaun-

goicoari misericordien escatuco iaco (cristiñaua) (151). Añibaño'k be bere Esku-Liburuan eskatu'gaz urgazle au darabil ainbat bidaí. Aldi baten eñiak oñelan esaten ete-eban?

Beste aditz batzuk. Alde andirik ez dot idoro. «Daroala edo daroyala»ren ordez «daroeala» (109): doan edo doyan'en ordez doeán (87). (Esakun záretan be onanixe dago: Ardi bat doeán lekutik, oro); yatoíkezan'en ordez, iatordeçan (128) Batzuetan, «derecho (21) derechanac (39): beste batzuetan, dericheen (89). Gaur egunean be bietara entzun oi dogu. Gaur entzuten ez dana, au beste au da: «Arguiçagui iraxeguiac... eracusten dabee gura dabela aen Magestadeac *gagoçan* datorreneco ardura andiagaz... (141). «Ba-dazauzu»ren ordez, ba-çaucu (153) ba-çauçu (CLXIX) diño bein. Iraí-utsa izan daiteke; baña bearí ba-da, bakizu, bakazu eta esaten doguzan lez, ba-dazauzu' ren ordez, eñiak *ba-zauzu* be esaten eban.

Aditz-irabiagea

Erderatik aíturiko aditzik geyen-geyenak «du»'gaz amaitzen ditu.

Esaterako: consoladu (14) alcançadu (19) confesadu, professadu (21) obligadu (23) engañadu, ordendu (34) sustentadu (48) eta abarí. Orain banaka batzuk oñelantxe esaten dabez; baña geyenak: konsolau, alkantzau, etc.

Ten edo tan atzizkia ezaíten dautsenean be, orain erabilten doguzan lez barik, beste era batera darabiltz. «Urtaiten (29) emaiten (51) idaraiten (61) igaraiten (135) galeraçaiten (70) arçaitearren, emaitearren (30) Orozko aldean-edo izan ezik, gaur oñelan esaten diranik ez dot uste. «Erregüetan deusat (ded) parcaetan

deustegun (18) sinisetan dot (5) (Oraitzik bein, 24 gañen ingoskian, «sinisten» diño) iuzgaetan (11), aguiñetan dabenean (12) ytaneutan deusut (29) (Au irar-utsa dala uste dot eta «itaunetan» en ordez dagoala deritxat). Obraetan (24) ulerretan (24) uquetan (44) bedequeetan (49) lagunetan iacuz (55) adietan (55) estaletan (139) bidaletan (105) beguiretan (113) esqueletan (144) esquetan (146) echedeten (141) estuten (54).

«Ko» atzizkiaz, bañdin: emaiteco (11), galçaiteco (43), içaiteco (67), arçaiteco (81), idaraiteco (96), igaraiteco (96): lagunetaco (67), sinisetaco (76), ezconetaco (112), itaunetaco (47), *euteco* (25).

Gaur bapez edo gitxi erabili oi doguzan aditz batzuk.

«Euki'ren ordez «edugui» darabil beti: itxi'ren ordez geyenez «échi», iassarri (6 t a) jaichi (6) onstu (9, 51, 108) beatu (enterrar) (6), ecusi (16) uquitu (16) idoro (31) urtigui (50) inex-egin (70), inax egin (128) iraxegui (141) irigui (111) verantadu (114) iragaro (153) bedecatu (58).

Beste itz batzuetan agiri diran aldeak

Aditz-izenak. Içaite (28, 35 t. a.) içaitea (17), igañaitea (87, azereetea (46), parqueeta (147), esquetea (145), opaeta (54), salçaitean (109) galçaiteric (154), ezauteric (ded) ezaute (76) *eutea* (74): iaioeta (61) sendeeta (66) uqueta (104): iaiaquerea (134) sarçairea (144).

Beste izen batzuk: gau'en ordez egun (4), iabaac (19) iaba (83) erudia (27) abe (columna) (134), arena (tercio) (135), azea-caz (extraño) (84) gaztaena (lacticinio) (97), escurre-an (árbol) (82): apaac (104), aguiña eguin (98) aitea (27) amea (41). Erderatikoak:

becatarioc (5) erregutala (7, 42) pelibururic (12) miracuruz (30) apostru (20) Peri-(agaz) (20) afrontu (afrenta) (31) ledaniac (42) estatua (48) conozenzia (58).

Eraskiñak: cheena (ded) andrane (20) iandone, iaundone (20) ateticoacaz (60) ateti (69) exilic (63, 96 t. a.) ixilic (143).

Atzizkiak: beste gauçagati (ded) pecatuacgatic (29) becatarioc gaiti (5) señaleagaitic (4) ur bedeincatua gaiterren (131) onegaiterren (20).

«Ga» cunpliçaga (96) pagaçaga (77) eguinçaga (114).

«dako» humeendaco (ded) aendaco (18) dauquenendaco (32) iustüendaco (32) guztiendaco (35) lagunendaco (54) eclesiásticoendaco (87) secularendaco (87) elexeendaco (147) neuretaco (54) guretaco (116).

-rean, -etarean: biotz guztirean (3) arerioetarean (4) gacherean (5, 38) ilael arterean (6, 11) arean (andic) (6) ecerbere ecerean (28) bere graciarean (29) iru personetarean (30) pecaturean, eriozarean (31) oneetarean (39) salutacinorean (40) ussançarean (41) ocassinoetarean (50) orreetarean (57) eguerdirean aurrera (58) obligaciñorean (58) etorquizunetarean (62) leelengorean (63) (a los principios) merecimentuetarean (67) santuenetarean (67) gurasoetarean (71) virtuteetarean (78) guizonetarean (79) confessinorean (90) aciendarean (108) guztietaean (119) desastradurean (122) infernuerean (123) echerean (124) deunguetarean (126) cerurean (126) goxerean (128) bururean (138) idunerean (138) arterean (143) sepulturrean (145) biozerean (151) gorpucerean (152) areanic (88) ona: egotereanic (126, 41).

Porrals'en esakun záretan be-rean atzizkia sarí didorogu: baña bikoitza-«etarean», bein bez. Añibaño'k bere Esku-Liburuan-«reanic» dakaí iru-lau bidaí.

Beste itz batzuk. Sarítxutan «ez»'en ordez ce idazten dau:

echi ce eguioguzu (4, 38) echi çedaguigula (38) eguioguian (121) içan çedila (122) echi çedeguiala (123) echi çebeguio (124) esan cebeique (125) iocatu cevidi (126) echi cenaguiçu (155).

«Baña», «baya», bein be ez dakaíz; oíein ordez beti «baea»: «baño»'ren ordez, geyenez «baxen» (37) (Añibaíro'k be orixe egin eban bein baño sarriago) nolan (73, 60, etc.) zelan'en ordez: «obeto'ren ordez «obato» (55, etc.) causa utra andibaga (102) (ultra), eguntaño (119) veralan (149), erraz (ya) (148); eguartean (entre día), sacramentuez ostean (67) (a más de) baea oneçaz ostean (150). ¿cer bedequeetan da ilteaz ostean? (49), gauça guztiez ganeaní (77)... eta aguindua eguioguian ecarren, etorri iaten dañuric (98) «y si a causa de no haber cumplido lo mandado»... Gaur onelan ez geunke esango; agindua ez egiteaíen; egin ez dalako» edo beste onelako esakeraen bat erabiliko geunke ori adierazteko.

Aspaldiko euskal-idazlerik geyenak izenorde alkaíkizat «zein» auréz erabili dabe. Kapanagak be ba-darabil; baña oíen ordez saí «ceinda» idazten dau. Esaterako: igaro bidi bigarren partera zeinda da contricíñoa... igaraíten dabela Iesu Christo gure iauneen bondade fin bacoa, ceinda ofendidu daben (115). Eriak ez bata ez bestea ez ditu beretu.

Beste batzuetan «ceinda» ori askok erabili oi dabent «eze»'n ordez agiri da. Esaterako: ...pécatu mortal cheneen gravedadea eta pisua, dala ain andia, ceinda onen pagua eguiteco bear içan çan Christo gure iaun eta iaun goicoen odola... (116).

Azkenez, «ceinda» ori «lez, legez edo bezela»'ren ordez be ba-darabil. Esaterako: Guiçonac eguiogu-

guiela aen magestadeen borondatea, ain vioz ossoa-gaz ceinda angueruac ceruan (37). Eídelkeria dan ala ez ezin esan daiket; baña nai dala nai ez dala eritik ártua dirudi, gaur egunean be aurez entzufen dogu-ta.

Idoro dodazan aldakuntzarik andienak onexek dira; beste idazle batzuen lanak arduraz aztertu ez-kerro, euskerea, zetan áldatu dan eta aldatzeka zetan dagoan, zeatzago ezagutu al izango dogu.

EGUSKITZA.